

Hämeen linnan tutkimustöiden muistiinpanot
vuodelta 1958.

Vuoden 1958 muistiinpanojen sisällysluettelo

Huone 3	A.Sinisalo	3 - 6
Huone 11	"	8 - 9
Huone 12	"	11 - 12
Huone 13	"	14 - 15
Huone 16	"	16 - 17
Huone 17	"	19 - 22
Huone 18	A.Heimala	24 - 33
Huone 19	"	35 - 46
Huone 32	"	48 - 50
Huone 33	"	52 - 53
Huone 37	"	55 - 57
Huone 38	"	59 - 61
Huone 39	"	63 - 68
Huone 43	K.Drake	70 - 75
Huone 48	A.Heimala	77 - 79
Huone 49	"	81 - 101
Huone 50 (ja 52)	"	103 - 112
Huone 51,	K.Drake, A.Heimala	114 - 118
Muurinsisäiset portaat 51 a,	A.Heimala	120 - 126
Itäinen rundeli	A.Sinisalo	128 - 140

H U O N E 3

Antero Sinisalo 1958.

inäkuu 1958. Huonetilaa kattava holvi, (lounainen kanta ja kappale holvia jätettiin) huoneiden 3 ja 4 välinen seinä ja välikerrokseen nousevat portaat purettiin. Tiilimitat ja laastiselostukset varhemmissa muistiinpanoissa.

Porrasmuurauksen luoteispään alta tuli esiin vanhaan porraskonstruktion kuulunutta seinää. Tämä seinän kaakkoinen perusta oli jo varhemmin paljastettu huoneen 4 lattian kaivauksissa.

Seinää säilynyt luoteisseinästä alkaen 300 cm matkan n. 60 cm korkuisen kivijalan päällä 7-10 tiilikerrosta: (lattiakaivauksissa edellisellä kesänä vain 1 tiilikerros). Säilyneen osan pintakorkeus -175-120. Seinän päällys vanhan kivilattian tasosta 140 cm, ns. 1700-luvun lattian tasosta 80 cm (mitat säilyneen osan kaakkoispäästä).

Limitys renessanssilimitystä. Rakennettu epäsäännöllisen kivijalan varaan, joka tarkoitettu jäämään 1700-luvun lattian peittoon. Seinän tiilimuuraus oli osittain upotettu huoneen luoteisseinän muuraukseen noin tiilen leveyden verran.

Laasti kalkkipilkkuisista savilaastia. Seinän tiilimuuraus 60 cm paksuinen kahden kiven seinä.

Tiilimittoja:	34 x 16 x 9,5
	31 x 15,5 x 9,5
	31 x 13,5 x 9,5
	28,5 x 14 x 10
	28 x 14 x 10
	28 x 14 x 9,5
	27 x 14 x 9,5

Tiilet edustavat sekä keskiaikaista, että ns. 1500-luvun tyyppiä. Tiilet kauttaaltaan käytettyjä. Tiilissä kiinni hiililaas-

tia ja keskiaikaista laastia.

Huoneen pohjoisnurkassa tuli esiin poistetun muurauksen taakaa jäännökset aukosta, joka on ollut huoneesta 14 Y-käytävään antavan aukon yhteydessä. Aukon alareunassa on ollut kookas luonnonkivi, valkoista, hyvin rapautuvaa kiviainesta. Osa kivistä on säilynyt tiilimuurauksessa kummassakin pielessä. Kivi on ollut n. -100 korkeudella ja sen tasoon on luoteisseinän tiilimuuraus ulottunut. Aukkoa ei ole tarkemmin tutkittu.

Varhemman ja myöhemmän porrasmuurauksen peittämä harmaakivikulma koillisseinässä. Korkeudella - 235 on pykälä n. 105 cm. Koillisseinän suuntainen osa samassa linjassa linnanpihan koillisseinän kanssa, kulmaa on säilynyt eheänä vain korkeudelle - 180, siitä ylöspäin jatkuva osa on rikottu myöhempien portaiden yhteydessä. Säilyneen osan korkeus kivilattian tasosta on n. 120 - 130 cm.

Koillisseinässä avattiin huoneesta 15 huoneeseen 3 antava ikkuna, joka jo varhemmin oli avattu huoneen 15 puolelta (vrt. varhemmat muistiinpanot). Tällä kohden kulki osittain 1700-luvun myöhempien portaiden muuraus, mutta varsinainen umpeenmuuraus oli samaa muurausta kuin edellä kuvattu varhemman porraskorkeuden seinä. Ikkunan ympärillä on selviä merkkejä varhemmasta komerosta tälläkin puolella. Ikkunan suippokaaren huippu oli korkeudella - 015 ja alareuna - 115. Varsinaisen aukon leveys 25 cm. Luoteispieli on rikottu alareunasta alkaen aina 60 cm matkan (vrt. myös varhemmat muistiinpanot).

Lattian kaivauksissa täydennettiin lähinnä jo edellisenä kesänä suoritettuja töitä ja poistettiin linnanpihalle nousseet myöhäi-

set portaat. Samoin puhdistettiin kaivon kivitys mittauspiirustusten tekoa varten.

Edellisenä kesänä todetun koillisseinän vieressä säilyneen pikkukivistä tehdyn lattian lisäksi löydettiin säilynyttä lattiaa kaivon ja 1700-luvun varhemman seinän kulmauksesta ja luoteisseinän vierestä oviaukon koillispuolelta (vrt. tutkimuspiirustukset). Lattian rakenne on kuvattu edellisen vuoden muistiinpanoissa. Luoteisseinän viereltä tavatun lattian liittyminen muihin jäännöksiin ei ole täysin varmaa, koska se maakerros, mihin kivet on painettu, on tässä tummempaa ja toisaalta oviaukon korjausten yhteydessä on sitä ilmeisesti osittain turmeltu.

Kaivon ollessa syyskuussa kuivillaan poistettiin siitä kaikki loput täytteestä ja mudasta, jota ei aikaisemmin ollut saatu pois.

Ainoa löytö oli kivikuula, halkaisija 8,5 cm. Kaivon lopullinen pohjatason todettiin olevan syvyydellä - 1430, joten sen korkeus nykyisin säilyneestä yläreunasta on melkein täsmälleen 12 m.

Kaivon pohja oli soraa, jonka päällä oli ollut hienosta hiekasta muodostunut laskeutumiskerros.

Tutkimusten yhteydessä tehtiin seuraavat tutkimuspiirustukset:

- 1) pohja ja leikkaus, jossa näkyvät 1700-luvun varhempi seinä ja löytyneet lattian katkelmat;
- 2) Leikkaukset kaivosta lounaiskoillissuuntaan ja kaakkois-luoteissuuntaan sekä niihin liittyvä pohja.
- 3) Pohja huoneesta, leikkaustaso matalalla, seinien harmaakivimuurauksen tasossa. Piirustukseen merkitty myös kaivon kivitys ja luoteisseinän ja koillisseinän luoteisosan (kulman) alaosassa esiin tulleet ulkonevat kivet.

H U O N E 11

Antero Siniſalo 1958.

lokku 1958. Luoteisseinän alaosan mittaustöiden yhteydessä purettiin alakellarin (entiset huoneet 1 ja 2) vielä jäljellä olevaa holvin kantaa ja seinää huoneen 11 holvi-ikkunoiden väliseltä kohdalta (katso tutkimuspiirustus). Purettu osa oli holvin kannan korkeudella n. 270 cm leveä ja kapeni alaspäin (alinna n. 70 cm). Ilmeisesti tavoitettiin noin -355 syvyydellä kallio. Muurauksen takaa tuli esiin maakerroksia, joita osittain oli havaittu jo edellisellä kesänä huoneen 11 koillisseinän alaosan poistetun revertteerauksen takaa. Aikaisemmin ne olivat olleet harmaakivimuurauksen poistetun, ulkonevan osan takana. Näitä maakerroksia ei ole toistaiseksi tarkemmin tutkittu. Mutta ilmeisesti, ne ovat suurimmaksi osaksi koskemattonta luonnonmaata.

Kallion päällä on n. 40 cm paksuinen hiekkakerros, sitten n. 115 cm paksuinen saven värinen soramaakerros, seuraavana n. 40-50 cm paksuinen vaaleampi kerros, jossa hienoa hiekkaa. Seuraava kerros alkaa holvin kannan korkeudelta ylöspäin ja ulottuu aina harmaakivimuurauksen alarajaan. Laadultaan se on karkeaa soramaata. Huoneen lounaispuolella se laskee ja sen ja harmaakivien alareunan väliin tulee kerros, joka lienee täytettä. Se muistuttaa edellistä, mutta on väriltään osittain saven, osittain ruosteen väristä ja siitä tiilenpala löydettiin.

H U O N E 12

Antero Sinisalo 1958.

takuu 1958. Edellisenä kesänä aloitettua täytteen poistoa jatkettiin samassa syvyydessä (n. -280-300). Täytteen alla oli kiviä, jotka eivät kuitenkaan näytä muodostavan mitään varsinaista tasoa. Täytteen laatu oli edelleen sama: Hiekkaa, muraa ja myöhäisten tiilien kappaleita. Samalla poistettiin reveteerausten jäännökset, luoteisseinän ikkuna-aukon alla oleva 1800-luvun muuraus ja koillisseinän vastaava muuraus.

Huoneiden 12-13 välisessä kaariaukossa jatkettiin kaivausta samassa tasossa. Huoneen 13 puolella oli kaariaukon kohdalla hieman korkeammalle kohoavaa kivitystä, mutta itse kaariaukossa ei toistaiseksi voitu todeta mitään seinän jäännöksiä. Aukon piilien alaosassa oli täytteen tasolla uutta muurausta.

H U O N E 13

Antero Sinisalo 1958.

kakuu 1958. Huoneesta 12 aloitettua täytteen poistoa jatkettiin huoneen 13 puolelle. Täyte poistettiin noin syvyydelle -260-300, missä täytteen laatu muuttui ja osittain tuli vastaan kivitystä-kaariaukon ja koillisseinän ikkunan kohdalla- ja osittain jäännöksiä ilmeisestä puulattiasta - huoneen luoteispuoli kivityksen kaakkoispuolella. Tarkempaa tutkimusta ei tässä vaiheessa suoritettu, vaan työ keskeytettiin ja löytöjen suojaksi jätettiin osittain täytettä. Samalla poistettiin seinien vieriltä revertterauksen jäännökset ja sen kivijalka, joka ulottui täytekerroksen syvyyteen.

Koillisseinän ikkunan penkin uusi muuraus poistettiin muurin ydinmuuraukseen saakka.

H U O N E 16

Antero Sinisalo 1958.

inäkuu 1958. Purettiin huoneen 3 holvin ja välikerrokseen johtavien portaiden purkamisen yhteydessä komerotilan 16 a muodostaneet 1800-luvun seinät. Samoin välikerroksesta ristikäytävälle johtaneiden portaiden holvi ja seinät varsinaisen luoteisseinän tasoon. Seinän sisälle jäävät osat jätettiin paikoilleen. Askelmat purettiin ylös saakka. Aukosta johdettiin huoneesta 3 nousevat tilapäiset puuportaats.

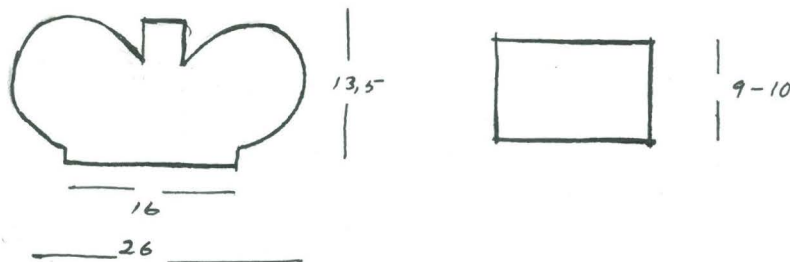
H U O N E 17

Antero Sinisalo 1958.

ka-marras-
u Huoneiden 17 ja 5 välinen välipohja purettiin. Välipohja oli tavallista ohuempi, varsinainen paksuus vain n. 35 cm.

Huoneen luoteispuolelta tuli esiin lattialankkujen alta huoneen 5 paksun luoteisseinän päällyys. Se jätettiin toistaiseksi tarkemmin tutkimatta.

Huoneiden 16 ja 17 entinen väliseinä purettiin. Seinän paksuus oli n. 90 cm ja se oli muurattu kahdesta yhdentiilen muurista, joiden väli oli täytetty tiilenpaloilla, laastilla ja eräissä tapauksissa pienillä harmaakivillä. Tiilten joukossa oli vanhojakin tiiliä mm. löytyi kaksi tähän asti tuntematonta, ehjää muototiiltä ja 5 sellaisen kappaletta sekä yksi ruodetiilen osa sekä 5 muuta muototiiltä.

Poistetun seinän tiilet olivat tavanomaista linnassa käytettyjä 1800-luvun tyyppiä, mutta seinän yläosassa oli runsaasti myös pieniä tiiliä:

22,5 x 10,5 x 5

22 x 11 x 6

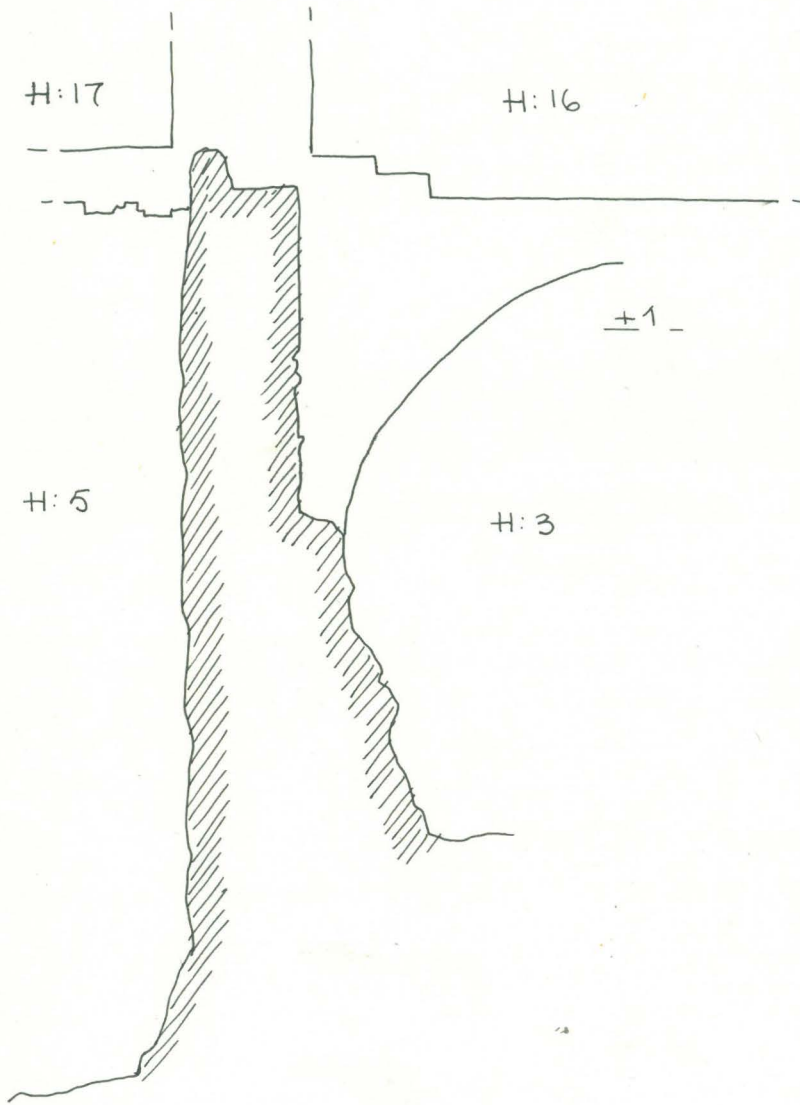
21,5 x 10,5 x 5.

Laasti harmaata, tasaista ja pienirakeista hiekkalaastia.

Kun seinä sekä huoneen 3 holvin loppuosa oli purettu tuli korkeudella + 190 (huoneen 5 lattian alapinnan tasolla) vastaan

jonkin verran ohuempi, vanhempi tiilimuuraus, joka oli huoneiden 5 ja 3 välisen harmaakiviseinän jatkoa. Huoneen 5 puolella oli seinän pintamuuraus harmaakiviä, jotka osittain kohosivat n. 40 cm korkeammalle kuin tiilimuurauksen pinta. Huoneen 3 puolella jäi harmaakivimuurauksen ehjä osa siihen korkeuteen, missä se on ollut tähänkin asti näkyvässä, siitä ylöspäin se on holvimuurauksen vuoksi poistettu. Kun holvimuuraus nyt poistettiin tuli muurin ydin näkyviin.

Kaakkoisseinän vieressä oli vanhassa tiilimuurauksessa 40 x 20 cm suuruinen pykälämuuraus.

H U O N E 18

Aarne Heimala 1958

säkuu-
inäkuu 1958

Huoneen 39 lattian ja lattiatäytteen poistamisen jälkeen purettiin huoneen 18 kattolaudat sekä poistettiin kyseisen välipohjataso~~n~~n kaakko-luode-suuntaiset kannatusparrut. Purettiin 1800-luvun verhomuurauksia huoneen 18 kaakkois-, lounais- ja luoteisseinien yläosista n. + 10,30 tasolta ylöspäin.

Kaakkois- ja lounaisseiniltä poistettiin näitä 1800-luvun välipohjataso aikaisia muurauksia koko seinien pituudelta, luoteisseinältä vain katkelmia. Ks. huone 39 muistiinpanot 1958.

Huoneeseen 18 kuuluvia käsitellään muistiinpanoissa tästä lähtien ko. seinissä vain keskiaikaisen ristiholvausvaiheen korkeudelle ulottuvat osat, siis alhaalta n.+10,00 korkeudelle. Ylemmät osat käsitellään huoneen 39 muistiinpanoissa.

äkuu 1958

Louhaisseinä. Avattu huoneen 18 lounaisseinän luoteispään muurauksia n. +8,05- +8,45 väliltä vankilakirkon aikaisten lehterin kannatusparrujen kolmen reijän kohdalta kahdessa vierekkäisessä paikassa: heti länsinurkasta lähtien n. 90 cm pituinen aukko ja n. 120 cm nurkasta 40 cm leveä aukko, ulottuen siis 160 cm länsinurkasta. Molempien aukkojen korkeus n. 40 cm.

rros

Seinän takana tavattiin 35 cm päässä sisäpinnasta harmaakivilyn seinää.

äkuu 1958

1800- luvun lattian purkaus. Purettiin huoneen 18 lattialankut, poistettiin lattiatäyte, sekä huoneen koillispäästä kaakko-luode suuntaiset lattiaparrut. Tämä välipohjatoso oli 1800-luvulta.

Alemman kerroksen väliseinä. Lattian purkamisen jälkeen ta-

vattiin n. 710 cm päässä lounaisseinästä tasolla n. +5,60 alla olevien huoneiden (ent. välikerros 16 ja 17) väliseinän yläpinta. Muurin leveys siinä on n. 90 cm.

irros
oteisseinäs-

inäkuu 1958 Luoteisseinän savukanava. Huoneen 18 luoteisseinältä avattiin savilaastilla (1700-luvulla) umpeenmuurattu savukanava. Savilaastipaikkausta avattiin n. 210 cm päästä 1800-luvun ovikäytävän koillispielestä väliltä + 7,05 - +8,60. Avattun kohdan leveys n. 120 cm. Avattu kohta ulottui ylhäällä olevan kaaren alapuolelle. Kaari on muurattu hiililaastilla; samoin sen alapuolella on rivi samalla laastilla muurattuja tiiliä. Kysymyksessä lienee täten tiilikaari, joka on tehty takan tms. savukanavan aukkoa tukemaan.

rros

Noin 40 cm sisäseinän pinnasta tavattiin täytemuurauksessa n. 52 cm leveää rikottua savukanavaa n. +7,20 korkeudella. Savukanavan takaseinämää tavattiin n. 85 cm seinän sisäpinnasta. Savukanava jatkuu ylöspäin n. 52 x 52 cm suuruisena ja vinoasti ylös-luoteeseen suuntautuvana. Sen sisältä poistettiin irtotäyte. Em. kaaren tasolta voitiin näin tyhjentyneen savukanavan todeta jatkuvan n. + 10,50 korkeudelle. Savukanava on muurattu hiililaastilla. Vaikka savilaastimuurausta ei avattu alemmas, voitiin todeta, että huoneen 18 keskiaikaisessa keskimmaisessä kilpimuuripinnassa olevan suuren kaarikomeron lounaispuoli ja itse kaari oli rikottu ilmeisesti kyseistä kanavaa ja siihen mahd. liittynyttä tulisijaa (takkaa ?) muurattaessa. Kyseinen savukanava- (ja tulisija ?) järjestelmä lienee muurattu huoneen 18 ristiholvauksen purkamisen jälkeen, jolloin huoneeseen oli tehty tasalaipio.

äkuu 1958 Luoteisseinän keskiaikainen kaarikomero. Avattiin huoneen 18
(7)

luoteisseinän suuri keskiaikainen kaarikomero. Konservattori Veikko Kiljunen suoritti välittömästi komeron slammausten ja rappauksen tarkastuksen ja alustavan kiinnittämisen.

Umpeenmuuraus oli suoritettu laastilla, joka oli ruskehtavan harmaata, kovaa, hienorakeista ja hiukan huokoista sisältäen lisäksi epäpuhtauksia kuten hiiltä.

Avattiin korkeudelle + 6,32 ja + 5,85.

Umpeenmuurauksen tiilimittoja: 31 x 16 x 11,5
 31 x 16 x 11
 30,5 x 15,5 x 11,5
 30,5 x 15,5 x 11,5
 30,5 x 15 x 11,5
 30,5 x 15,5 x 11
 30 x 15,5 x 10

Kaarikomero oli lounaispäästä rikottu, ilmeisesti edellä kuvatun savukanava- (ja takka ?) muurauksen yhteydessä, säilynyt alhaalta 144 cm leveydeltä ja yläosasta 155 cm leveydeltä. Kaarikomeron syvyys sisäseinän pinnasta on 39 cm. Kaarikomeron takaseinämää peitti 4 harmahtavaa kalkituskerrosta (slammausta) sekä alinna viides, tumma kerros, jossa oli nokeentunista muistuttavia jälkiä. Tämän viidennen kerroksen alla ruskehtavalla hiekkalaastilla tehty rappaus. Kaikki kerrokset olivat pahoin irti taustastaan ja täytyi välittömästi kiinnittää. Viides slammauskerros ja sen alla ollut rappaus oli rikottu ennen pinnalta lukien neljännen slammauskerroksen siveilyä, sillä vm. ulottui rikotuissa kohdissa välittömästi muuripinnan päälle.

Konservattori Kiljunen suoritti slammausten tarkastuksen ja poiston kerros kerrokselta. Kahdessa päällimmäisessä ei tavat-

tu mitään maalauksiin, koristeluun tai satunnaisiin piirroksiin viittaavaa. Kolmannessa slammauskerroksessa tavattiin ilmeisesti purjelaivaa kuvaava piirros muuten kokonaan tyhjällä pinnalla. Piirros on tehty naarmuttamalla rajat ilmeisesti jollain terävällä kärjellä kuivaan kalkituspintaan. Luonteeltaan piirros vaikuttaa satunnaiselta, ilman varsinaista koristustarkoitusta tehdyttä, eikä mitään merkkejä väristä ole näkyvissä. Kyseinen kohta slammauksesta kiinnitettiin alla olevaan kerrokseen ja säilytettiin. Kolmannen slammauskerroksen tyhjät osat poistettiin, samoin neljäs, harmahtava kerros, jossa ei tavattu mitään merkkejä.

Pohjarappauksen päällä välittömästi olevassa viidennessä kerroksessa tavattiin myös naarmuttamalla tehtyjä, ilmeisesti satunnaisia, ilman koristavaa merkitystä olevia piirtoja. Tekotapa vaikutti kolmannen kerroksen kaltaiselta. Piirroksia ei tässä yhteydessä tarkemmin tutkittu, vaan ne, viides slammauskerros sekä alla oleva rappauskerros, kiinnitettiin välittömästi komeroon.

Mitään säilyneitä merkkejä varsinaisesta maalaus- tms. koristelusta ei tavattu. Ei myöskään jälkiä värin käytöstä.

Puutapin reiät. Kaikkien em. kerrosten läpi oli komeron takaseinän yläosaan, keskiviivan koillispuolelle, tehty vinosti alenevassa linjassa 4 reikää n. 1 - 1,5cm paksuisille puutapeille. Ylimmässä reiässä oli hiiltynyttä puuta. Nämä osoitautuivat ainakin umpeenmuurausta vanhemmaksi. Mitään merkkejä siitä, mitä tarkoitusta varten tapit olivat olleet, ei voitu todeta tässä yhteydessä. Tappien reiät täytettiin rappaus-slammauskerroksien kiinnittämistä varten 1958 (Kons. Kiljunen).

kakuu

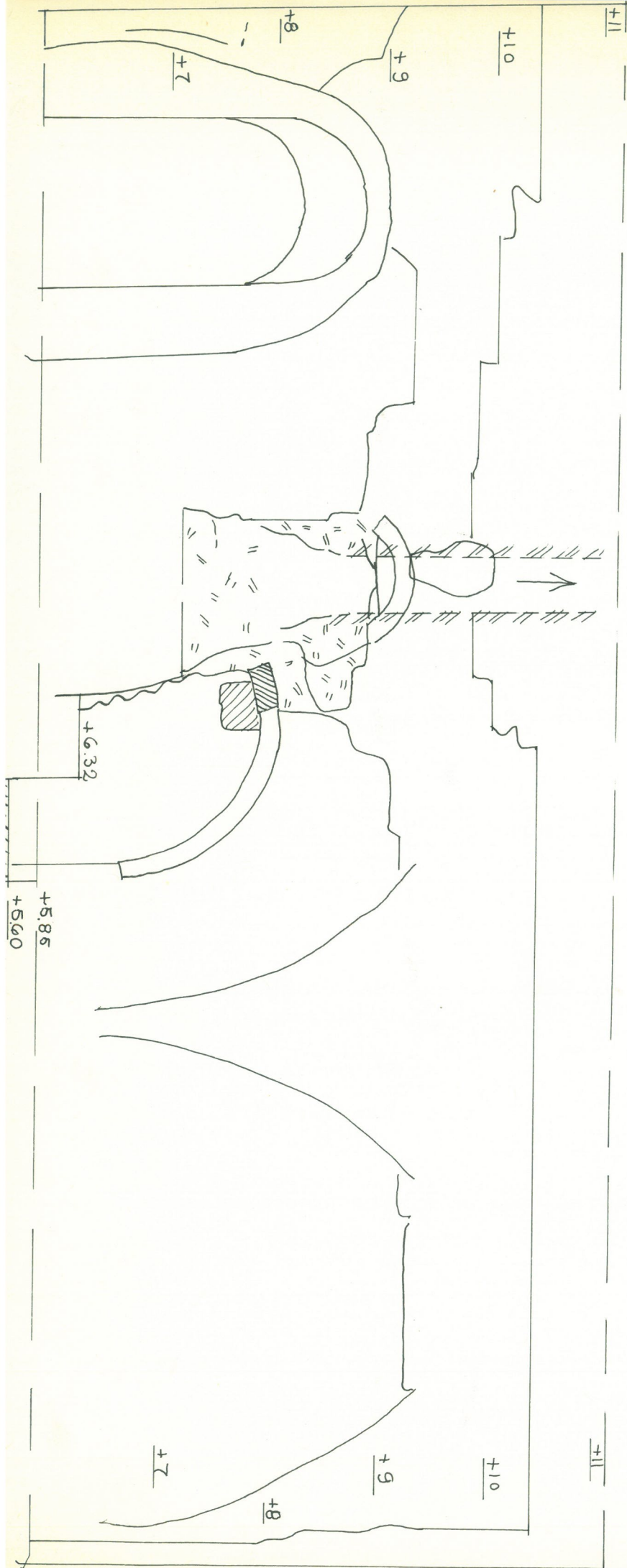
Porttaali. Ristikäytävältä huoneeseen 18 johtaneen porttaalin säilyneet osat otettiin esiin poistamalla 1800-luvulla muurattu ylöspäin kohoava holvi ja tämän myöhemmän ovikäytävän seinämuuraukset.

Porttaalin profiilit olivat suhteellisen hyvin säilyneet linnanpihan puolella, mutta huoneen 18 puolella vain muutama alintiili. Uusien porrasaskelmien alta paljastuneet portaat olivat ilmeisesti 1700-luvun lopulla, tai 1800-luvun alkupuolella tehdyt, mutta säilyneistä merkeistä päättäen samaan tasoon *kuin varhempat*.

- Portaiden tiilimittoja:
- 29 x 15 x 6,5
  - 29 x 14,5 x 7
  - 28,5 x 14,5 x 6

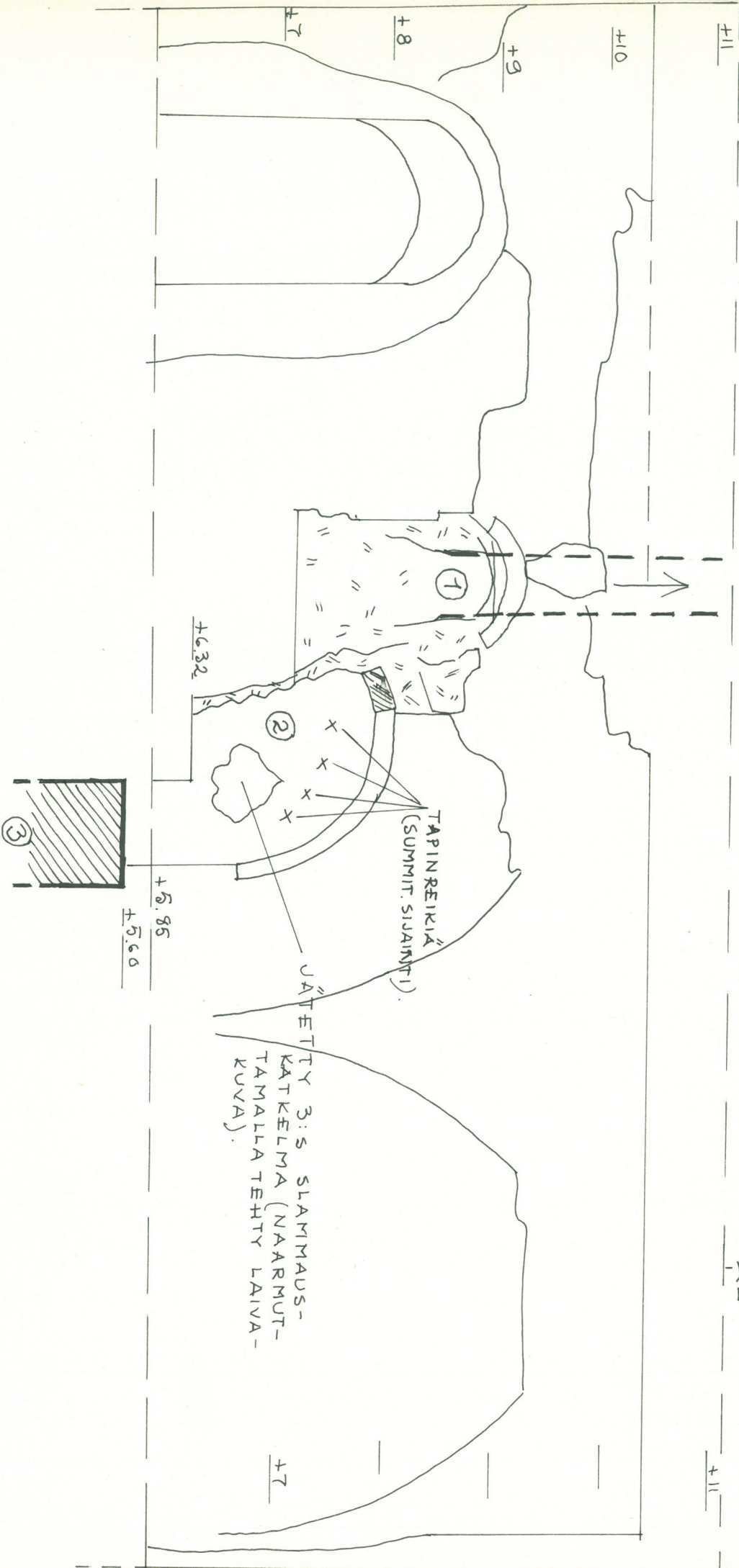
Huoneen 18 puolelta purettiin luoteisseinältä porttaalin tasta alaspäin *entisen huoneen 17 leveydeltä* pohjois- ja länsinurkan väliltä 8 tiilikerrosta 1800-luvun verhomuurausta ja 2 kerrosta savilaastimuurausta.

30 HUONE 18 "
LUOTEISSIINA
1:50

Huone 18.
LUOTEISSIINA
1:50
PIIRROS

- ③ ALLA OLEVIEIN HUONEIDEN VÄLISEINÄ.
- ② KARRIKOKOMERO
- ① SAVUKANAVA

JÄTETTY 3:5 SLAMMAUS-KATKELMA (NÄARMUT-TAMALLA TEHTY LAIVA-KUVA).

TAPINREIKIÄ (SUMMIT. SIJAINTI)

+5.60

+5.85

+6.32

+7

+10

+11

+8

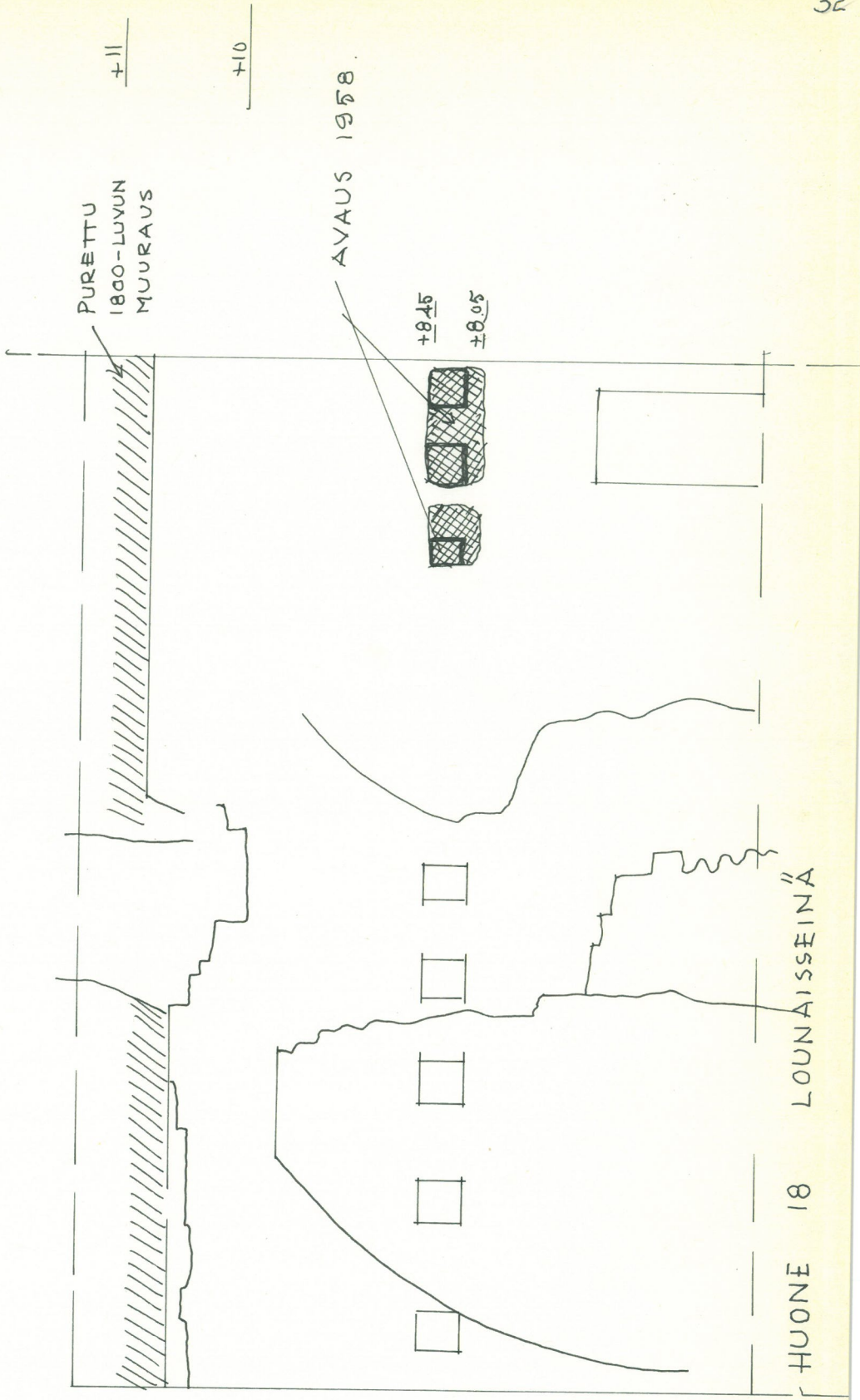
+9

+7

1:50

LOUNAISSEINÄ

UOTEISPÄÄ, AVAUS
AKANA HARMAAKI-
LINNAN SEINÄÄ
5 CM:IN SYVYYDELLÄ

+11

+10

+11

+10

+0.15

+0.05

HUONE 18 LOUNAISSEINÄ

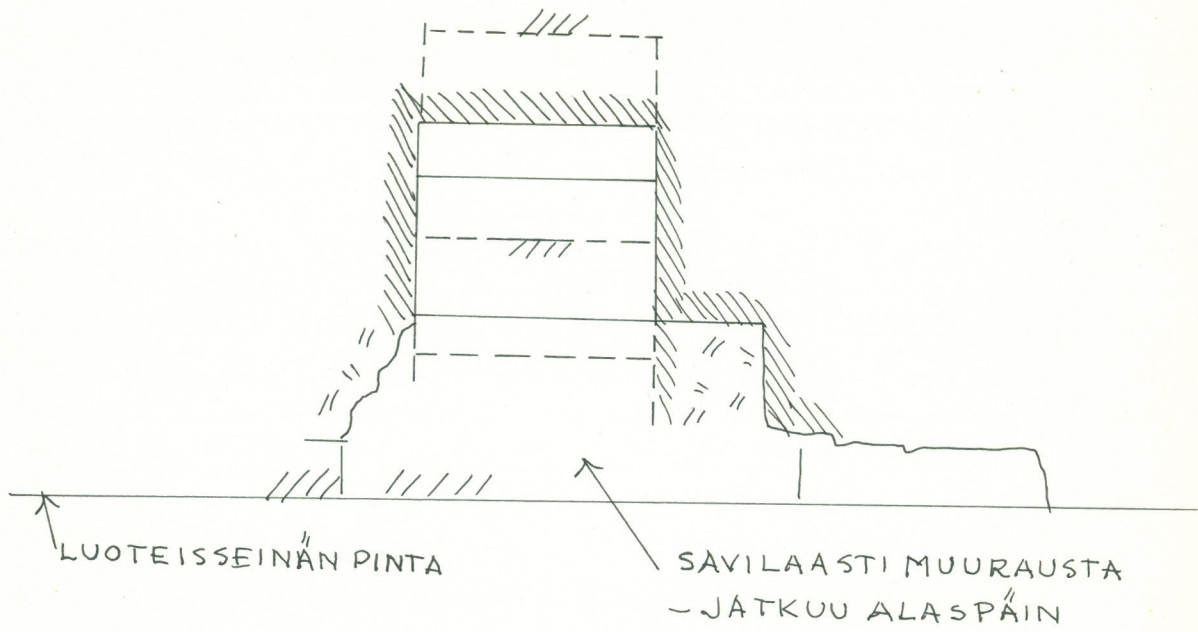
AVAUS 1958

PURETTU
1800-LUVUN
MUURAUS

1:20

SUMMITTAINEN POHJA N. +7.20 TASOLLA

H U O N E 19

Aarne Heimala 1958

inäkuu 1958 Huoneeseen 19 kuuluviksi käsitellään 1800-luvun kattotason purkamisen jälkeen tästä lähtien vain kaakko-luode-suuntainen tynnyriholvi ja sen alapuolella olevat osat.

-Koillisseinä on n. +8,40 korkeudelle.

-Kaakkoisseinä: korkein kohta n. +10,25 ja välittömästi +11,10 ulottuva muuraus.

-Luoteisseinä n.+10,25 korkeudelle. Yläpuolella olevat osat: Ks. huoneen 49 muistiinpanot kesällä 1958.

Koillisseinä. Luoteispäässä purettiin jäljellä oleva osa 1800-luvun savukanavasta, joka oli pohjoisnurkassa.

Kaakko-luode-suuntaisen tynnyriholvin kannan ja koillisseinään liittymisen suhteen n. +7,38 - +8,40 välillä ei seinällä todettu lisäpiirteitä 1957 vast. muistiinpanoihin. Holvin kaartuvan osan jäännöksiä tavataan siten alkaen luoteispäässä n. +7,60 ja kaakkoispäässä n. +7,70 tasolta. Vrt. kaakkoisseinä, luoteisseinä ja koillisseinä, sekä 1957 muistiinpanot.

Luoteispään seinän sisältä tavattua vanhinta ikkunakomeroa saatiin lisää esille. Sitä ei voitu vielä tarkemmin tutkia.

inäkuu 1958 Kaakkoisseinä. Purettiin 1800-luvun verhomuuraukset muualta, paitsi ei 1800-luvun lopun umpeenmuurauksia ja vastaavia 1800-luvun alkupuolen ikkunakomeron holvauksia kahdesta ikkunasta. Nämä muuraukset on tehty vankilanaikaisen viimeisen kirkkosalin muodostumisen yhteydessä. Niillä on holvattu k.o. kirkon kaksi ikkunaa ja umpeenmuurattu näiden yläpuoliset 1800-luvun ensipuoliskon ikkunat, joiden pielet saatiin näkyviin. Huoneen 19 kaakkoisseinän 1800-luvun ikkunamuurausten tieltä on aikaisempi seinämuuraus rikottu. Nämä 1800-luvun muuraukset jätetty tukemaan kaakkoisseinää. Ilman niiden purkamistakin ovat todennäköisesti jo oleellisimmat vaiheet ja muutokset näkyvissä

kaakkoisseinällä. Seinän pinnalla ovat vanhempien muurausten rajat selvästi näkyvissä.

Piirros Tynnyriholvauksen jäännökset. Jatkettiin kaakkoisseinän suhteen 1957 todetun kaakko-luode-suuntaisen tynnyriholvin jäännösten tutkimista. Ne saatiin kokonaan esille. Jäännöksiä oli säilynyt kolme katkelmaa. Vrt. Huoneen 19 muistiinpanot 1957.

näkuu 1958 Kaakkoisseinän itänurkassa tavattiin tynnyriholvin liitoskohta, jossa se oli liittynyt koillisseinään. +7,40 tasossa tunkeutui

Piirros koillisseinään 23 cm syvä pykälä, ilmeisesti tynnyriholvin jälkeisen suoran kattotason paikka. +7,80 korkeudelle jatkui kaakkoisseinän pinnalla kuitenkin varsinaisesti koillisseinän suora osa. Tällä +7,80 tasolla tunkeutui ilmeisesti tynnyriholvin rakentamisen aikuinen pykälä 33 cm syvyydelle koillisseinään laskettuna sisäpinnasta. Ko. pykälä oli perältä n. 10 cm korkea. Sen yläpuolelta oli kuutta päällekkäistä tiiliriviä ulottamalla päästy seinän sisäpinnan tasoon korkeudella + 8,45. Alkuperäinen, tynnyriholvin aikainen suora koillisseinä lienee siten ulottunut n. + 7,60 - + 7,70 tasoon, välillä + 7,60 - + 8,43 on tynnyriholvi todennäköisesti liittynyt koillisseinään. Kaakkoisseinän pinnassa tavattiin tältä väliltä kolme itse holvaukseen kuulunutta tiiltä, jotka ulottuivat n. 20 cm päähän nurkasta. Alaspäin on kilpimuuria säilynyt n. 30 - 40 cm leveydeltä nurkasta lähtien. Holvitiilten yläpuolella taas poistettiin n. 40 - 50 cm levyistä 1800-luvun verhomuurausta. Sen takaa paljastui vanhaa seinäpintaa, joka on n. 16 cm syvemällä kuin holvin alapuolella oleva kaakkoisseinä. Tämä taaempi seinäpinta jatkui ylöspäin, kokonaan huoneen 49 puolella keskimäärin 40 cm levyisenä itänurkasta lukien.

Tason 7,80 yläpuolella säilyneet holvin tiilet osoittivat holvin

liittymisen koillisseinään. Holvitiilien mitat:

28 x 15x10

28 x ? x 10,5

27,5 x ? x 10

Piirros Kaakkoisseinän keskiosassa tavattiin katkelma tynnyriholvia sen korkeimmasta kohdasta sekä katkelma siitä lounaaseen jatkuvaa paikkausta. Tynnyriholvi oli rikottu aivan seinän sisäpinnan tasoon.

1800-luvun ikkunain umpeenmuurausten välissä keskiseinällä oli koillisimpana n. 83 cm pitkälti kaakkoisseinään liittynyttä holvia. Koillispäässä alapinta + 9,85 ja yläpinta + 10,16.

Katkelman korkeimmat kohdat: alapinta n. + 9,94 ja yläpinta n. 10,24 cm. Todennäköisesti on kysymyksessä samalla huoneen 19 tynnyriholvin korkeimmat kohdat kaakkoisseinällä.

Tästä holvikatkelmasta lounaaseen päin seinän keskellä säilyneessä vanhassa muurissa on n. 90 cm pitkälti vanhaa paikkausta vastaavalla kohtaa välillä + 9,80 - + 10,20. Holvin keskiosan yläpuolella jatkuu alemman seinäpinnan tasossa n. 120 cm leveä pilari korkeudelle + 11,10. Muu yläpuolinen osa 16 cm syvemmällä.

akuu 1958 Kaakkoisseinä. Holvin keskiosan yläpuolinen muuri kaakkoisseinällä: Ks. huoneen 49 muistiinpanot 1958.

Piirros Kaakkoisseinän lounaispäässä itse holvauksen jäännöksiä ei ole säilynyt. Sen sijaan on todennäköisesti katkelma kilpimuuria aivan etelänurkasta. Tämän katkelman etäisyys 1800-luvun suuren tutkikaaren kannatuspilarista on n. 78 cm. Kaartuvan osan korkein kohta säilynyt + 7,95 tasolla. Muurin kaartuminen alkaa n. + 7,30 korkeudelta. Tässä kohden on etäisyys em. 1800-luvun pilarista 52 cm. + 7,30 alaspäin jatkuu suoraa osaa 45 cm

etäisyydellä em. pilarista. Se osoittanee samalla huoneen 19 tynnyriholvin aikaisen etelänurkan liitoskohtaa.

Kilpimuurikatkelma on pahasti rikkoutunut. Säilyneen osan leveys vaihtelee 20 - 30 cm. Kun ajatellaan kaartuvaan osaan holvitiiliä liittäneen laastisauman paksuus, voidaan todeta etelänurkan vastaneen itänurkan liitoskohtaa. Ei kuitenkaan voida sanoa, onko holvin kaartuva osa etelänurkassakin alkanut juuri + 7,70 tasolta, vai ehkä alemmaa, kuten luoteisseinän jäännökset puolestaan osoittavat. Kilpimuurikatkelmaa 16 cm syvemmällä on vanhaa seinäpintaa säilynyt etelänurkassa välillä + 6,90 - + 7,20.

Keskellä, 1800-luvun ikkunamuurausten välisellä osalla kaakkoisseinässä on vanhaa, todennäköisesti holvauksen aikaista seinäpintaa säilynyt välillä + 6,50 - + 8,55. V.m. tasolla on raja vaakasuora. Koko ikkunain väli + 8,55 - + 8,90 korkeudella on 1800-luvun paikkausta, ilmeisesti varhempi 1800-luvun välipohjataso.

Etelänurkka Huoneen 19 holvauksen aikaisen etelänurkan liitoskohdasta on merkkejä kilpimuurin takana olevassa vanhassa muuripinnassa n. 100 cm etäisyydellä 1800-luvun suuren tukikaaren kannatuspilarin sisäpinnasta. Kilpimuurin paksuus on n. 20 cm.

Kaakkoisseinä, lattiaholvaus (huoneen 15 holvaus). Vuonna 1957 lattiakaivauksessa paljastetun huone 15 holvauksen päällyksen kaakkoispäästä todettiin, että se alkaa 30 cm päässä samalla kohtaa olevasta suorasta sisäseinän alaosasta. Tämä 30 cm levyinen onkalo pitkin suoran seinän sisäpintaa ulottuu keskellä n. + 2,80 tasolle, jolla ilmeisesti holvaus keskellä lepää.

kuu 1958

iirros

Itse holvin yläpinta vast. kohdassa n. + 3,25. Noin + 2,70 tasolta tunkeutuu suoraan seinään reikä kohti ulkoseinäpintaa n. 120 cm. Etäisyys etelänurkasta 220 cm. Ei voitu tutkia tarkemmin.

nä
okuu 1958
Piiirros

Luoteisseinä. Avattiin huoneeseen 39 johtavan oviaukon umpeenmuuraus, joka oli 1800-luvun lopulta. Oviaukko on n. + 8,65 - + 10,65 välillä. Avattiin oviaukon lounaispieltä n. + 10,10 alaspäin sekä koillispieltä n. + 10,48 alaspäin; kyseistä kohdistä poistettu muuraus oli 1800-luvun alkupuolen muurausta. Saatiin esille tynnyriholvauksen jäännöksiä seinän sisällä. Avattiin 1800-luvun paikkausta pohjoisnurkasta n. + 7,60 - + 8,50 väliltä. Saatiin esille tynnyrholvin liitoskohdan viisi tiiltä.

Piiirros

Tynnyriholvauksen jäännökset: jatkettiin 1957 todetun tynnyriholvauksen jäännösten tutkimista huoneen 19 luoteisseinällä. Seinän lounaispäässä holvauksen jäännösten kaartuva osa alkaa n. + 7,60 tasolta. Se kaartuu ylöspäin aina + 9,62 tasolle (alapinnasta). Ylin osa vastaavalla kohtaa + 9,90. Edellä mainitun oviaukon 1800-luvun alkupuolen pielimuuraukset ja itse oviaukko katkaisevat säilyneet jäännökset.

Kilpimuurissa on n. + 8,60 tasolta ylöspäin 30 - 40 cm 1800-luvun lopun paikkausta, ilmeisesti 1800-luvun alkupuolen välipohjajason paikka.

Oviaukosta koilliseen olevassa seinänosassa on holvauksen jäännöksiä säilynyt. Korkeimmalla kohdallaan n. + 10,03 tasolla (=alapinta; vast. yläpinta n. + 10,36). Kyseinen kohta vastanee holvauksen lakikorkeutta. Kaari laskee koillista kohti n. + 9,27 tasolle (=alapinta; vast. yläpinta n. + 9,60), jossa sen katkaisevat em. 1800-luvun lopun paikkaukset, joilla aikaisempi n. + 8,60 tasolta lähtenyt välipohjajason paikka on korjattu. Poh-

liirros

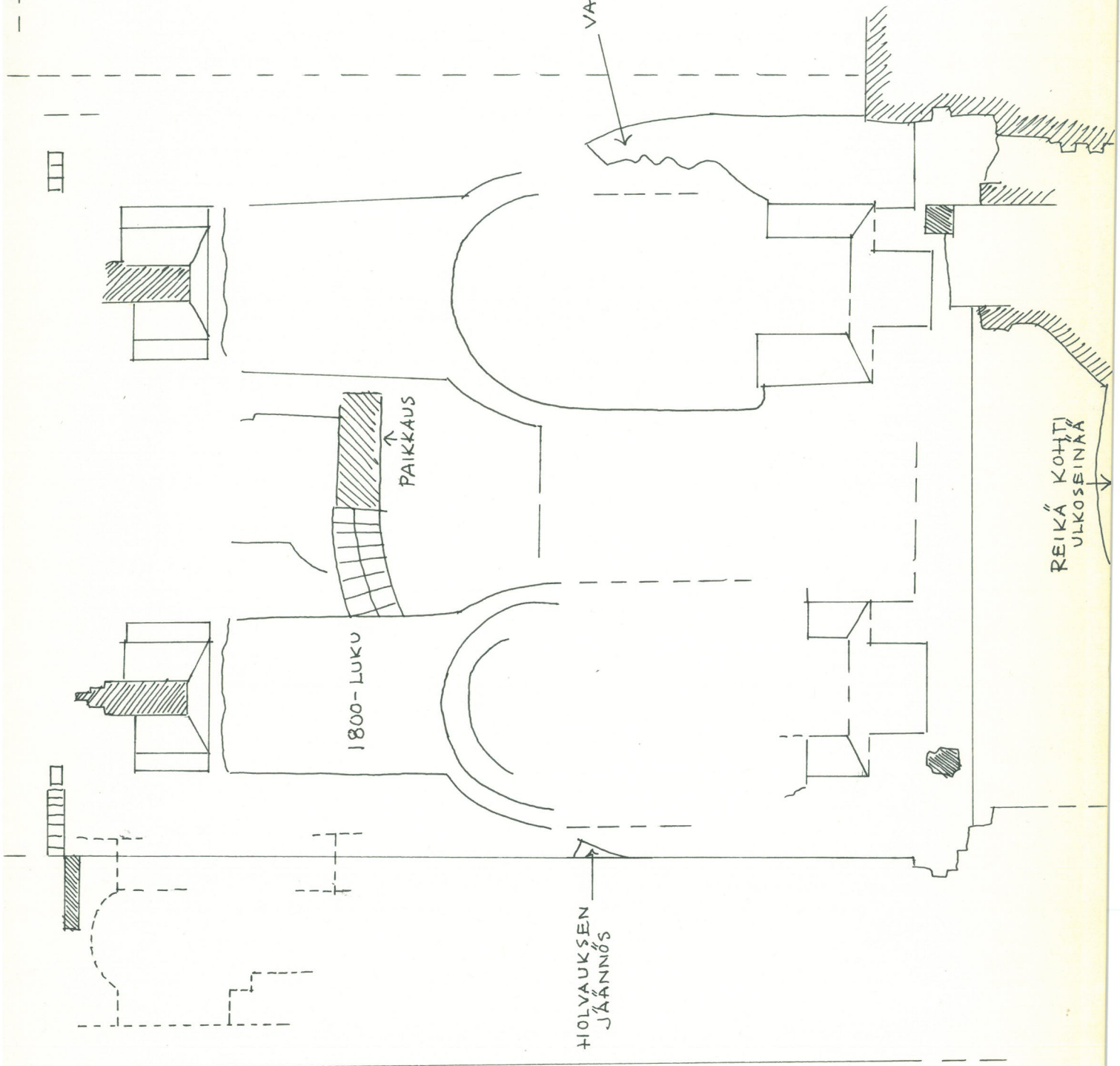
joisnurkassa on tynnyriholvin liitoskohta säilynyt. Se lähtee n. + 7,60 - + 7,70 tasolta, Kaaresta on jäljellä viisi tiiltä, joiden alapinnassa on rappauksella silotettu liitoskohta koillisseinään. Koillisseinäpinnan n. + 7,60 tasolla oleva suora osa ja siitä n. 35 cm ylöspäin alkava porrastus on säilynyt. Seinäpintaan päin tulevalta osalta on porrastus rikottu. Tässä kohdin tarjoaa vertailukohtaan huoneen 19 vastaava paikka itä-
nurkassa.

Holvauksen tiilimittoja: 29,5 x ? x 10,5
   28,5 x ? x 10
   28 x ? x 10
   ? x 15 x 10

1:50

I PIIRROS
KAAKKOISSEINÄ
TYNYRIHOLVIIN JÄÄNNÖKSIÄ

+13.00

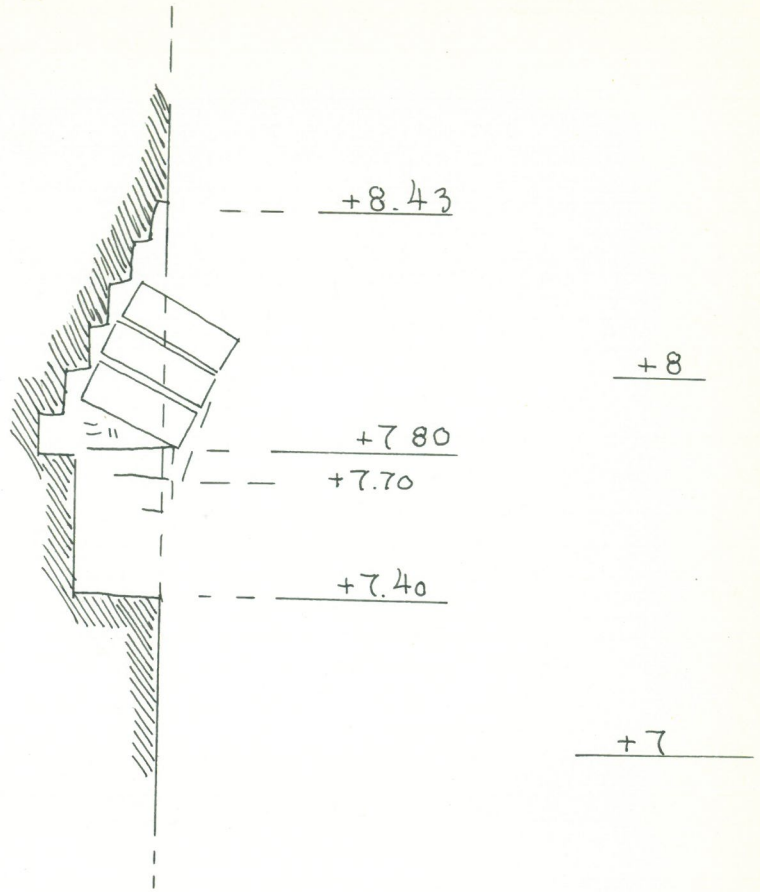
+15.00

II PIIRROS

1:20

A. ITÄNURKKA

LIITTYMINEN KOILLIS-
SEINÄÄN

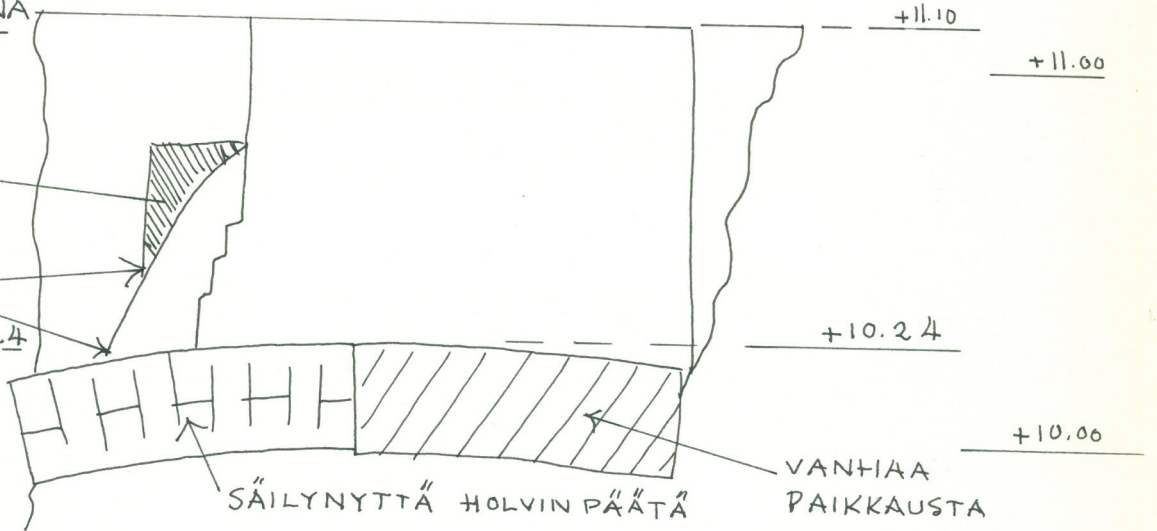
B. KESKISEINÄ

1:20

IRRONNEET
VANHAT TIILEN-
PALAT

LAASTIPINTAA

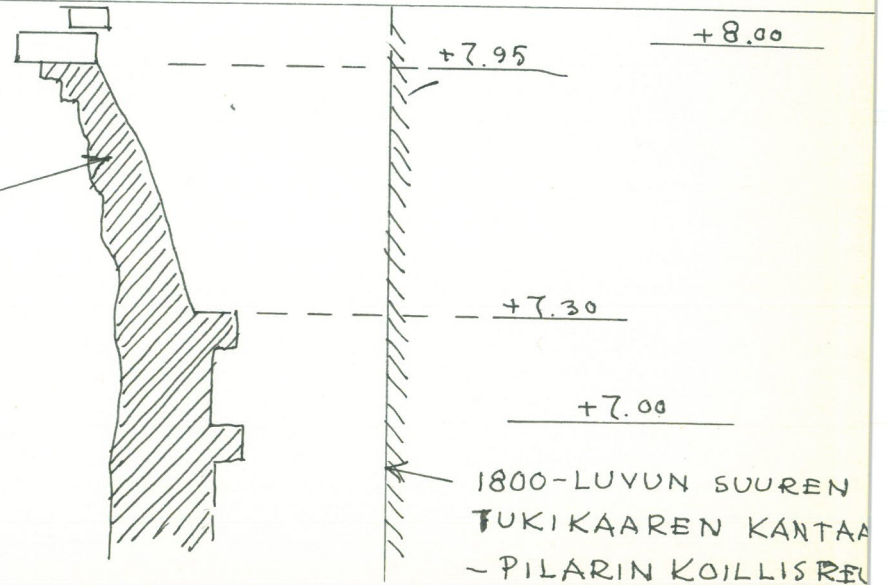
+10.24
+10.16
+9.85

C. ETELÄNURKKA

1:20

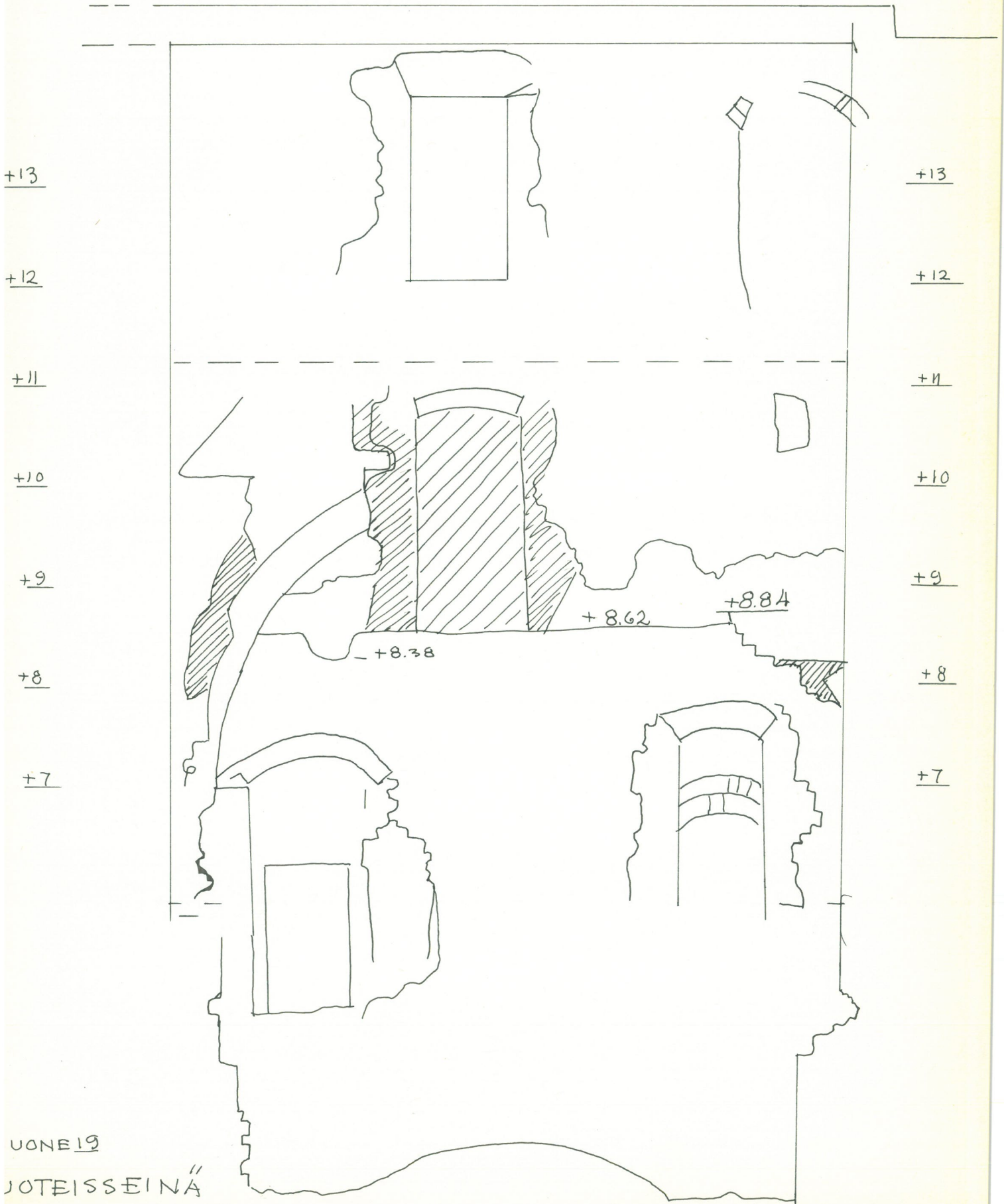
KILPIMUURIN
JÄÄNNÖS

1:50

III PIIRROS

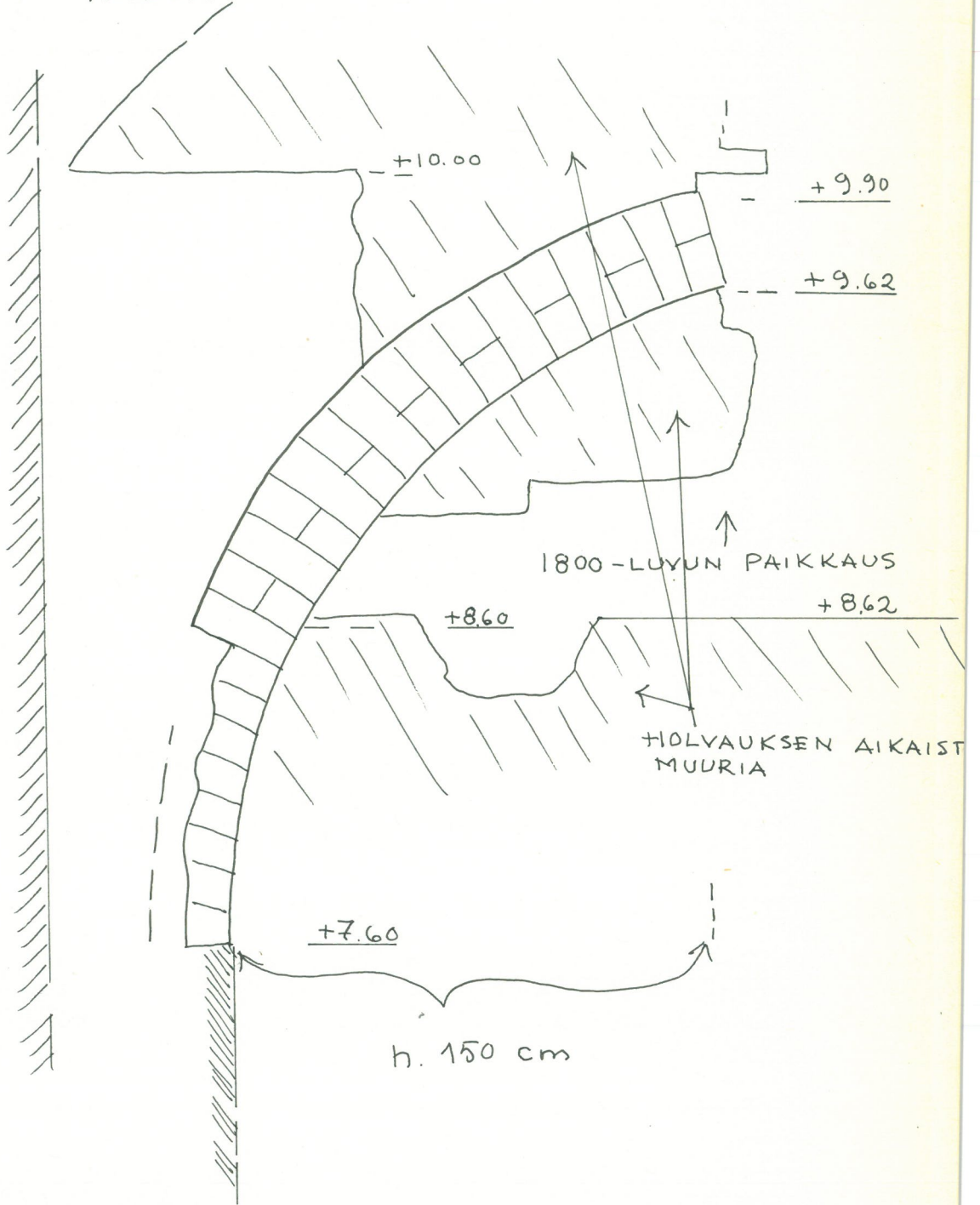
LUOTEISSEINÄ

UONE 19

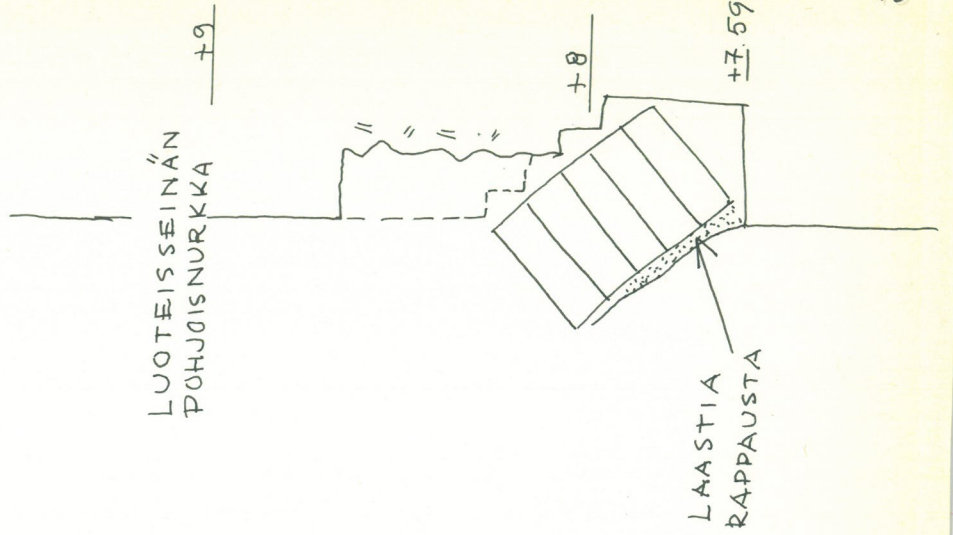
JOTEISSEINÄ

TYNNYRIHOLVAUKSEN JÄÄNNÖKSET LUOTEISSEINÄLLÄ

1:20

LUOTEISSEINÄ
N NYRITHOLVAUKSEN
ÄÄNNOKSET KOILLIS-
KÄSSÄ

1800-LUVUN
ALKUPUOLEN
OVI AUKON PIELI

H U O N E 32

Aarne Heimala 1958.

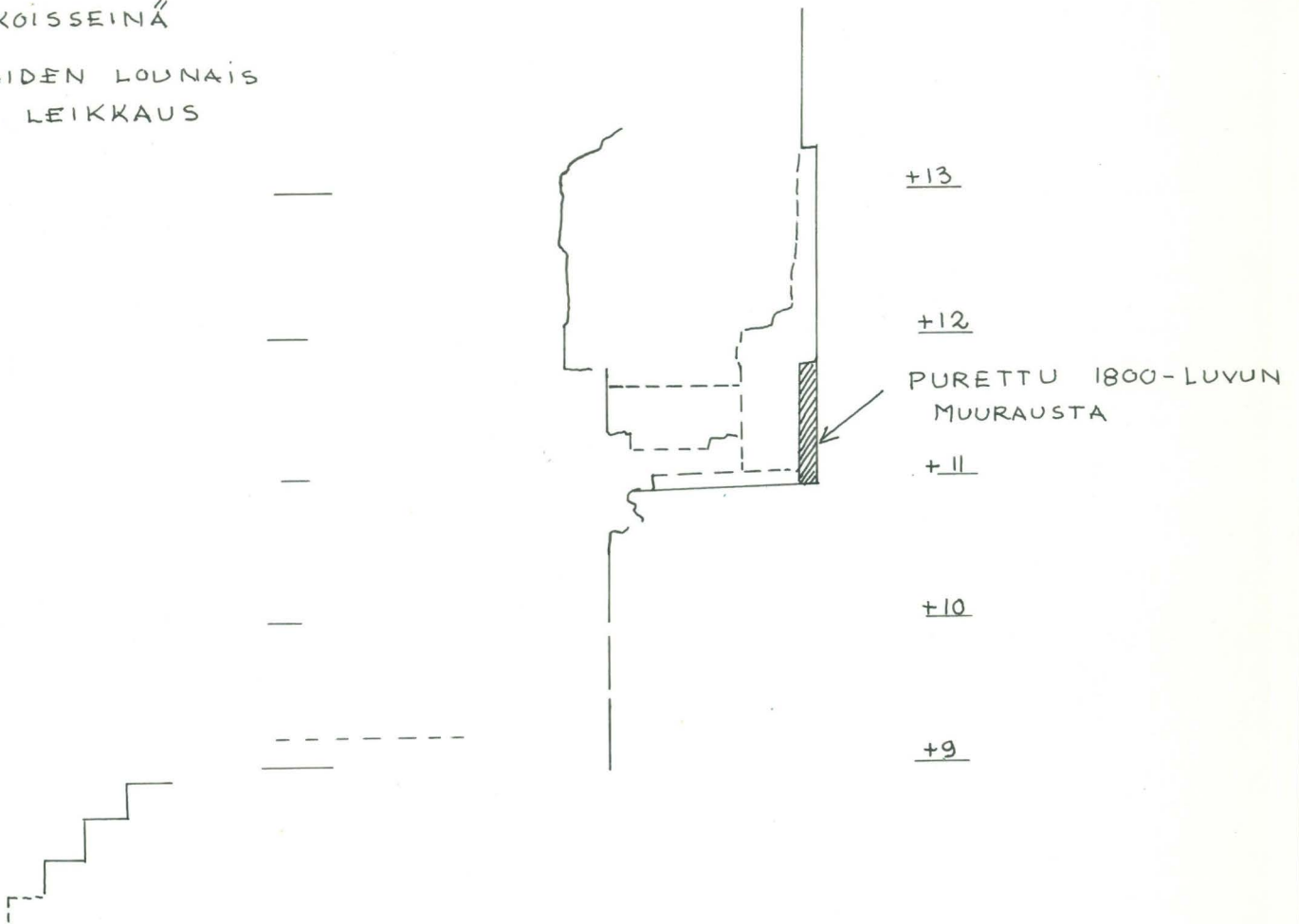

einäkuu 1958. Purettiin 1800-luvun muurausta lounaisseinältä koillinen-
lounas suunnassa nousevien portaiden (22 a) huoneeseen 32
johtavan osan lounaispäästä.

HUONE 32

1:50

KAAKKOISSEINÄ
PORTAIDEN LÖUNNAIS
PÄÄN LEIKKAUS

H U O N E 33

Aarne Heimala 1958.

einäkuu
1958
L/7

Huoneen 33 luoteisseinän kaarikomeron "wer kan .." kirjoituksen väliaikaisen kiinnittämisen suoritti konservaattori Veikko Kiljunen.

H U O N E   37

Aarne Heimala 1958.

einäkuu 1958 Lounaisseinän ikkuna-aukko, jatkettiin huoneen 37 lounais-
seinän ikkuna-aukon tutkimista. Purettiin 1800-luvun savuka-
navamuurausta sen luoteispuolelta ja vastaavaa umpeenmuurausta
sekä savilaastille tehtyä täytemuurausta. Umpeenmuurausta pu-
rettiin n. 100 cm syvyydelle seinän sisäpinnasta.

Ikkunan päällä ei ollut varsinaista tiilimuurausta eikä holvi-
kaarta. Kaakkoisreunasta paljastui harmaakivi, joka ulottuu
puoleen väliin ikkuna-aukon päälle. Ilmeisesti on luoteis-
puolen kattanut vastaavanlainen harmaakivi, joka sitten 1800-
luvun savukanavamuurauksia tehtäessä on poistettu. Syvemmällä
ulottuu aukon yli harmaakivi. Ikkunan päällys on siten ollut
harmaakiveä.

Ikkuna-aukon korkeus on n. 88 cm, sen leveys 59 cm.

rros I Ikkunan kaakkoispuolella on ankkurirauta, joka lienee 1700-lu-
vulta, sillä umpeenmuuraus on savilaastia tällä kohdalla.

Ikkunan sijainti selviää piirroksista.

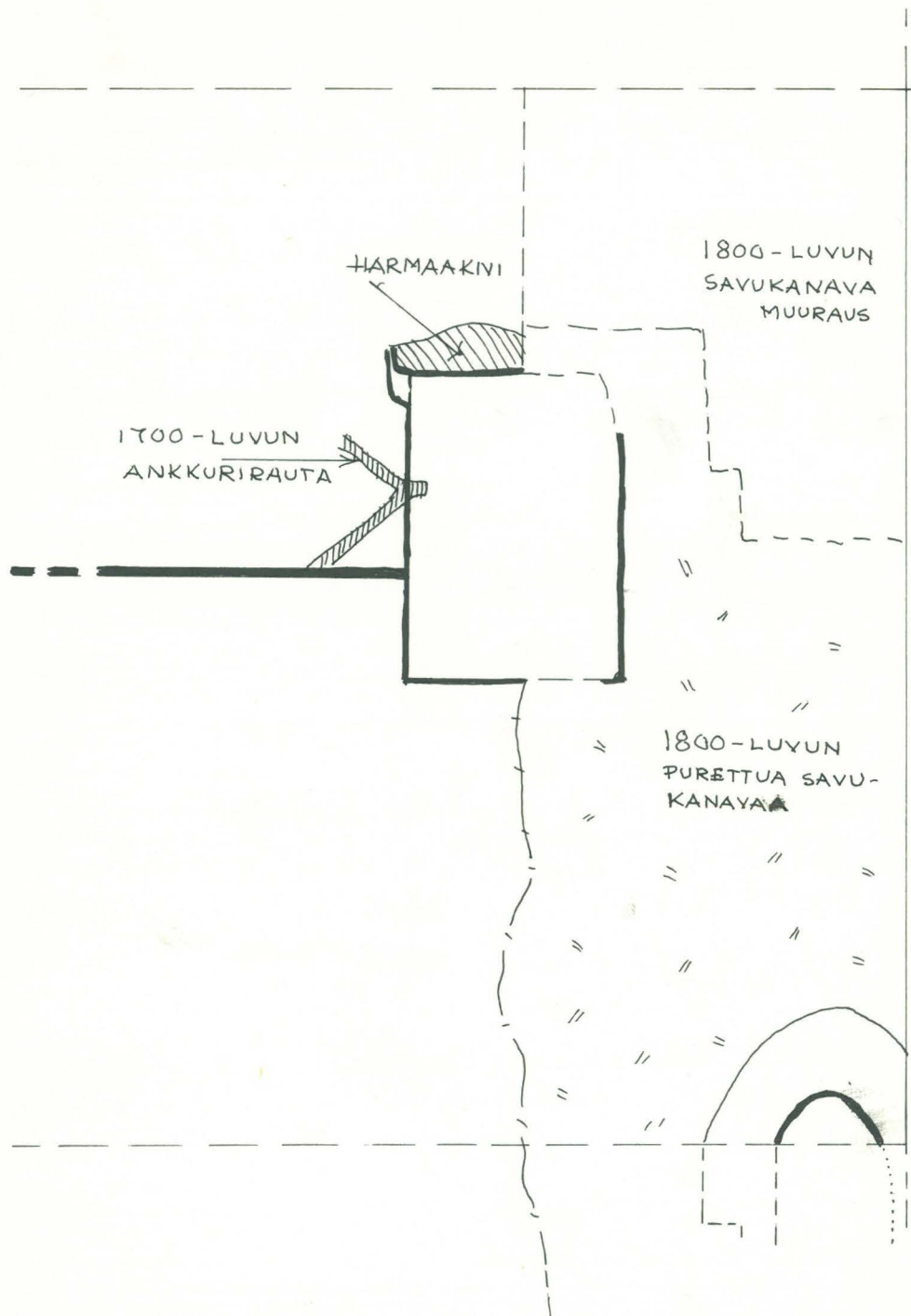
HUONE 37

LOUNAISSEINÄN LUOTEISPÄÄN

IKKUNA AUKKO

I PIIRROS

1:20

H U O N E 38

Aarne Heimala 1958.

heinäkuu 1958. Purettiin huoneen 38 kaakkoisseinältä 1800-luvun umpeenmuu-
tirros I raus ovikäytävän suulta. Muuraus oli n. 19 cm paksu.

H U O N E 39

Aarne Heimala 1958

esäkuu

Ennen lattian purkausta avattiin huoneen itä- ja pohjoisnurkasta myöhempää muurausta itätornin seinän kulun selvittämiseksi. Itänurkan avaus suoritettiin osittain huoneesta, osittain ullakolta käsin ja vanha seinäpinta sekä mahdollisesti puolustuskäytävältä tornihuoneeseen (49) johtaneen holviaukon alkua saatiin esille. Pohjoisnurkassa 1800-luvun muuraus koko korkeudeltaan savilaastiseinään asti ja vanhaa torniseinää saatiin siten esiin. Myös länsinurkassa suoritettiin vastaavanlainen avaus. 1800-luvun seinä purettiin n. 100-120 cm leveydeltä savilaastiseinään saakka.

Luoteisseinän ikkuna-aukon kohdalle sattunut savilaastiseinään liittynyt pilariosa (vrt. huonetta 47) otettiin esiin. Lattian poiston jälkeen kaakkoisseinällä otettiin esiin puolustuskäytävän taso sekä osittain ampuma-aukot poistamalla myöhemmät muuraukset.

esäkuu 1958

Portaat huoneeseen 39. Huoneen 39 lounaisseinältä poistettiin tämän välipohjatason aikaisia 1800-luvun muurauksia. Lounaisseinän luoteispäässä tavattiin n. + 11,80-+11,60 väliltä käytävän 39 a oviaukon kohdalta porrasaskelmat, jotka laskeutuivat kyseisestä käytävästä huoneeseen 39. Ylin kerros, joka on samalla käytävän 39 a pohja, on n. + 11,59 tasolla.

kerros

Lisäksi paljastui kolme muuta porrasaskelmaa, alin n. +11,80 tasolla. Ylimmän portaan sivusuuntainen leveys (kaakko-luode) on 84 cm vastaten käytävän oviaukon leveyttä. Alimman portaan vastaava leveys on n. 106 cm, joten portaat levenevät molemmille sivuille huoneeseen 39 laskeuduttaessa. Kahdessa ylimässä portaassa ovat päällimmäiset tiilet syrjällään, seuraavassa ovat päällimmäiset tiilet lappeellaan ja alimmassa taas tiilet syrjällään. Ylin porraskorkeus on 17 cm, seuraava alapäin 25 cm, seuraava 25 cm.

tutkimuspi-
stus 1958

) a

Ylimmän portaan tiilenmittoja:

33,5 x 16 x 9,5

33 x 16,5 x 10

32 x 16,5 x 8

29,5 x 16 x 10

Käytävän 39 a ja huoneen 39 välisen oviaukon luoteispuolta on säilynyt yläosassa n. + 12,00- +12,25 välillä ja n.+12,55 +13,35 välillä. Oviaukon kaarta on ylhäällä säilynyt n.+13,20 - 13,40 välillä. Oviaukon kaakkoispuoli on rikottu miltei kokonaan välillä n.+11,60- +13,20.

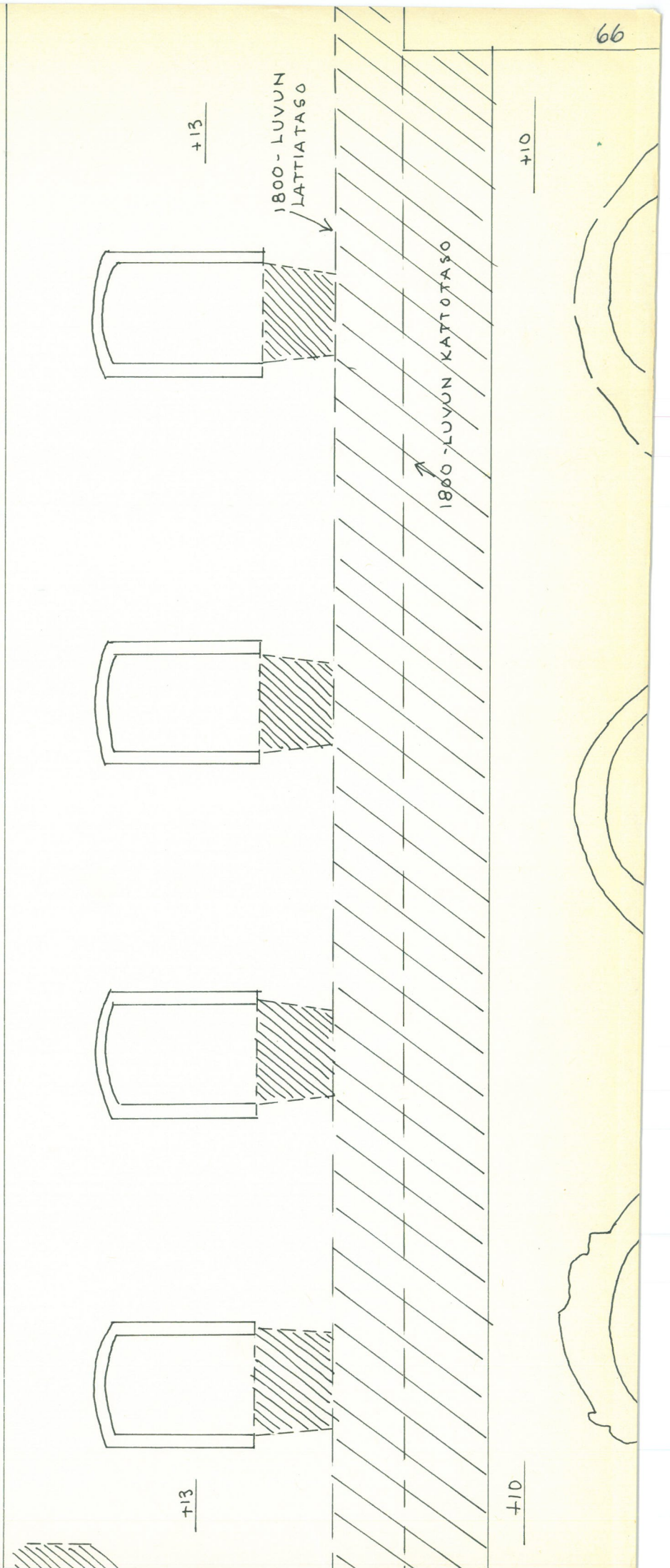
Porraskäytävän 39 a muurauksia verrattaessa näyttää todennäköiseltä, että se on murattu huoneen 39 lounaisseinän savukanaavaa myöhemmin. Kyseinen oviaukko ja laskeutuvat portaat ovat siten johtaneet huoneeseen 39 jossakin myöhemmässä vaiheessa, jolloin mm. alla olevan huoneen 18 ristiholvaus on jo todennäköisesti ollut purettu ja sen paikalla suora välikatto.

HUONE 39

1/50

KAAKKOISSEINÄ

- PURETTUJA 1800-LUVUN
MUURAUKSIA

+13

1800-LUVUN
LATTIATASO

+10

1800-LUVUN KATTOTASO

+13

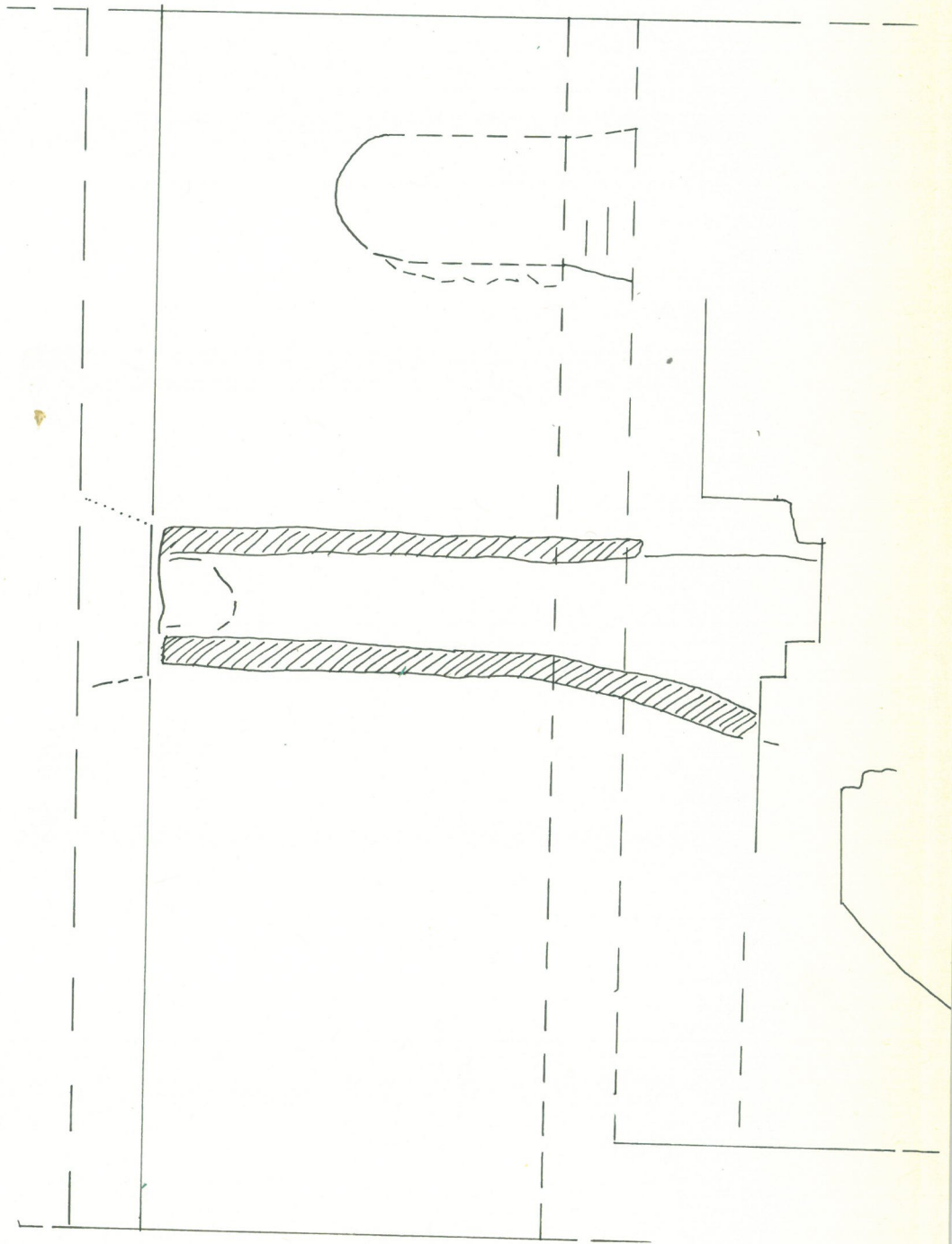
+10

1:50

-OUNAISSEINÄ
1958 PURETTUJA
800-LUVUN MUU-
RAUKSIA.

==
+ |

010
+ |

==
+ |

010
+ |

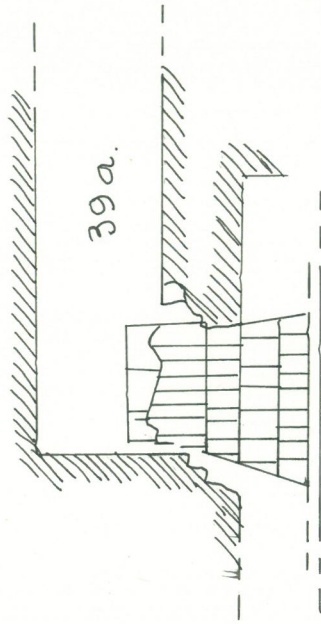
KÄYTÄVÄ 39a.

KÄYTÄVÄSTÄ HUONEESEEN 39 JOHTAVAT
PORTAAT 68

1/50

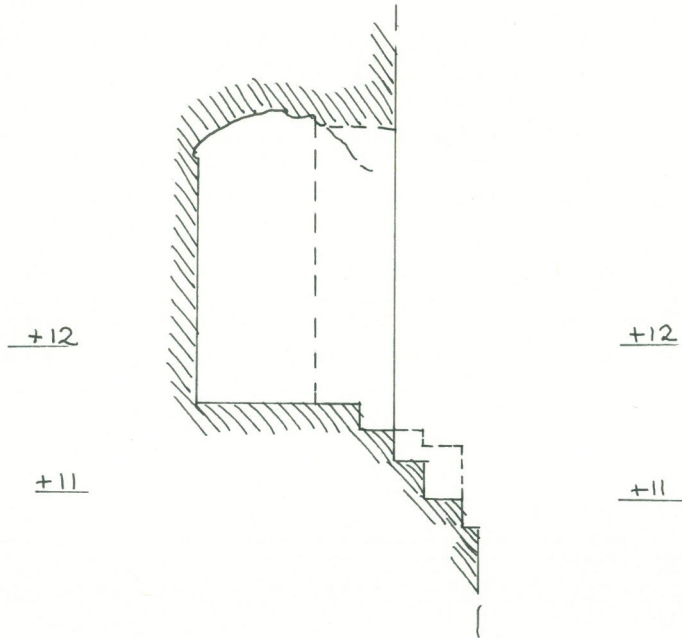
PIIRROS

A. POHJA

H:39

B. LEIKKAUS

H U O N E 43

Knut Drake 1958.

inäkuu 1958 Länsitornin välipohjien purkamisen jälkeen huoneena 43 täytyy käsittää myös huoneen 50 alaosa. Huoneen 33 holvin poistamisen jälkeen (v. 1836?) on tornin yläosaan jäänyt niin paljon tilaa, että sen on voinut jakaa kolmeen kerrokseen (huoneet 43, 50 ja 52), edellisten kahden sijaan. Poistetut välipohjat olivat tasoilla + 11,80- +12,25, h.33 ja 43 välinen pohja, ja + 15,00- + 15,60, h. 43 ja 50 välinen pohja.

rros I Lounaisseinä. H. 43 ja 50 välipohjan purkamisen jälkeen purettiin h. 43 ikkunan ylä- ja kaakkoispuolella olevaa 1800-luvun muuraus, jonka varassa puretun välipohjan lattiapalkit olivat olleet. Ikkunan luoteispuolella oli tätä muurausta purettu jo aikaisemmin. Ikkunan yläpuolella ja siitä kaakkoon tuli harmaakiven^{ja} tiilen sekaista murtopintaa näkyviin. Ikkunasta n. 60 cm kaakkoon tuli poistetun muurauksen takaa näkyviin vanhemman ikkunan kaakkoispieli. Tämän ikkunan penkki on ollut n. 100 cm korkeammalla kuin nykyisen ikkunan penkki. Ikkunasta on säilynyt, paitsi kaakkoispieltä, osa holvia. Kaakkoispieli on rapattu savilaastirappauksella. Ikkunan umpeenmuuraukselta ei avattu kokonaan, otettiin vain pieltä ja holvia jonkun verran näkyviin.

rros II Luoteisseinä. Luoteisseinässä jatkettiin seinän lounaispään syvennysosan 1800-luvun umpeenmuurauksen purkamista ja saatettiin se loppuun. Tämä osa, joka on 2,58 m leveä, on 55 cm syvempänä kuin muu seinä. Se ulottuu + 12,45 - + 16,85. Sen takaseinä on yhtenäistä, osaksi kulunutta, tiilenpintaa, muurattu munkkilimitykseen, tiilimitat 28,5-28 x 14-13,5 x 10-9, saumat tasoitettuja. + 13,20 korkeudella on v. 1957 esiin

otettu komero. Muuri nojautuu h. 33 luoteisseinän harmaakiviseen sydänmuuraukseen. + 13,00 korkeudella on muuripinnassa musta likajuova. Juovan alapuolella on muuri koskematon, sen yläpuolella pinta on kulunut, ja on siinä ohueen slammauskerroksen jäännöksiä.

Luoteisseinän koillispäässä avattiin niitä seinämurtumia, joita on tehty h. 43 ja 50 vankila-aikuisten muurien kannatuskiviä varten. Näissä ei tavattu mitään mainittavaa.

rros III

Koillisseinä. Koillisseinän luoteisosassa purettiin savukanavamuurausta savukanavien takaseinää myöten. Seinän alaosa purettiin 1/2- tiilen paksuinen 1800-luvun muuraus + 11,65 ja n. + 13,20 välillä. Tämän muurauksen takana tuli vanhempaa tiilimurtopintaa näkyviin. Seinän keskiosassa on jonkun verran vanhempaa tiiliseinäpintaa säilynyt, tiilet 29-26 x 14-13,5 x 10-9. Seinän kaakkoisosassa poistettiin huoneesta 44 ja luoteisullakosta johtavien oviaukkojen ympäriltä 1800-luvun umpeenmuurausta. Tällöin voitiin havaita, että koillisseinän kaakkoisosassa on samantapainen syvennys kuin luoteisseinässä. Syvennys on n. 2 m leveä ja n. 1 m syvä. Sen kaakkoispieli on ainakin alaosaltaan n. 5 cm luoteiseen huoneeseen nykyisestä kaakkoisseinästä. Pieltä, jota yläosaltaan on rikottu, ei voitu ottaa esille laajemmalti sortumisvaarantakia, ja on myös tarkempi tutkimus mahdollinen vasta kun tukemistöitä on suoritettu. Syvennyksen pohja on välittömästi käytävän 44 a 1/2-kiviholvin päällä. Syvennyksen alaosa on jäännöksiä savilaastilla muuratuista portaista, jotka ovat nousseet luoteisullakolle päin. Portaiden, joiden leveys on 115 cm, molemmin puolin on samalla laastilla muuratut pielet, kaakkoispuoleinen on n. 15 cm leveä, luoteispuoleinen n. 70 cm leveä. Molempia on vain

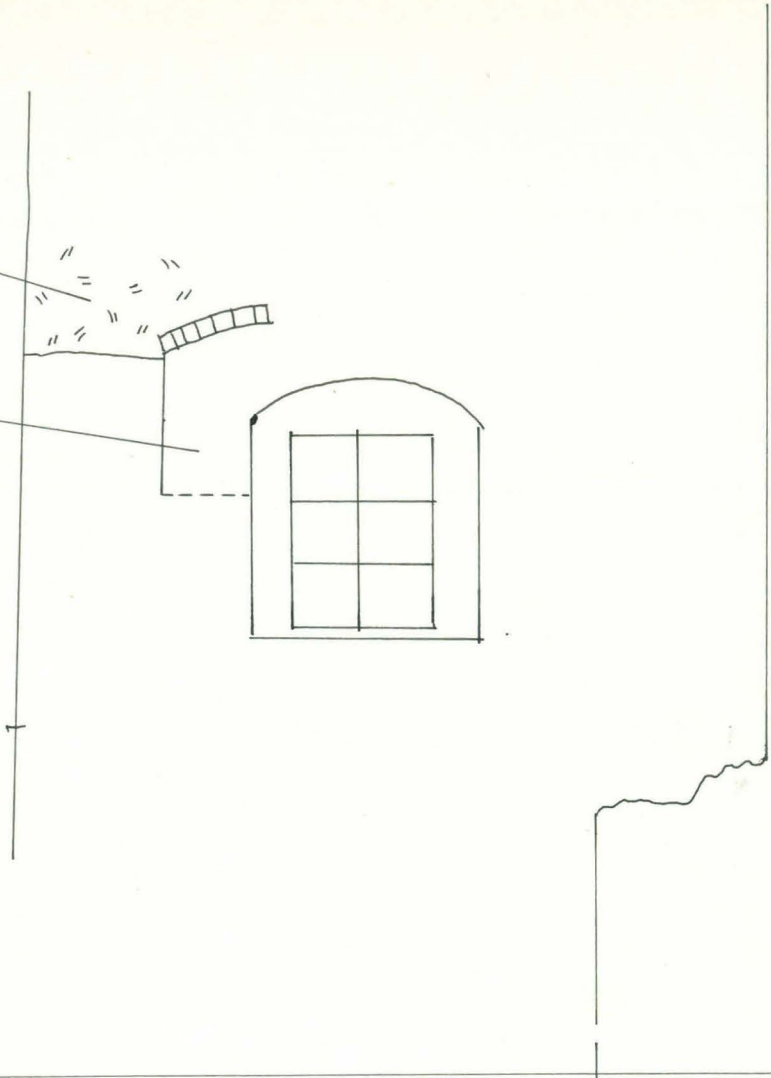

parin askelman korkeudelle säilynyt. Syvennyksen takaseinän yläosassa on erinäisiä vinoon asetettuja tiiliä, joiden merkitys kuitenkin ratkeaa vasta kun 1800-luvun muurausta on laajemmalti poistettu.

Kaakkoisseinä. Kaakkoisseinästä on vain pieniä rippeitä jäljellä molemmin puolin suurta kevennyskaarta h. 42 päin. Näihin ei kajottu tällä kertaa.

HUONE 43.
LONNAINSEINÄ
PIIRROS: 1.
1:50

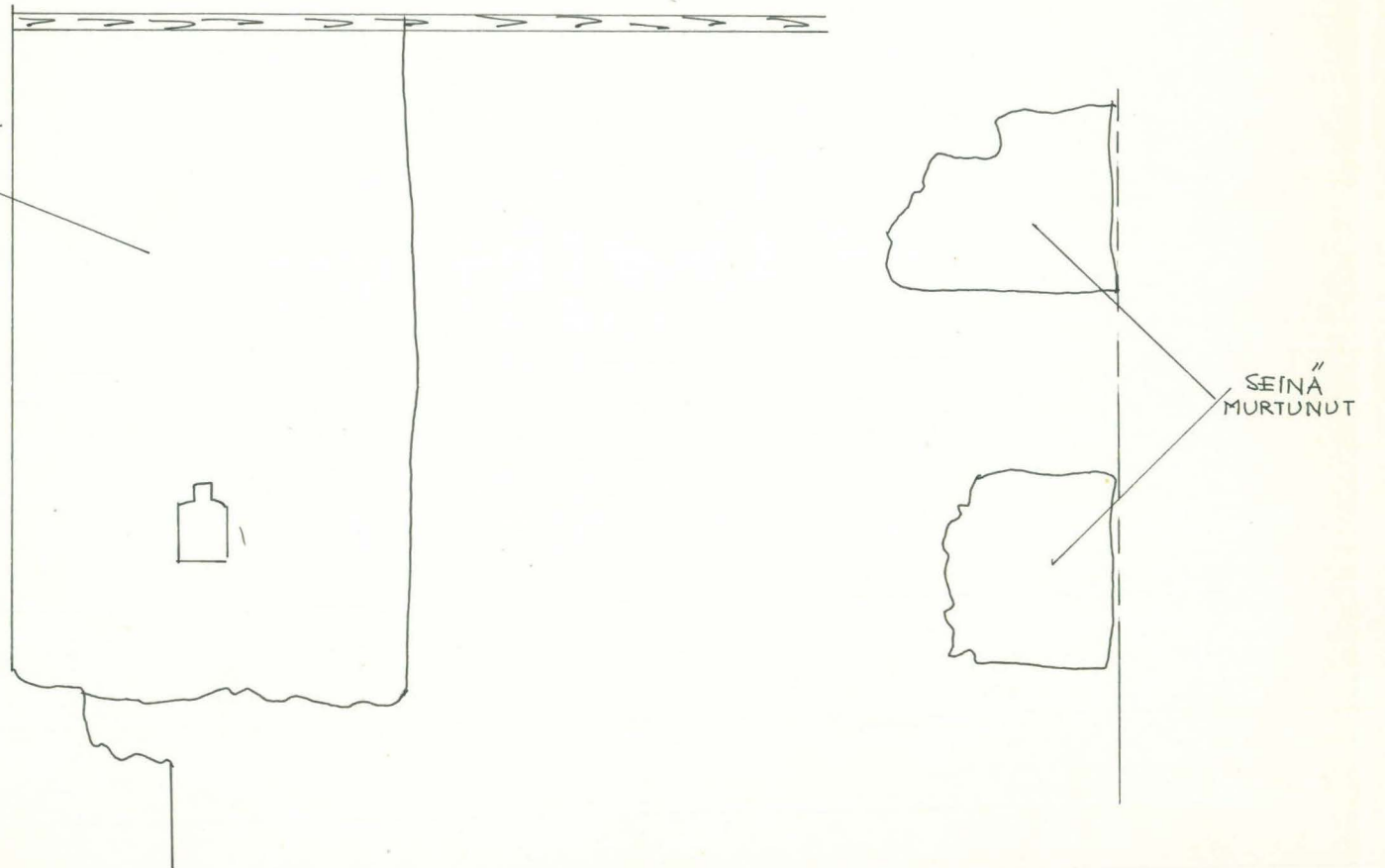
MURTOPINTAA
ÖYTYNYT VANHEMPI IKKUNA

HUONE 43.
LONNAINSEINÄ
PIIRROS: 2.
1:50

ANNYS-
A

SEINÄ
MURTUNUT

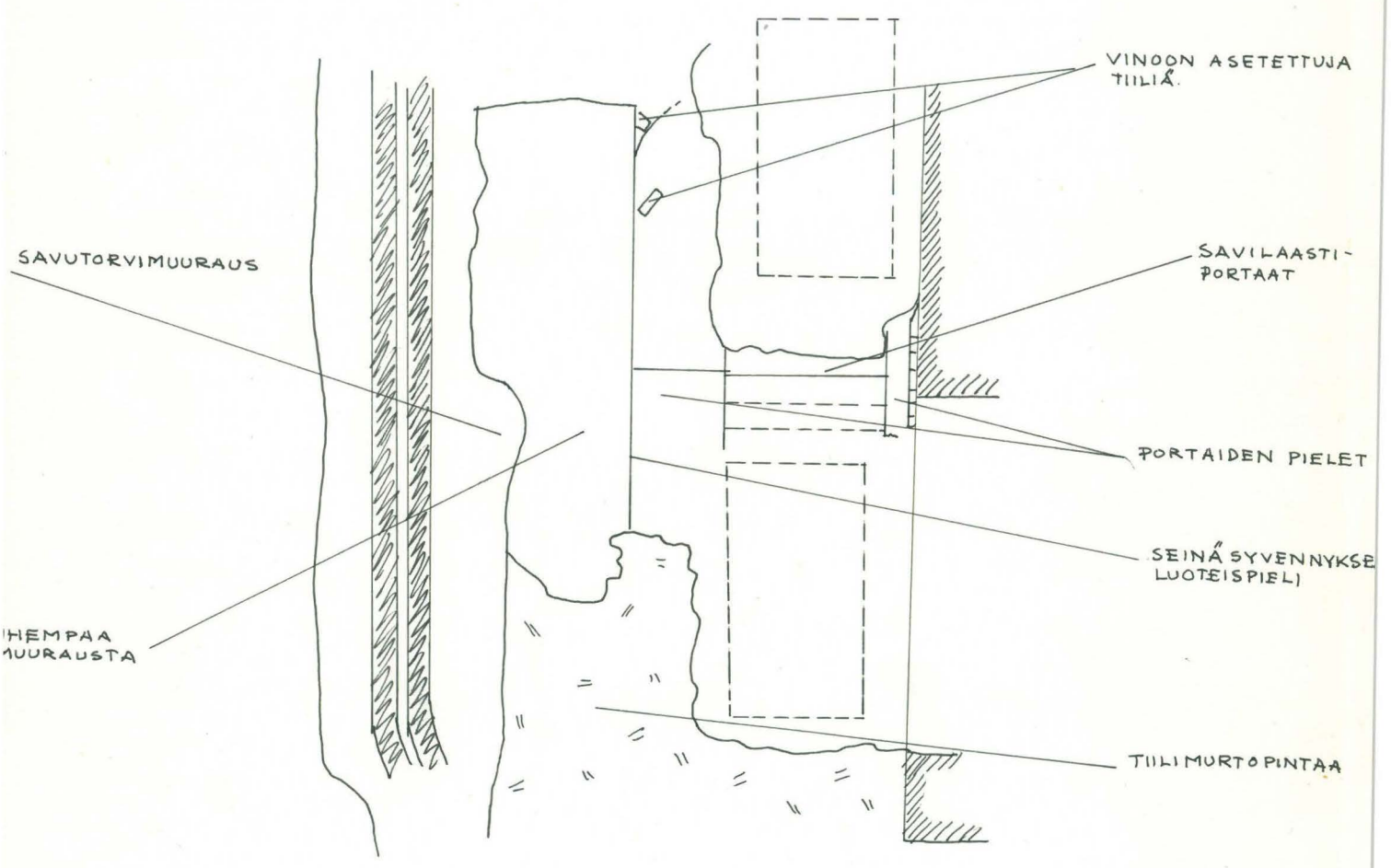
HUONE 43.

ILLISSEINÄ

PIIRROS: 3.

1:50

75

H U O N E 48

Aarne Heimala 1958.

näkuu 1958. Purettiin huoneen 48 koillisseinältä 1800-luvun ikkunapenkin muurausta sen kaakkoisseinän puoleisesta päästä 53 cm leveydeltä ja 90 cm korkeudelta (ikkunapenkin alareunasta). Puretun osan syvyys sisäseinäpinnasta 95 cm, joten ulospäin jäi vain ohut umpeenmuuraus. Mitään merkkejä vastaavan aikaisiin huoneen 49 koillisseinän muurauksiin verrattavista, kuten esim. puolustuskäytävästä, ei tavattu. Paikkausmuuraus näytti kuitenkin jatkuvan huoneen koillisseinäpinnasta sisään.

rros I

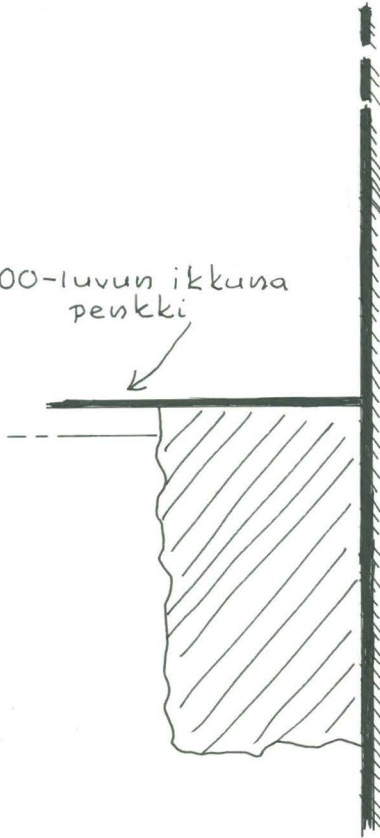
KOILLISSEINÄN IKKUNA PENKKI
PURETTUJA 1800-luvun MAURAUKSIA

HUONE 48

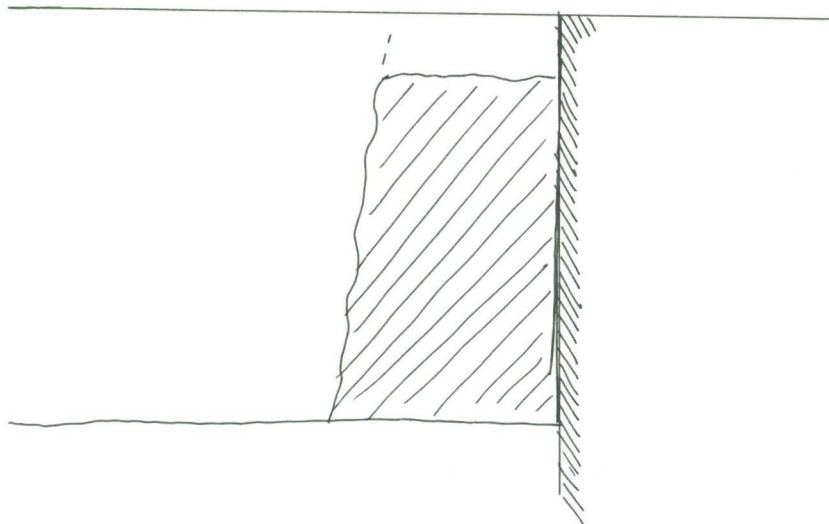
1:20

I PIIRROS

1800-luvun ikkuna
penkki

POHJA:

H U O N E 49

Aarne Heimala 1958

äkuu 1958 Poistettiin lattia ja lattiatäyte, sekä huoneen 19 puolelta välikattolaudat. Poistettiin kaakko-luode-suuntaiset lattiaparrut. Huoneiden 49 ja 19 välinen lattiataso oli n. välillä + 11,15- +11,75. Lattiaparrut oli ankkuroitu rautahakojen avulla päistään seiniin.

äkuu 1958 Koillisseinä: Purettiin koillisseinän luoteispään 1800-luvun lopulta peräisin olevan ikkunan penkin muurauksia. Näillä oli umpeenmuurattu 1800-luvun ensipuoliskon savukanava. Purettiin mainitun savukanavan muurauksia, joita tehtäessä 1800-luvulla oli rikottu osa muurinsisäisen porraskäytävän 29 a holvia ja lounaisseinää porraskäytävän siinä osassa, joka on huoneen 49 koillisseinän sisällä. Poistettiin 1800-luvun alkupuolen rappaus välipohjan kohdalta.

irros Koillisseinän syrjittäisten sidetiilien rivi. Noin 485 cm pituudelta itänurkasta lukien on huoneen 49 koillisseinässä syrjällään olevista sidetiilistä muurattu rivi, jonka alapinta on tasossa +12,54- +12,59 ja yläpinta + 12,69 -+12,74. Samanlaisen tiilirivin katkelmia tavattiin myös huoneen 49 kaakkoisseinän koillispäästä ja lounaispään läheltä samalta korkeudelta.

äkuu 1958 Koillisseinän parrunkolat. Heti edellä mainitun sidetiilirivin alapinnan tasolta alaspäin tavattiin viisi parrunkoloa, jotka oli suulta umpeenmuurattu 1800-luvun lopun laastilla. Parrunkolat luetellaan I - V koillisseinän itänurkasta lähtien.

	I	II	III	IV	V
Parrunkolon alapinta	+12,40	+12,41	+12,40	+12,41	+12,42
" yläpinta	+12,64	+12,64	+12,64	+12,67	+12,60
" leveys	19 cm	22 cm	22 cm	25 cm	19 cm
- " syvyys	57 cm	56 cm	72 cm	53 cm	51 cm

Parrujen suunta ollut koillinen-lounas. Kaakkoisseinällä on vastaavassa kohtaa, mutta suunnilleen edellä mainittujen parrunko-

lojen alapinnan tasosta alaspäin parrunkolot, joita tavattiin kolme säilyneinä.

Koillisseinän alaosan keskiaikainen ikkunakomero huoneessa 49.

iiros Noin 280 cm itänurkasta tavattiin em. sidetiilirivistä (n.+12,55)
 Piirros alaspäin vanha ikkunanpieli, samoin toinen siitä 110 cm luoteeseen päin, Tästä ikkunakomerosta purettiin 1800-luvun umpeenmuuraukset n. +11,61 tasolle. Ikkuna kapeni 110 cm :stä 30 cm:iin ulospäin mentäessä. Ikkunan umpeenmuuraus ulkoseinän kohdalla purettiin.

näkuu 1958 Tämä 1800-luvun umpeenmuuraus ulkoseinällä, jatkui tavatusta ikkunapenkin tasosta (n. +11,61) lähes 25 cm alaspäin. Ikkunakomeron vinojen pielten korkeus oli n. 85 cm. Luoteispielen pituus on 129 cm ja kaakkoispielen 132 cm. Koillisen ulkoseinän verhomuurauksen kohdalla oleva 31 cm levyisen ikkunan pieli on n. 45 cm paksuista tiilimuurausta. Tämän aukon yläpuoli on porrastettu. Ylin osa 13 cm korkea, sitten porrastus ja 24 cm korkea, vaakasuora ikkunanpäällys. Tästä alaspäin jatkuu aukko 78 cm, aina n. +11,43 tasolle, siis ulospäin kapenevan ikkunakomeron penkin tason alapuolelle. Tämä vm. taso johdetaan heti em. ikkunakomeron alapuolella olevasta myöhemmästä ikkunakomerosta ja sen loivasta kaaresta.

Ikkunan vinot komeropielet eivät ole ^usamassa ulkoseinän muurauksen suoran pielen kanssa. Vinot pielet edustanevat myöhempää tosin keskiaikaista vaihetta ja ovat rapatut. Itse ikkunakomero ei ole varsinaisesti holvattu. Sen yläpuolitse kulkee em. sidetiilirivi ja sisällä laastissa on merkkejä lankuista, jotka lievästi kannattaneet yläpuolista täytemuurausta. Ikkunan luoteispielissä, vinon ja suoran osan yhtymäkohdassa, on alhaalla rautainen (uudempi ?)peruke . Ikkunan suora aukko on vastaavalla

korkeudella, kuin 29 a (muurinsis. portaiden) ylempi ikkuna-
aukko, sekä vastaavalla korkeudella kuin huoneen 49 kaakkois-
seinän kaksi ikkuna-aukkoa. Kaikkien näiden ikkuna-aukkojen
muoto ja rakenne ovat samanlaiset.

Ikkunan alaosa oli peittynyt osaksi 1958 puretun välipohjan
(1800-lukua) taakse.

Samoin ovat koillis- ja kaakkoisseinän ikkunakomerot ja niiden
yläspäin kapeneva muoto samanlaiset toistensa kanssa.

äkuu 1958 Kaakkoisseinä. Purettiin huoneen 49 kaakkoisseinän 1800-luvun
Piiirros lopun ikkunapenkkien muuraukset. Purettiin 1800-luvun verho-
muuraukset kaakkoisseinän koillispäästä n. +12,10 tasolta alas-
päin, keskeltä seinää, 1800-luvun ikkunapielten välistä samoin
n. +13,30 tasolta alaspäin sekä kaakkoisseinän lounaispäästä
n. +12,60 alaspäin. Noiin +11,80 - +11,15 oli 1800-luvun väli-
pohjan liitoskohta. N. +11,15 tasolta (=yläpinta) poistettiin
koillinen-lounas - suuntainen parru, joka oli 1800-luvun lopun
lattian kannatushirsien alla. Parrun leveys oli 13 cm ja pak-
saus 9 cm. Näin päästiin n. +11,10 tasolla em. 1800-luvun lo-
pun lattian kannattaneen alemman seinäosan yläreunan tasolle.

äkuu 1958 Syrjällään olevien sidetiilien rivi. Huone 49 kaakkoisseinän
Piiirros sisäpinnan tasosta tavattiin vastaavalla korkeudella kuin koil-
Piiirros lisseimässäkin kaksi katkelmaa syrjällään olevista sidetiilistä
muuratusta tiilirivistä. Kaakkoisseinän koillispäässä on riviä
säilynyt nurkasta lähtien 63 cm pituudelta välillä +12,57 -
+12,72. Kaakkoisseinän lounaispäässä on välillä +12,51 -
+12,74 kolme tiiltä samasta rivistä. Tämän kolmen tiilen muo-
dostama katkelma on 1800-luvun lopun etelänurkasta lähtien
63 cm - 99 cm välillä.

Koillisseinän ja kaakkoisseinän sidetiilirivi saattaa osoittaa
itätornin sisäseinien korkeutta, n. +12,75, joko samassa vai-

heessa, jolloin n. +11,45 - +12,20 välillä koillis- ja kaakko-
seinissä olevien n. 30 cm levyisten ikkunain ulospäin kapenevat
komerot muurattiin, tai seuraavassa vaiheessa. Siten sisäsei-
nien +12,75 yläpuoliset osat edustanevat edellisiä myöhempää
vaihetta.

Piirros Kaakkoisseinän parrunkolot. Kaakkoisseinän keskiosasta, koillis-
puolen vanhan ikkunakomeron lounaispielen lounaispuolelta ta-
vattiin välillä +.2,12 - +12,31 50 cm syvyinen parrunkolo; van-
han lounaisen ikkunakomeron koillispielen koillispuolelta ta-
vattiin väliltä +12,05 +12,30 parrunkolo, joka alaosastaan oli
n. 40 cm syvyinen sekä 26 cm leveä ; kolmas parrunkolo tavat-
tiin kaakkoisseinän lounaispäästä väliltä +12,06 - +12,30,
vm. syvyys on 66 cm ja leveys 26 cm sekä etäisyys 1800-luvun
lopun etelänurkasta 66,5 cm. Näiden parrunkolojen sijainti koil-
lisseinän vastaaviin koloihin verrattuna osoittaa, että ne ovat
ilmeisesti kuuluneet alempana olleisiin kaakko-luode-suuntaisiin
parruihin, jotka puolestaan ovat saattaneet kannattaa koillinen-
lounas- suuntaisia parruja.

Piirros Kaakkoisseinän irrallisia tiilejä. Kaakkoisseinän koillispääs-
sä, 90 cm nurkasta on +12,60 tasolta alaspäin em. syrjittäisten
sidetiiltien rivien alapuolella samanvaiheiseen seinään kuuluvista
tiileistä neljä päällekkäistä putosi pois. Näiden irronneiden
tiiltien mittoja: 29 x 16 x 9,5
28,5 x 14,5 x 9,5
28 x 15 x 10,5

kuu 1958 Kaakkoisseinän vanhat ikkunakomerot. Huoneen 49 kaakkoisseinäl-
piirros tä purettiin 1800-luvun lopun ikkunakomeroitten penkkien täyte-
muuraukset n. +12,70 tasolta lähtien alaspäin. Tavattiin pielet
kahdesta vanhasta, ehkä alunperin keskiajan myöhemmästä ikkuna-

komerosta.

näkuu 1958 Kaakkoisseinän ikkunakomerot. Huoneen 49 kaakkoisseinän koill-
 Piiros lispäässä tavattiin 91 cm nurkasta vanhan ikkunakomeron koill-
 A ja B lispäpielen sisäreuna. Saman ikkunakomeron leveys on suulta
 n. 100 cm. Ikkunakomero oli täytetty 1800-luvun lopun muurauk-
 sella. 1800-luvun lattiaparrun pää oli tuettu ikkunakomeroon ja
 ankkuroitu rautahaalla samanaikaiseen muuraukseen.
 Ikkunakomeron sisäseinän puoleinen pohja tavattiin n. +11,30
 tasosta. Komeron pohja nousee ulospäin (kaakkoon) mentäessä
 n. +11,45 tasolle. Samalla ikkunakomero kapenee 100 cm:stä
 30 cm:iin. Komeron koillis- ja lounaispielissä ovat säilyneinä
 tiilen leveyden (n. 15 cm) paksuiset pielimuuraukset. Koillis-
pieltä on säilynyt pohjasta ylöspäin 65 cm korkeudelta. (= 6 tii-
 liriviä). Sisäreuna tavattiin n. 15 cm 1800-luvun seinäpinna-
 ta. Tiilenmittoja: 28,5 x 14 x 10
 28 x 14 x 10
 28 x ? x 9,5

Lounaispieltä on säilynyt 80 cm korkeudelta, sisäreuna n. 30 cm
 1800-luvun seinäpinnasta. (=7 tiiliriviä).

Tiilenmittoja: 29 x 14 x 10
 29 x 14 x 9,5
 28 x 14 x 9,5

Ikkunakomeron pilet eivät liity limitykseen kaakkoisen ulko-
 seinän n. 45 cm paksuisen verhomuuraukseen ikkuna-aukon piel-
 ten kanssa, vaan ne on muurattu todennäköisesti myöhemmässä
 vaiheessa tämän muurauksen sisäpinnasta lähtien. Vastaava ik-
 kuna-aukko ulkoseinän verhomuurauksessa on 30 cm leveä ja 75 cm
 korkea suorakaiteenmuotoiselta alaosaltaan, jonka alareuna on

+11,45 tasossa. Aukon yläreuna on kahden lappeellaan olevan tiilirivin korkeudelta porrastettu ulottamalla tiilejä molemmin puolin. Ikkunan päällysmuuraus nousee +12,70 korkeudelle, jonka päällä on ollut 1800-luvun loppupuolen ikkuna-aukon alaosa. Vastaava vanha verhomuuraus näkyy koillispielen avatusta muurinsisustasta vielä +13,05 korkeudella. Ylemmäs ei sisäkautta tutkittu. Ikkuna-aukon umpeenmuuraus 1800-luvulta avattiin, aukkoa ympäröivän pielen paksuus on n. 45 cm. Tämän muurauksen tiilenmittoja:

28,5 x ? x 10
 28 x ? x 9,5
 28 x ? x 9,5
 ? x 14,5 x 11

Kaakkoisseinän koillisikkunan koillispielen takaista täytemuurausta avattiin ja tutkittiin. Täytemuurauksen ja ulkoseinän 45 cm paksuisen tiilen verhomuurauksen välillä oli rakoja, kun taas vastaavasti sisäseinän puoli on kiinteämpää. Täytemuuraus on harmaakiveä, laastia ja tiilenpaloja. Noin. +12,33 korkeudella tavattiin nokista, epätasaista rajakohtaa ja n. +12,13 epätasaista pölypintaa. Komeron pieltä on säilynyt n. +12,03 korkeudelle vastaavalla kohtaa.

Kaakkoisseinän koillisen ikkunakomeron kohdalla on koko muurin paksuus vanhasta ulkopinnasta 1800-luvun sisäseinän pintaan 160 cm.

äkuu 1958 Kaakkoisseinän lounainen ikkunakomero. Huoneen 49 kaakkoisseinän
 irros lounaisosassa olevan 1800-luvun lopun ikkunapenkin muuraukset purettiin +12,60 tasolta alaspäin. Alta paljastuivat vanhan ikkunakomeron pielimuuraukset. Niiden välissä oli 1800-luvun umpeenmuurausta ja täytemuurausta, joka poistettiin. Komeron koillispielen kohdalla oli heti 1800-luvun ikkunakomeron pohjan

päälimmäisten tiilikerroksen alla n. +12,40, 1700-luvun savilaastimuurausta, joka poikkesi vinosta vanhan komeron piellestä kulkien suorassa kulmassa huoneen sisäseinäpintaa vastaan. Tämän 1700-luvun savilaastimuurauksen paksuus sisäseinän pinnasta oli n. 25 cm ja se jatkui alaspäin. Noin +11,80 tasolla tavattiin ikkunakomerossa savilaastilla murattu pohjataso (1700-luvulta?). Savilaastimuuraus koillispielestä jatkui koillista kohti kaakkoisseinän sisäpinnan paikkauksena. 1700-luvun savilaastimuuraukset ja ikkunakomeron savilaastilattia purettiin.

Ikkunakomeron epätasainen, aikaisempi pohja tavattiin sisäseinän puolella n. +11,10 tasossa. Komeron leveys sisäseinän puolella n. 94 cm. Keskellä on epätasainen pohja n. +11,10 tasossa, nousten sitten ulkoseinään päin ja kaveten samalla n. 30 cm.

Koillispieli. Säilyneen koillispielen yläpinta oli n. +11,90 tasossa, alapinta n. +11,13 tasossa. Sen korkeus oli 77 cm ja sitä oli säilynyt n. 106 cm pituudelta.

Tiilenmiitoja: 28,5 x 14,5 x 10
 28,5 x 14 x 10
 28,5 x ? x 9
 28 x ? x 10

Koillispieli ei ollut liitoksessa ikkuna-aukon pielen kanssa, vaan sen pinnasta lähtien murattu. Pieli oli myös irti vastaavasta takana olevasta muurin täytemuurauksesta ja irtosi siten pois paikoiltaan.

Lounaispieli. Säilyneen lounaispielen alapinta on +11,25 tasossa ja yläpinta n. +12,37 tasossa. Sen korkeus on n. 112 cm ja leveys 11 cm. Pieli on murattu koillispielen tavoin ikkuna-

aukon ympäröimuurauksen pinnalta lähtien, eikä ole liitokses-
sa sen kanssa. Tiilenmittoja: $28,5 \times 14 \times 9,5$

$28,5 \times 14 \times 9,5$

$28,5 \times ? \times 9,5$

Pielet kuuluvat toisten vastaavien huone 49 ikkunakomeron piel-
ten tavoin todennäköisesti vast. ikkuna- aukkoja myöhäisempään
vaiheeseen keskiajalla.

Muurin kokonaispaksuus on 171 cm ulkopinnasta sisäpintaan.

Puunkappale. Huoneen 49 kaakkoisseinän lounaisen ikkunakomeron
lounaispielen yläpuolelta, noin tasolta +12,47, tavattiin täy-
temuurauksesta kappale koillinen-lounas suuntaista puuta. Puu-
palanen oli aivan varsinaisen ulkoseinän verhomuurauksen vie-
ressä, sen sisäpinnan lähellä tunkeutuen itse täytemuuraukseen.
Palasen leveys 8 cm ja paksuus 14 cm. Puu oli palanut poikki.
Alkuaan se on todennäköisesti ulottunut ikkunakomeron yli n.
+12,30 tasolla (alapinta). Palan etäisyys ikkuna-aukon lounais-
suunnasta on 30 cm etureunaan ja 45 cm muuriin tunkeutuvaan
päähän.

Ikkuna-aukko. Lounaispuolen ikkuna-aukon pielet ovat ulkoseinän
n. 45 cm paksuista verhomuurausta. Aukosta poistettiin 1800-lu-
vun umpeenmuuraus. Aukon pohja tavattiin n. +11,33 tasossa ulko-
reunastaan ja se laskeutui pieninä portaina sisälle päin. Kor-
kein kohta +12,29. Leveys 31,5 cm.

Tiilenmittoja: $29 \times ? \times 9,5$

$? \times 14 \times 10$

$? \times 14 \times 9,5$

Piirros 1800-luvun lattiahaan paikka. Takorautaisella haalla oli 1800-lu-
vun lattiaparruja sidottu muuraukseen muutamista kohdista kaak-

kois- ja luoteisseinällä. Kaakkoisseinällä oli lattijaan paikka välillä +11,25 - +11,85, koillispään keskiaikaisen ikkunakomeron lounaispielestä n. 75 cm päässä. Kolon leveys on 55 cm, korkeus 60 cm ja syvyys sisäpinnasta 80 cm.

Piirros Kaakkoisseinän keskiosa. 1958 puretun 1800-luvun välipohjan tasoon yläpuolella purettiin 1800-luvun muuraukset n. +13,15 tasolle. Välillä +11,10 - +13,15 tuli näkyviin täytemuurausta, jossa oli lounaisosassa katkelma tiilimuurausta, muuten harmaakiveä, laastia, tiilenpaloja. Sisäpinta +13,15 ylöspäin jatkuu 1700-luvun savilaastimuurauksena, joka jätettiin.

Piirros Keskiseinäpilari. Tästä +11,10 alaspäin tavattiin huoneen 19 holvauksen jäännösten päältä (n. +10,20) nouseva 120 cm levyinen pilarimuuraus. Sen paksuus on 16 cm takana olevasta vanhasta muuripinnasta. Sen sisäpinta on huoneen 19 kilpimuuripinnan tasossa. Pilarin koillissivulla on n. +10,85 tasosta alaspäin kaartava lisämuuraus, joka lähtee samoin tynnyriholvauksen jätteidensä päältä. Tällä n. +10,20 tasolla sen leveys on 20 cm. Kaartuvan lisämuurauksen koillissivun peittää 1-2 cm paksu rappauskerros. N. +10,85 tasolla ja siitä alaspäin oli em. kaartuvan muurauksen koillispinnan kupeeseen murattu pari päällekkäistä tiilenpalaa, jotka irtosivat. Pilarin takana jatkuu vanhaa muuria ja lounaissivusta 26 cm lounaaseen. Pilarin tarkoitusta ei voitu todeta.

Pilari on murattu taaemman seinän pintaan.

kuu 1958 Poistettu 1800-luvun välipohja oli n. +11,15 - +11,75 välillä. Tästä lähtien käsitellään huoneeseen 49 kuuluvissa muistiinpanoissa myös ne aikaisemmin huoneen 19 muistiinpanojen yhteydessä käsitellyt seinien osat, jotka ovat huoneen 19 keskiaikaisen kaakko- luode suuntaisen tynnyriholvauksen yläpuolella.

Tämän holvauksen pääpiirteittäinen kulku voitiin todeta jo kesällä 1957. Ks. Kesän 1957 muistiinpanot huoneesta 19.

Piirros Huoneen 49 koillisseinä: Koillisseinän luoteispäässä olevia 1800-luvun savukanavamuurauksia purettiin samanaikaisen lattiatason alapuolelle siten, että koko savukanavan kulku voitiin todeta. Aikaisemmin 1957 oli purettu vastaavia muurauksia huoneen 19 puolella. Kuitenkin jätettiin savukanavan ja muurinsäisten portaiden 29 a välinen 1800-luvun muuraus tukemaan vanhoja seinänosia.

Piirros Koillisseinän alin ikkunakomero. Koillisseinän ~~keskiaikaisen~~ ikkunakomeron alapuolella oli välittömästi 1800-luvun umpeenmuuraus, joka avattiin n. +10,35 - +11,22 väliltä. Noin 395 cm koillisseinän itänurkasta tavattiin ikkunakomerossa 77 cm korkea luoteispieltä. Noin +11,10 korkeudella alkoi tämän komeron loiva kaari nousten keskellä n. +11,20. **Kaari** oli aivan koillisseinän keskiaikaisen ikkunan penkin (+11,43) alapuolella (tämä ikkuna kuvattu edellä). Avatun ikkunakomeron leveys on n. 90 cm, mutta lopulliseen kaakkoispieleen lienee n. 110 cm. Ikkunakomeroa ei avattu syvemmälle.

Avatun osan korkeudet: luoteispieli 77 cm, keskeltä 87 cm.

Vastaavalla kohtaa linnan koillisen ulkoseinän ulkopinnalla ei näy umpeenmuurausta. Ikkunakomero lienee noussut em. yläpuoliseen sitä vanhempaan ikkuna-aukkoon. Tätä ei kuitenkaan voitu tässä yhteydessä todeta, sillä komeron umpeenmuuraus jätettiin tukemaan sen päällä olevaa ikkunapenkkiä.

akuu 1958 Etelänurkan käytävä. Huoneen 49 kaakkoisseinää tutkittaessa tavattiin etelänurkassa 1800-luvun lopun tukipilarimuurauksen liitoskohdan lähellä seinässä pystysuora rajakohta muurauksissa. **Tä-**
Piirros **Piirros** män rajakohdan etäisyys tukipilarin pystysuorasta koillissivus-

ta oli 31-32 cm ja sama tukipilarimuuraus päättyi tähän kohtaan. Purettiin tätä 1800-luvun muurausta väliltä +11,45 - +14,40. Näin saatiin esille muurinsisäisen käytävän koillisseinän katkelma. Käytävän kaakkoispää tavattiin, kun koillisseinää oli saatua n. 73 cm esille väliltä +11,45 - +13,84. Kaakkoispää jatkui tukipilarimuurausten taakse. Käytävän holvia tavattiin +13,84- +14,24 väliltä. Sen lattiatasoa ei tavattu, mutta +11,72 - +11,45 välillä olevat seinien osat oli rikottu, +11,72 ylöspäin olivat vastaavat pinnat ehyttä. Pohjataso saattaa olla juuri +11,72. Käytävän koillisseinämurauksen paksuus on n. 33 cm. Koillisseinää on säilynyt n. 73 cm leveydeltä. Kaakkoisseinän etäisyys 1800-luvun tukipilarin luoteissivusta on 101 - 102 cm. Tasolta +11,72 alaspäin on rikottua pohjaa, +11,45 tasolla ja alaspäin harmaakivilaasti-, tiili- täytemuurausta.

Käytävä lienee johtanut huoneen 49 lounaisseinän sisällä ensin koillinen-lounas suuntaan, sitten kääntynyt suuntaan luode-kaakko, sitten kääntynyt suuntaan koillinen-lounas ja johtanut huoneen 39 paikalla olleeseen kaakkoisseinän puolustuskäytävään (kerrokseen). Käytävä esiintyy mm. Nordenbergin v:n 1726 piirustuksissa 4:n kerroksen kohdalla. Ks. vast. piirustus.

Koillisseinän ja kaakkoisseinän keskiaikaiset ikkuna-aukot.

Muurinsisäisten portaiden 29 a yläpään ja huoneen 49 koillisseinän keskiaikaisen ikkunakomeron ulkoseinälle antavat aukot vastaavat muodoltaan ja korkeudeltaan ^{kaakkoisseinän} kahta aukkoa. Ne sijoittuvat noin tasolle +11,45, ovat kaikki 45 cm paksuisessa ulkoseinän verhomuurauksessa, joka ei ole limityksessä komerojen vinojen pielten kanssa; ovat lisäksi noin 31 cm levyisiä ja melko samankorkuisia. Kysymyksessä ovat todennäköisesti kyseisten

irros

Piirros

seinien aikaisimpaan keskiaikaiseen tiiliasuun kuuluneet puolustuskäytävän tai rintanojan aukot +11,45 tasolla koillis- ja kaakkoisseinillä. Näihin lienee seuraavassa vaiheessa keskiajalla lisätty vinot pielet. 1958 tutkimuksissa ei vielä voitu todeta aukkojen ensimmäisen vaiheen mahd. puolustuskäytävän korkeutta sisäpuolella eikä sen kulkua. Huomattakoon kuitenkin aikaisemmin todettu käytävän 29 a aukko 49:ään koillisseinällä n.+10,20 .

kuu 1958

Luoteisseinä. Purettiin huoneen 49 luoteisseinältä 1800-luvun paikkauksia ja lattian liitoskohtien muurauksia n. +11,15-+11,60 väliltä lounaispäässä, n. +11,15 - +12,05 väliltä huoneeseen 48 johtavan ovikäytävän oven alta ja n. +11,15 - +11,65 koillispäästä. Koillispäässä tavattiin tässä kohden kaksi takorautaista hakaa, joilla 1800-luvun kaakko-luode-suuntaiset lattiaparrut oli ankkuroitu seinään. Avattiin huoneeseen 38 johtavan ovikäytävän umpeenmuuraus, huoneen 49 (ja 19) puolelta. Umpeenmuuraus oli 1800-luvun lopulta. Kyseistä ovikäytävää tehtäessä oli katkaistu huoneen 19 tynnyriholvauksen jäännös luoteisseinällä. Avattiin ko. oven lounaispieltä n. +10,10 alaspäin ja koillispieltä n. +10,48 alaspäin, jolloin saatiin näkyviin huoneen 19 holvauksen jäännökset luoteisseinän sisällä. Avattu oviaukko on n. +8,65 - +10,65 tasossa.

Piirros

HUONE 49

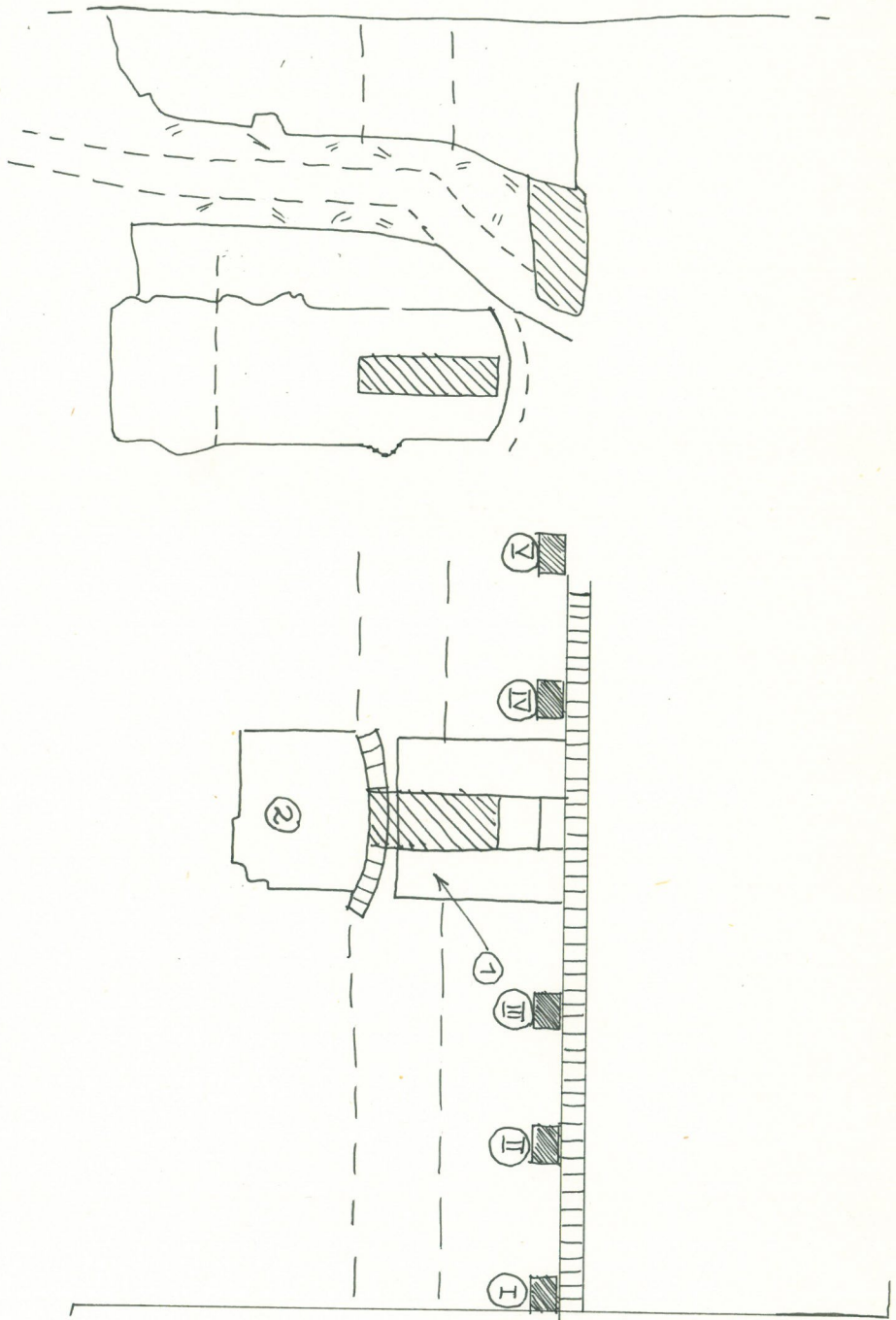
1:50

KOILLISSEINÄ

I PIIRROS

94

13

10

-) KESKIAIK. IKKUNA =
AUKKO JA -KOMERO
-) ALEMPI JA MYÖHÄISEMPI
(IKKUNA) KOMERO
-) SYRJÄLL. OLEVEN
TIILTEN RIVI
- I-V PARVUNKOLAT

+13

+10

HUONE 49

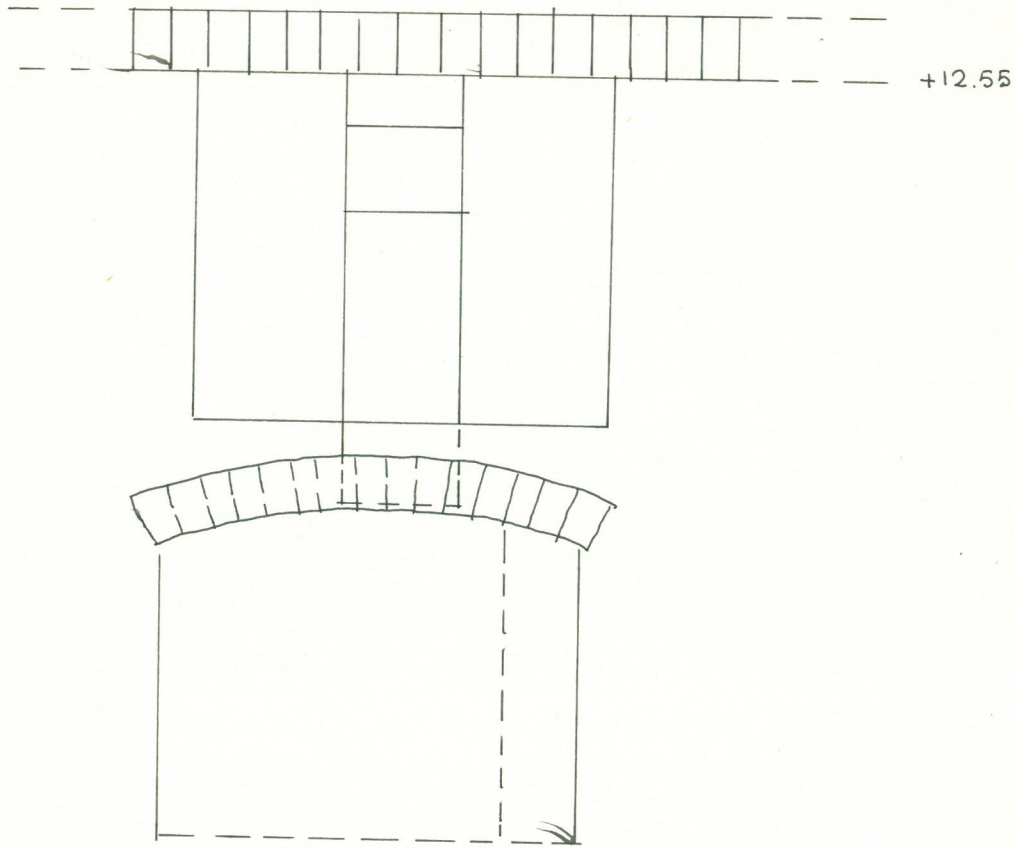
95

1:20

KOILLISSEINÄ

II PIIRROS

A.

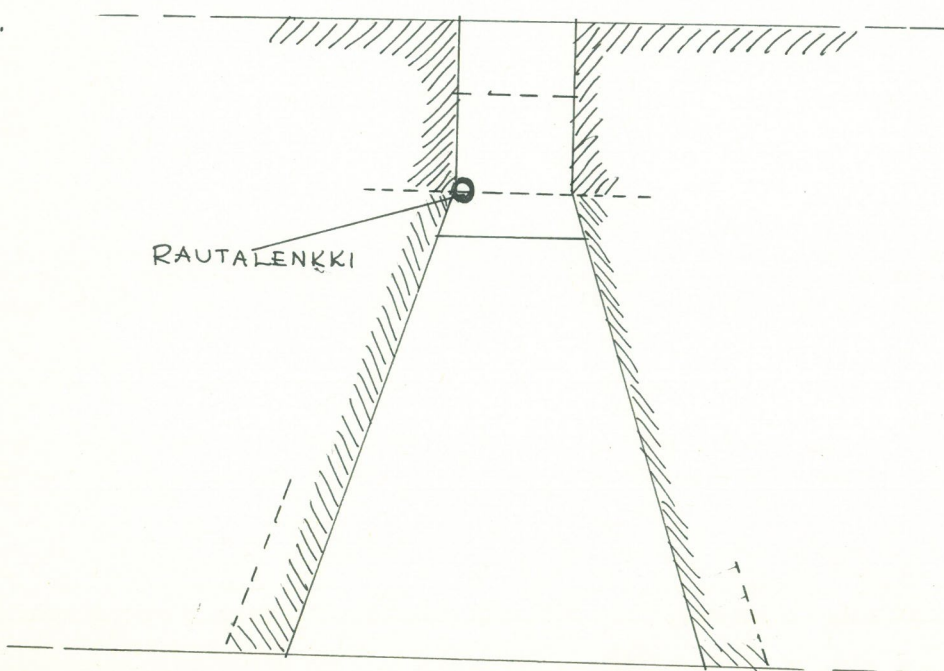
HUONE 49

KOILLISSEINÄ

EDELL. PIIRROKSEN IKKUNAN POHJA

1:20

B.

1:50

PIIRROS
AKKOISSEINÄ

KESKIAIKAISET IKKUNAAUKOT
JA KOMEROT

PUDONNEET TIILET

SYRJITT. JUOKSUTILTEN
RIIVI

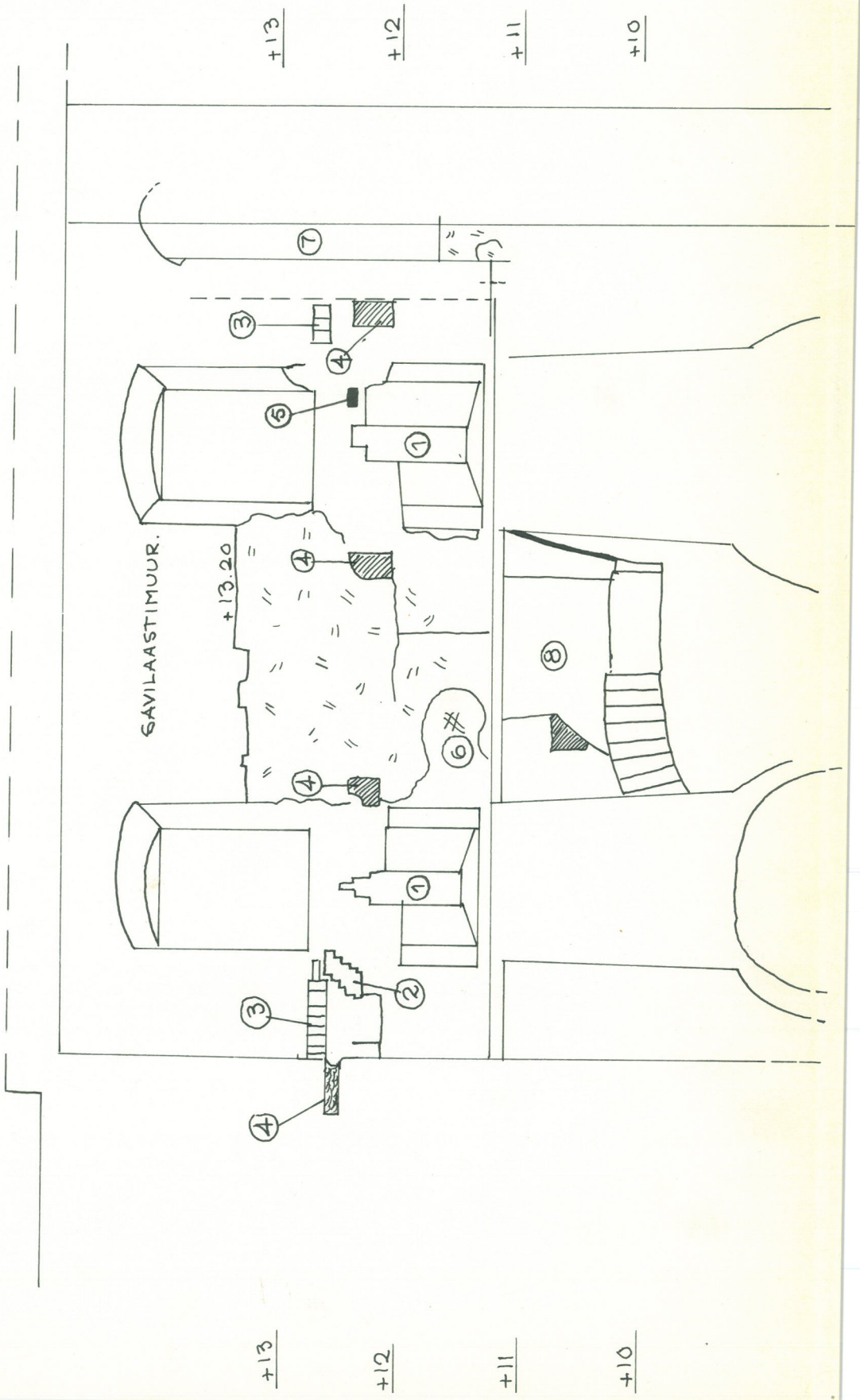
PARRUNKOLOJA

PUUNKAPPALE TÄYTE-
MUURAUKSESSA

1800-LUVUN LATTIA-
PARRUUN HAAN KOLO

ETELÄNURKAN KÄYTÄ-
VÄN JÄÄNNÖKSET

KESKISEINÄN PILARI

1:20

V PIIRROS
IKKUNNASSA
SILLISPÄÄN
ESKIAIKAINEN
KUNAKOMERO

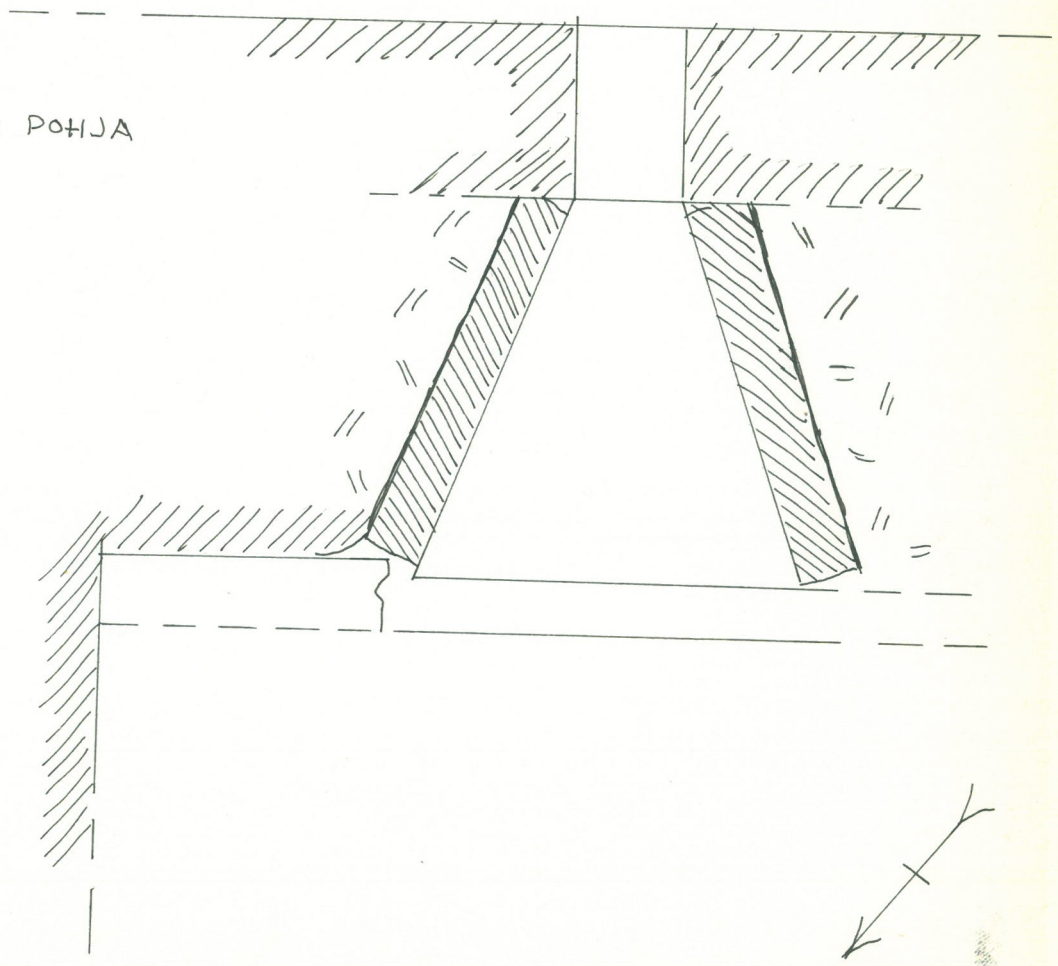
PARRUNKOLO
KOILLISSEINÄSSÄ

TIILIRIVI +12.70
+12.33 NOKIKERROS
+12.13 PÖLYKERROS
+12.03

PUDONNUT MUUTAMA
VANHA TIILI SISÄSEINÄ-
PINNALLTA

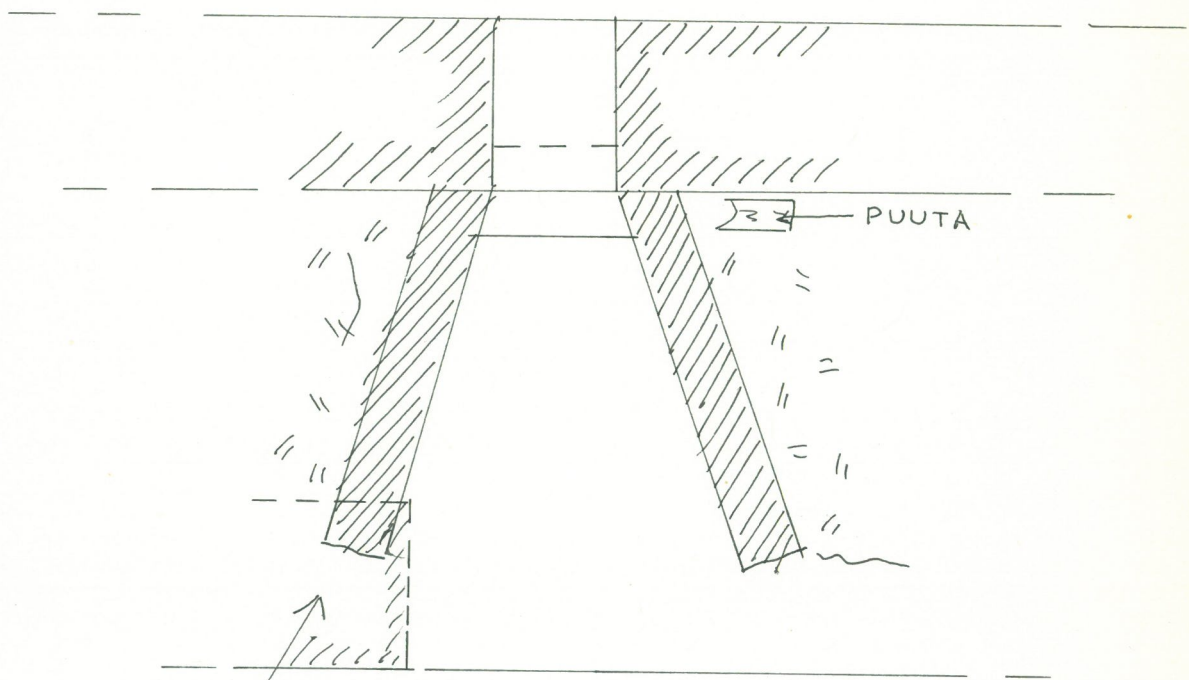
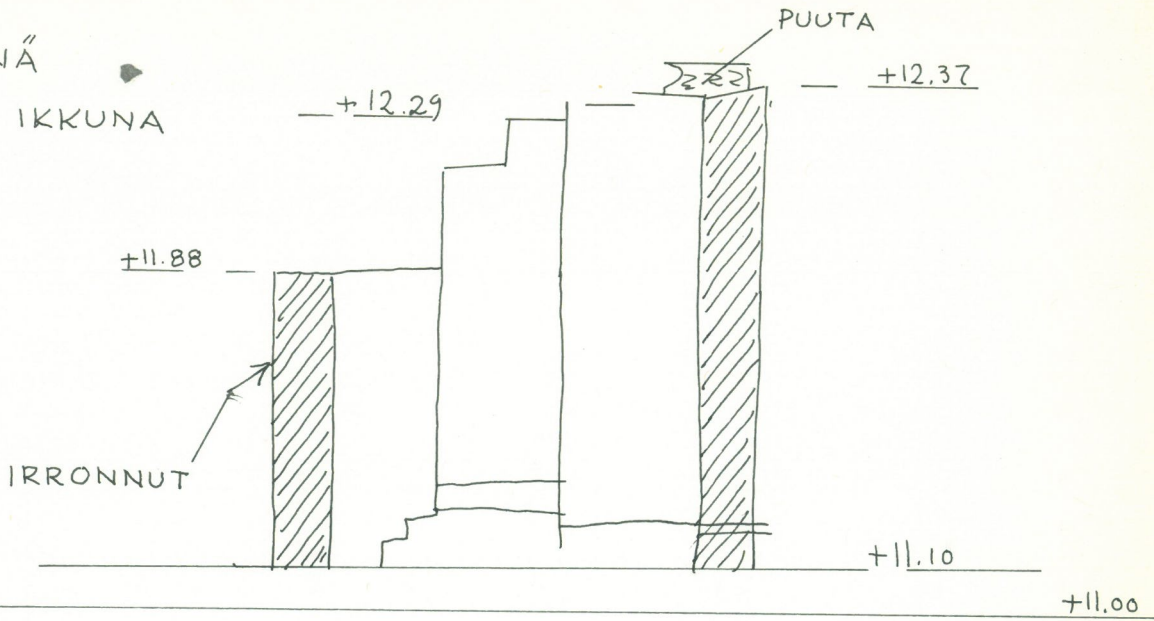
+11.45

B. IKKUNAKOMERON POHJA

1:20

V PIIRROS
AAKKOISSEINÄ
OUNAISPAAN IKKUNA

SAVILAASTIPILARI +11.80 TASOLTA LÄHTIEN, PURETTU

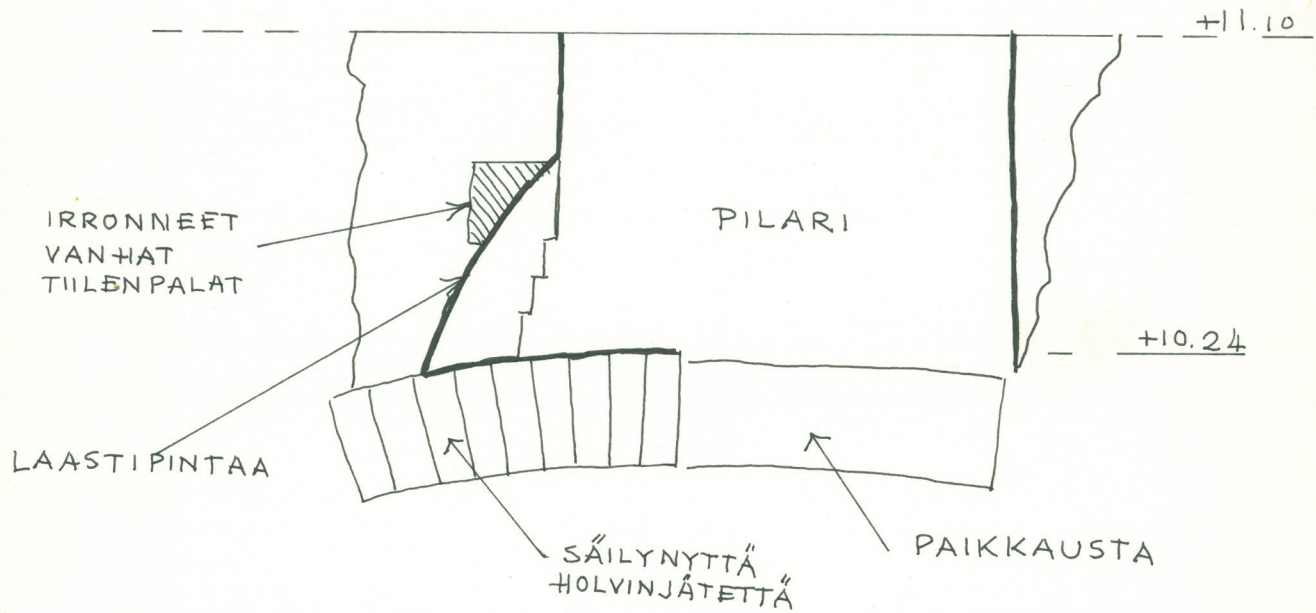
HUONE 49

1:20

VI PIIRROS

KAAKKOISSEINA keskiosa
HUONEEN 19 HOLVAUKSEN
LIITOSKOHDASSA OLEVA
PILARI

99

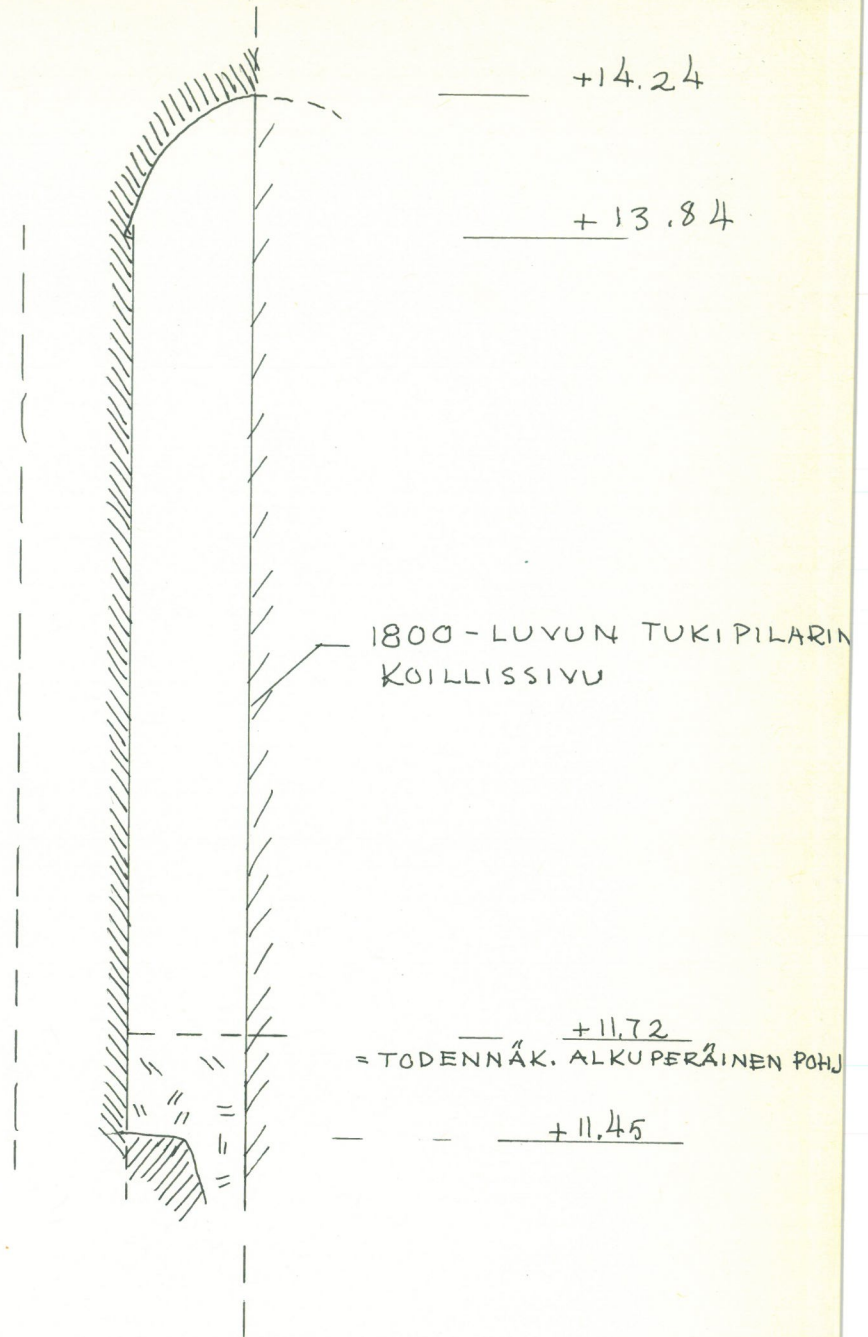
HUONE 49

KAAKKOISSEINÄ ETELÄNURKAN KÄYTÄVÄN
KATKELMA 100

1:20

VII PIIRROS

A.

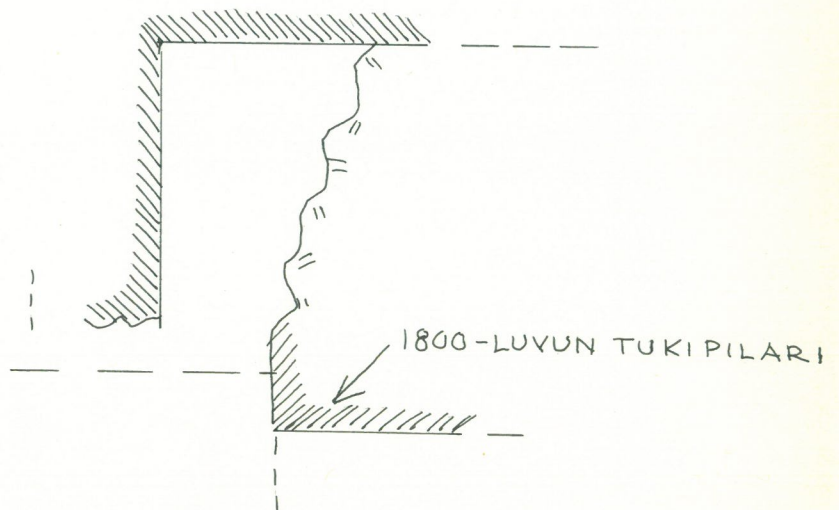

HUONE 49

EPELL, PIIRROKSEN KÄYTÄVÄN POHJA

1:20

B.

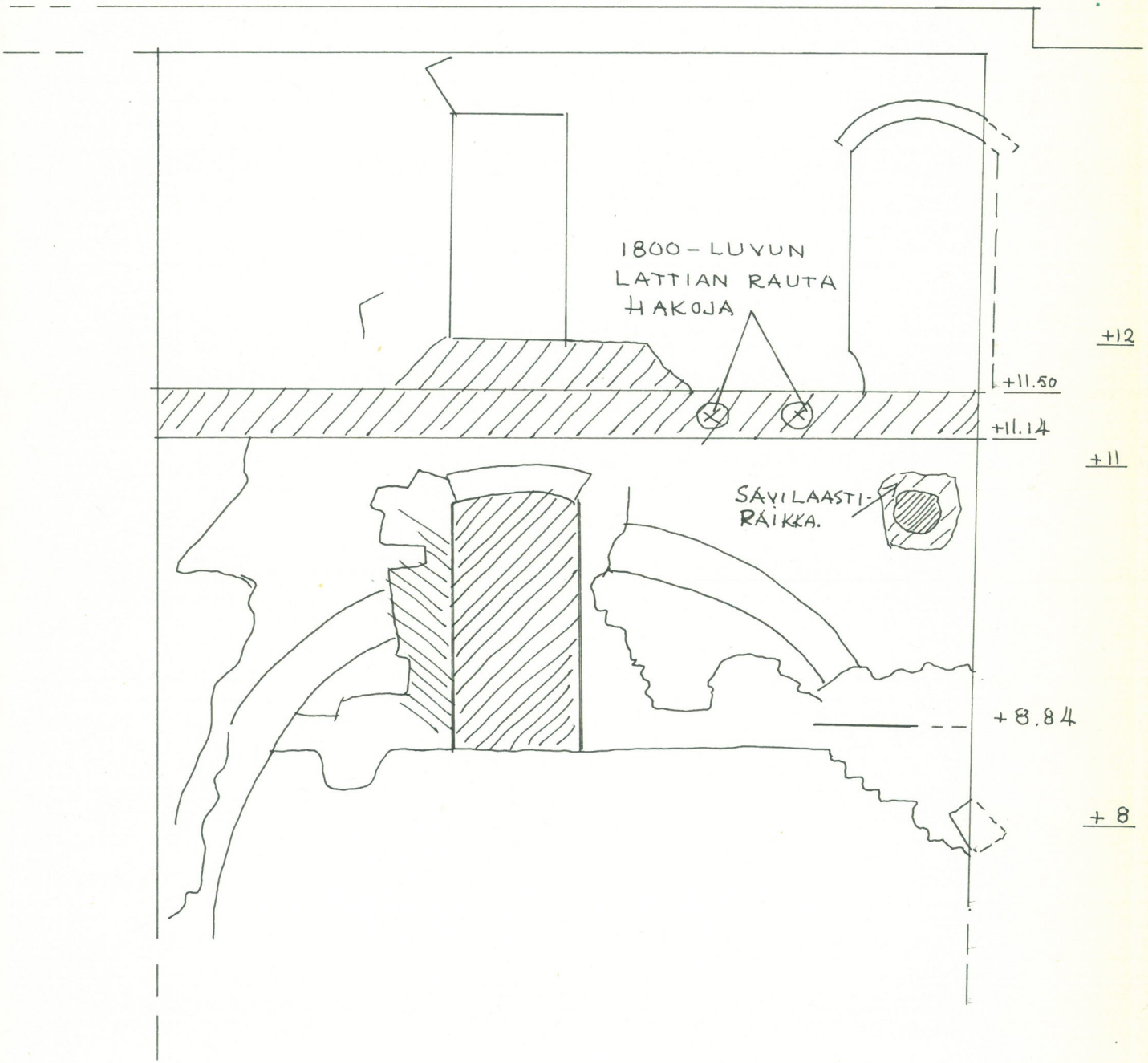
1150

III PIIRROS

UOTEISSEINÄ

JRETTUJA 1800-LUVUN

MUURAUKSIA

1800-LUVUN
LATTIAN RAUTA
HAKOJA

SÄVILAASTI-
RÄIKKA.

+12

+11.50

+11.14

+11

+8.84

+8

H U O N E 50 (ja 52)

Aarne Heimala 1958

säkuu 1958

Huoneiden 50 ja 52 välinen välipohja purettiin. Ensin poistettiin n. 30 cm paksuinen sekatäyte, jonka yläpinta oli n. +18,75 tasolla, sitten purettiin kattolankut ja poistettiin kaakko-luode-suuntaiset kattoparrut kolmea keskimmäistä lukuunottamatta, jotka kantavat länsitornin kattorakenteita. Katon alapinta huoneen 50 puolella oli n. + 18,40.

inäkuu 1958

Huoneiden 50 ja 43 välipohja. Purettiin huoneen 50 lattia, lattiatäyte ja lattiaparrut.

Purettiin huoneen 50 seinien 1800-luvun verhomuuraukset, ikkunakomeroitten umpeenmuuraukset ja paikkauksia.

rros I

Koillisseinä. 1800-luvun savupiippu ja seinän savukanavamuuraukset purettiin.

Avattiin n. +17,65 ylöspäin keskiseinän holvatus ikkunakomeron ja aukon umpeenmuuraus, joka oli 1800-luvulta. Poistettiin koillisseinän kaakkoispäässä ollut 1800-luvun ovi ja ovenpielet. Purettiin keskiseinän holvatus ikkunakomeron alapuolelta, n. +17,65 alaspäin 1800-luvun paikkauksia. Noin +16,85 tasolla tavattiin 150 cm leveää vanhempaa muurausta, jonka yläpinta oli vaakasuora (n. +16,85) ja kaakkoissivu kohtisuora ja n. 80 cm päässä 1800-luvun oven luoteispielestä. Tämän vanhemman muurauksen rikkoi luoteispäässä 1800-luvun savukanavamuuraus. Muurauksen ja 1800-luvun ovikäytävän väliltä poistettiin 1800-luvun paikkauksia. N. +16,00 tasossa on näkyvissä ikäänkuin jonkin aukon yläosan luoteisreunaa. Itse keskiseinän vanhempi muuraus jatkuu huoneen 50 lattiatason alapuolelle.

Seinän muurauksia ei tarkemmin tutkittu. Seinä pahoin rikottu, ilmeisesti osaksi 1700-luvulla. Huoneen 43 puolella on vastaa-

va seinän osa pahoin rikki.

Kaakkoisseinä. 1800-luvun verhomuuraus ja sisäseinän korotus, joka ulottui n. +18,40 tasolle, purettiin koillispäästä n.270 cm leveydeltä ja lounaispäästä ylhäältä n. 300 cm ja alhaalta n. 160 cm leveydeltä. Verhomuurauksen paksuus oli ylhäältä n. 50 cm + 17,00 - +16,75 saakka, jolloin tavattiin vanhemman sisäseinämurauksen vaakasuoraa yläreunaa. Se muodosti n. 33 cm paksuisena pykälän, jonka sisäseinäpinnalta purettiin 15-17 cm paksuisena ollut 1800-luvun verhomuuraus n. + 16,20 - +16,30 tasolle, josta alaspäin jatkuu vanhempi.

ros II

Kaakkoisseinän lounaispäässä purettiin vastaaville tasoille. 1800-luvun muurauksen alta paljastui todennäköisesti vanhan savupiippumuurauksen 123 cm leveä huoneen 50 puoleinen seinämä, joka on näkyvissä n. + 16,70 tasolta ylöspäin. Etelänurkka on liitoskohdastaan rikottua. Kaakkoisseinän paljastuneessa + 16,90 tason pykälässä on 70 cm nurkasta kaakko-luode suuntaisen parrun kolo. Kuvattu seinän pykälöitys ja vaakasuorat pinnat päättyvät n. 22 cm nurkasta, jossa on niiden kohdalla pystysuoraa osaa. Parrunkolo: lev. 38 cm, kork. 16 cm ja syvyys 34 cm. Ei vielä voida sanoa, onko kysymyksessä jonkin varhaisemman vaiheen etelänurkka. Keskiseinällä n. +18,40 alaspäin näyttää 1800-luvun muuraus ulottuvan seinän läpi. Se kantaa länsitornin kattorakenteita ja on ylhäältä n.200 cm leveä ja n. +15,50 tasolla n. 380 cm leveä leventyen sivuille alaspäin mentäessä, kunnes se huoneen 43 puolella ulottuu miltei huoneen koko kaakkoisseinän levyiseksi 1800-luvun suuren kannatuskomeron päällä. Ilmeisesti ennen ko. kaaren muuraamista tai sitä tehtäessä on länsitornin kyseinen kaakkois-

k. piir
58

seinän keskiosa sortunut (tai purettu) ja muurattu uudelleen. Muuraus jätettiin koskematta ; sen rajat ovat selvästi näkyvissä.

irros III

Lounaisseinä. Lounaisseinän keskiosassa avattiin vanhan hollatun ikkunakomeron umpeenmuuraus n. +18,40 - +19,10 ja sen leveys oli n. 140-160 cm. Muuraus oli 1800-luvulta, ja komeron molemmat pielet oli rikottu. Täytemuurausta poistettiin, uutta ikkuna-aukkoa ei avattu ulospästä. 1800-luvun ikkunakomeron muuraukset katkaisivat em. vanhan komeron n. +18,40 tasolla. Niitä ei avattu.

Luoteisseinä. Purettiin kahden ikkunakomeron 1800-luvun umpeenmuuraus ja täytemuuraus. Komerot ovat noin välillä +17,10 - +19,20 ja niiden leveys on n. 140 cm. Lounaisen komeron loun. pieli on n. 110 cm länsinurkasta. Komeroiden väli on n. 200 cm. Vastaavat ikkuna-aukot komeroissa ovat n. +17,85 tasolta ylöspäin (+19,10).

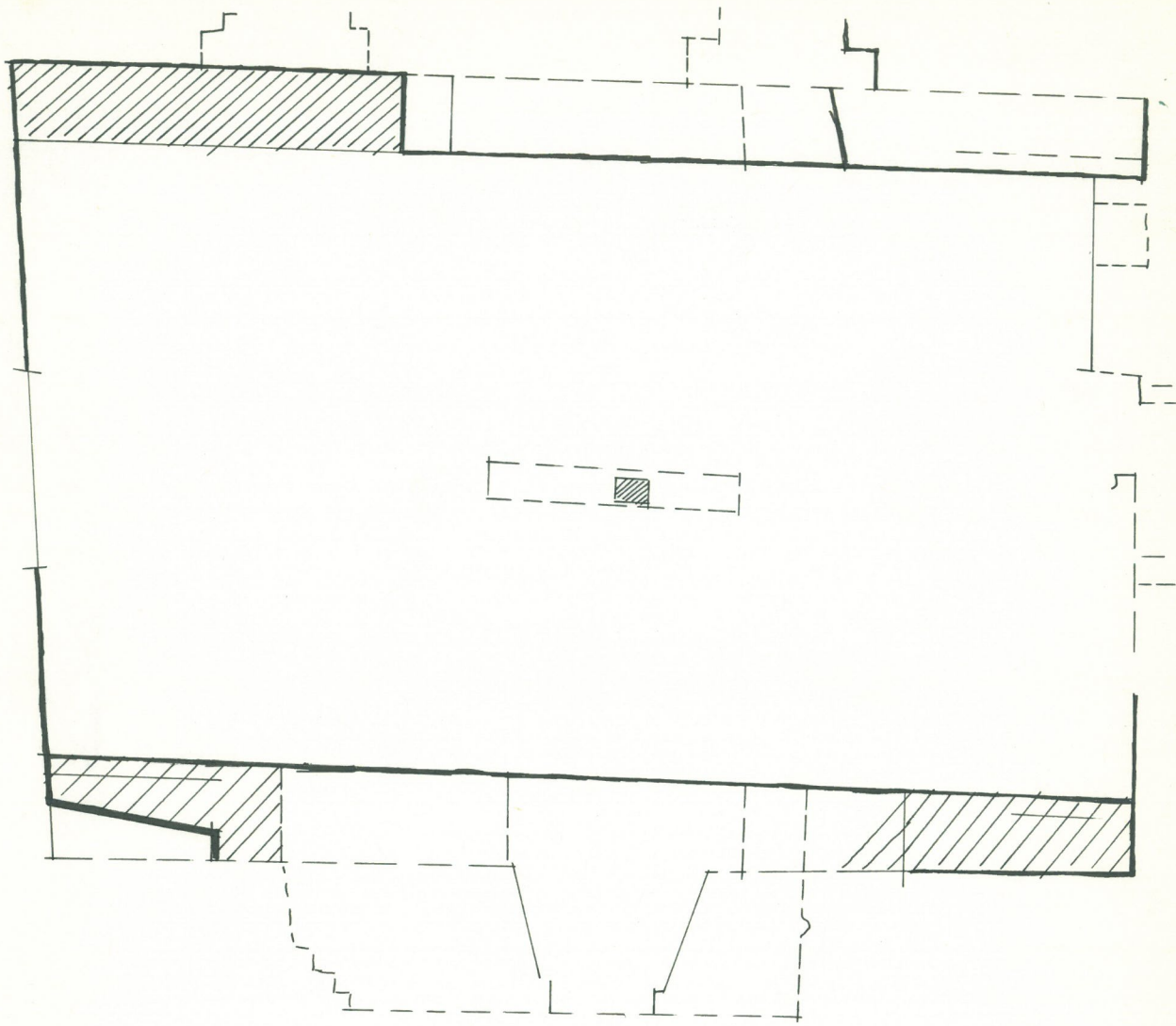
Keskiseinän 1800-luvun verhomuuraus jätettiin 250 cm levyisenä kantamaan länsitornin kattorakenteita.

Luoteisseinän lounaispäässä tavattiin 1800-luvun muurausten takaa n. +16,85 tasolla vanhemman seinän yläosaa, sen päällä koillinen-lounas-suuntainen puu, jonka päällä oli lounaisen ikkunan luoteispielen kohdalla säilynyt viisi tiiltä syrjittäisen sidetiilten rivistä.

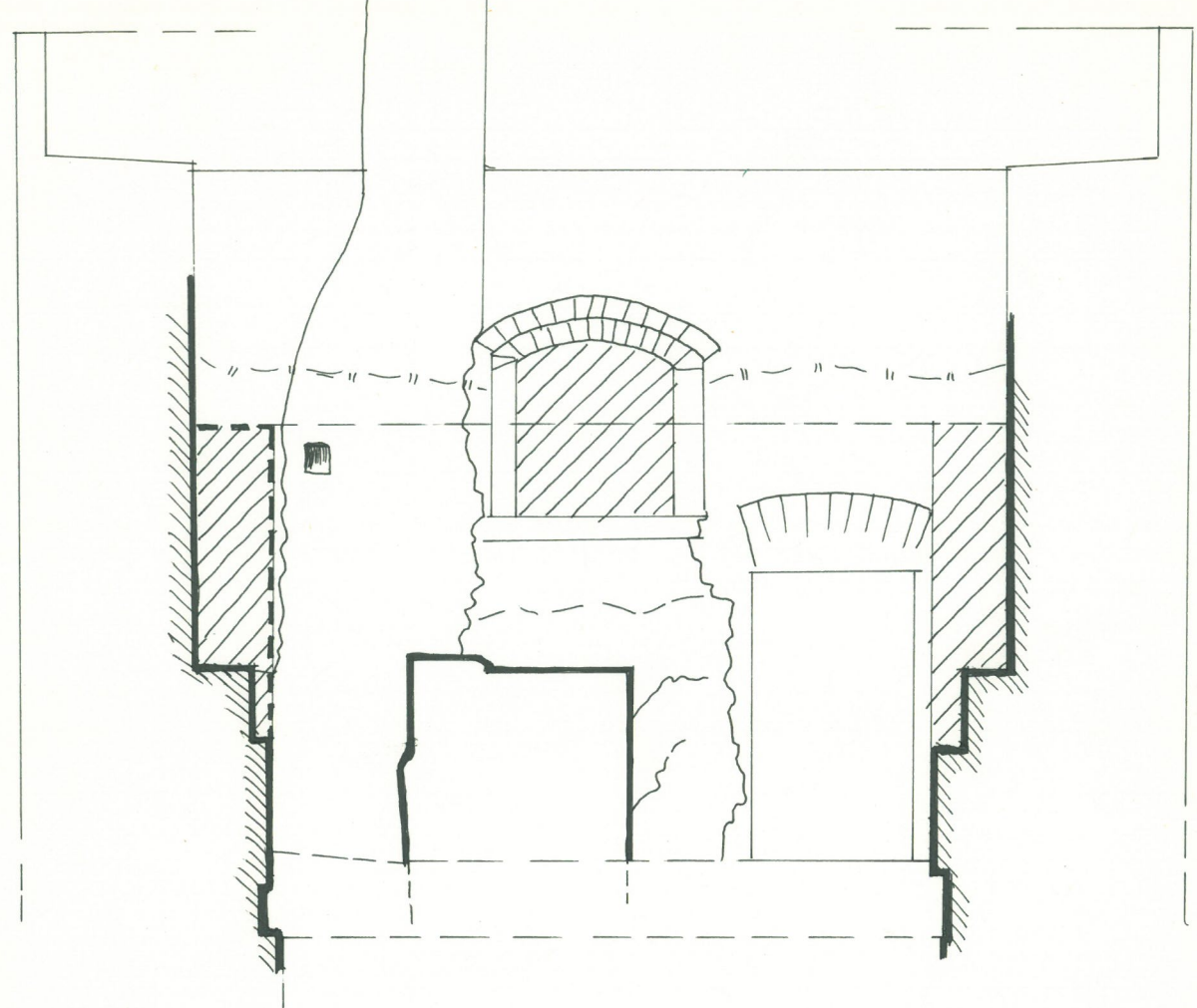
ros IV

Lounaispäästä purettiin 1800-luvun muurausta 258 cm leveästä komeromaisesta osasta ; sen syvyys sisäseinäpinnasta on n. 55 cm. Komeromainen osa on aikaisemmin huoneesta 43 tavattun yläosa; se ulottuu siten n. +16,85 tasolle. Luoteisseinän keskiosa ja koillispää jatkuvat suoraan 1800-luvun näkyvissä olleen seinäpinnan tasossa n. +16,85 alaspäin. Tällä ta-

solla on muurauksen yläreunassa koillinen-lounas-suuntainen puu. Välillä +16,25 - +16,85 on vaakasuora, kyseisen seinäosan pituinen syvennys, joka vaikuttaa vanhan lattiata-son paikalta. N. +16,85 tasolta ylöspäin purettiin luoteis-seinän koillispään 1800-luvun verhomuuraukset n. +18,40 asti, johon he olivat ulottuneet 50 cm paksuisina.

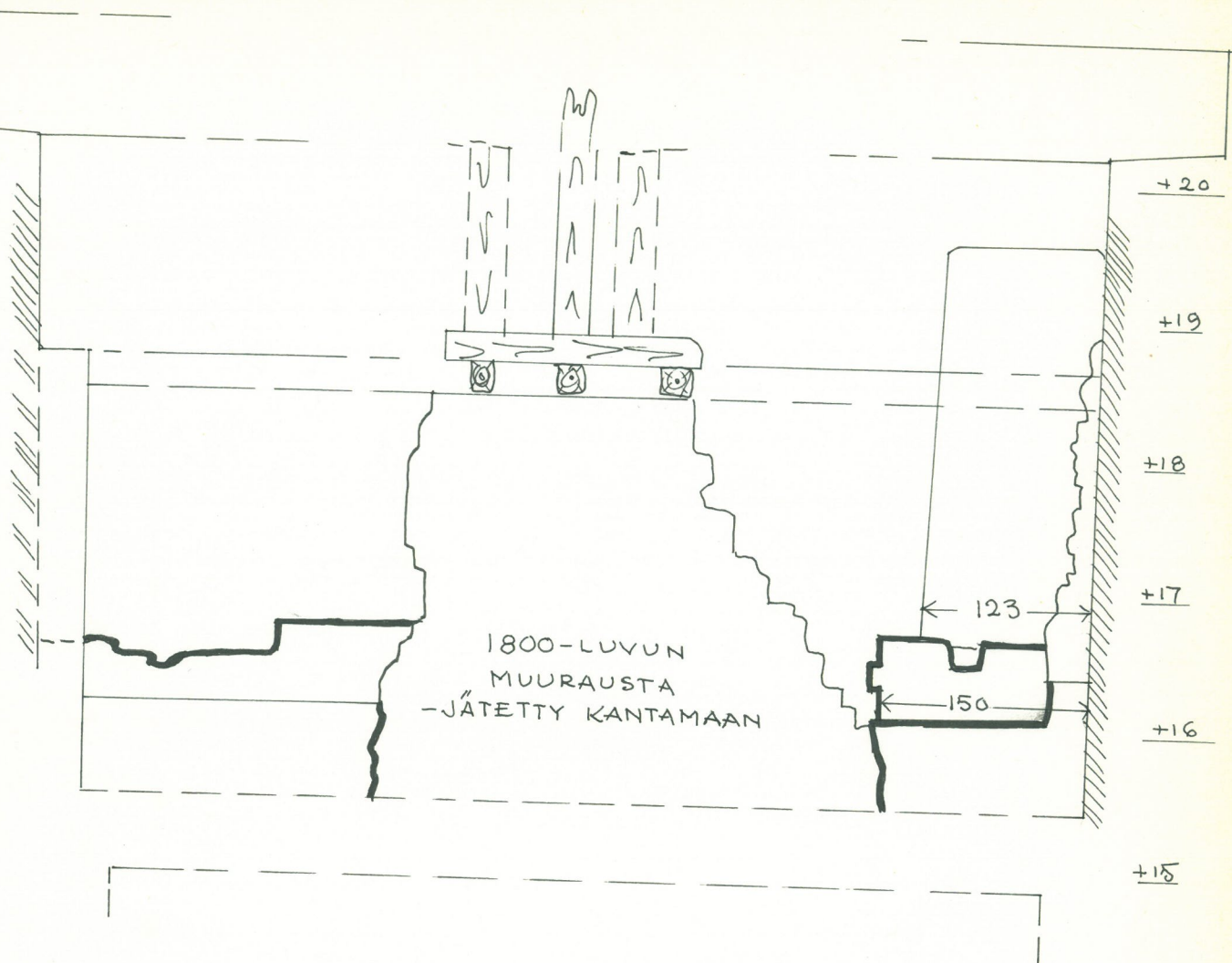
KOILLISSEINÄ
I PIIRROS
1:50

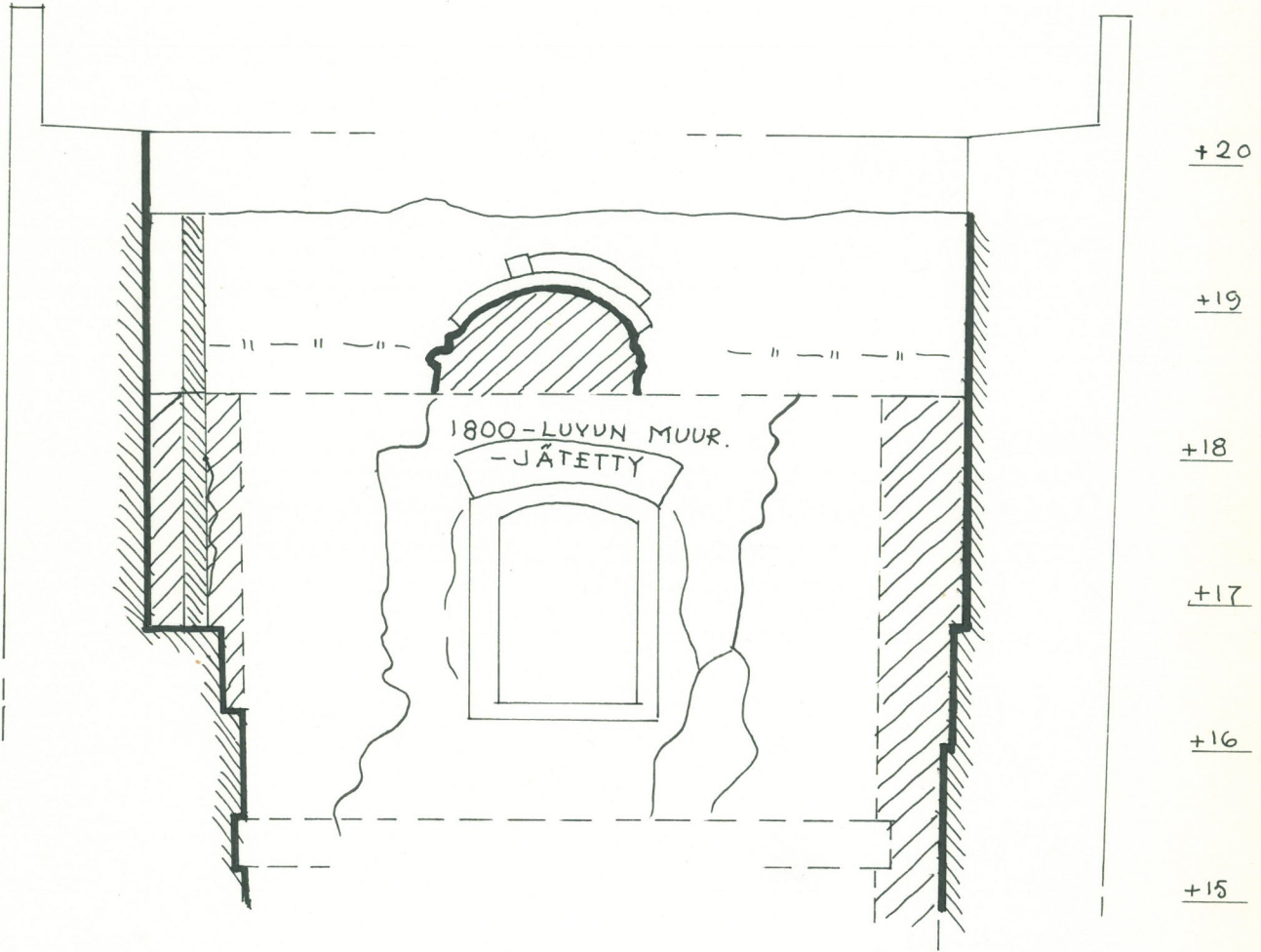
+21
+20
+19
+18
+17
+16
+15

II PIIRROS

1:50

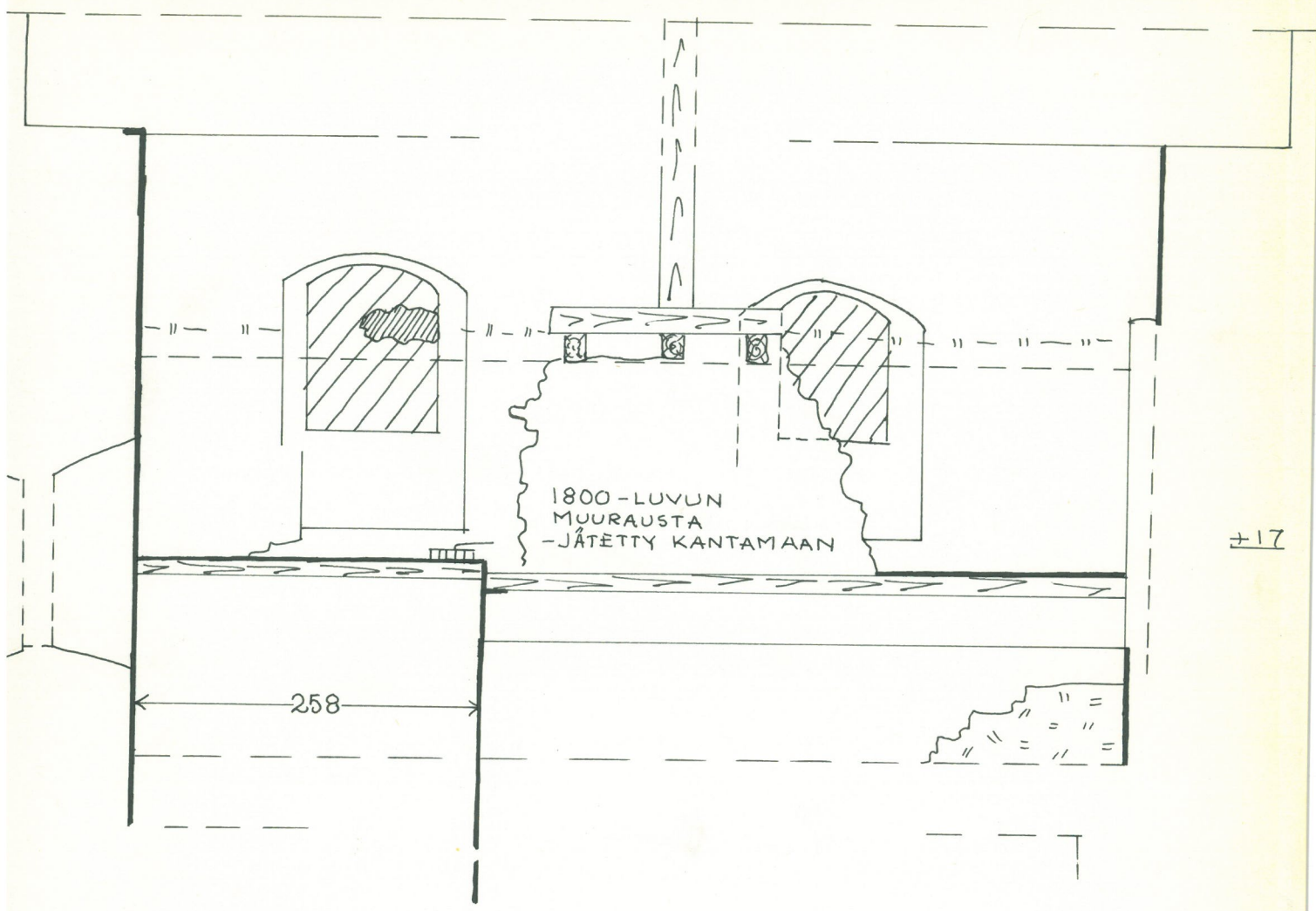
HUONE 50 (JA 52).
LONNAISSEINÄ
III PIIRROS
1/50

HUONE 00 (JA 02).

IV PIIRROS
LUOTEISSEINÄ
1:50

112

1800-LUVUN
MUURAUSTA
-JÄTETTY KANTAMAAN

258

±17

H U O N E 51

Knut Drake 1958

Aarne Heimala

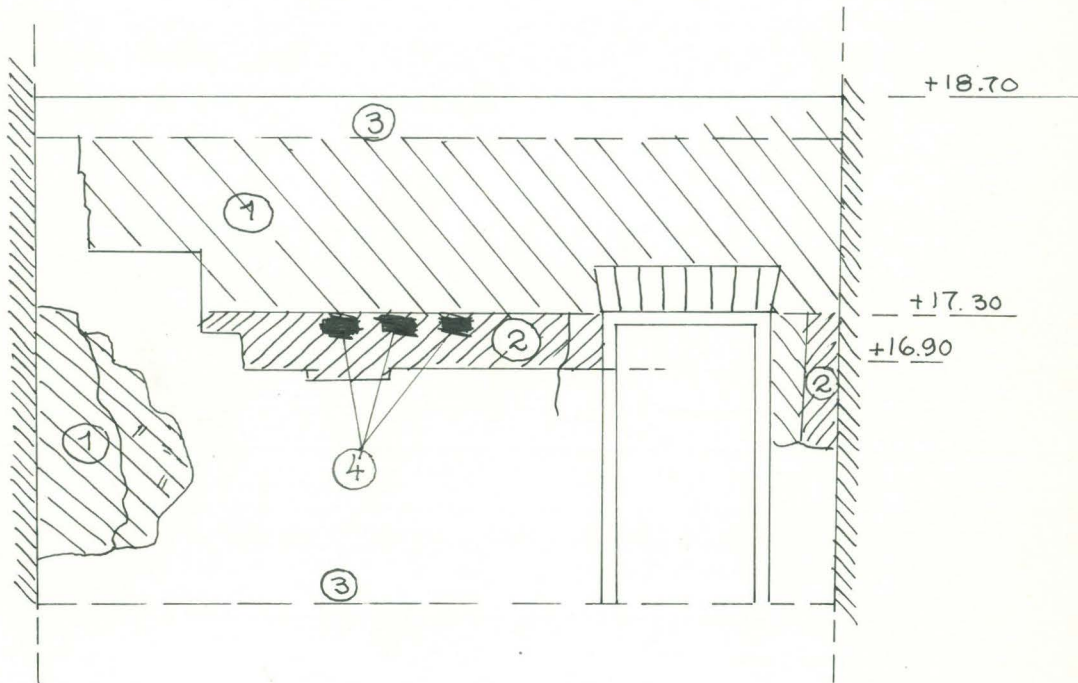
- lokkuu 1958 Luoteisseinä. Poistettiin luoteisseinän koillisosassa olevan aukon 1800-luvun umpeenmuuraus. Aukko osoittautui samanlaiseksi seinäkomeroksi, kuin mitä oli avattu jo ennen vastakkaisella seinällä. Komero on n. 60 cm syvä, 93 cm leveä ja keskeltä 113 cm korkea. Se on holvattu 1/2 tiiliholvilla ja sen seinät on slammattu. Komeron pohja on täytemuurausta. Pohjasta n. 40 cm ja n. 70 cm ylöspäin on komeron joka seinässä uurteet hyllyjä varten.
- huhtikuu 1958 Kaakkoisseinä. Kaakkoisseinän lounaisosassa avattiin 1800-luvun uunimuuraus (kts yllä ja portaat 51 a). Seinän koillispään yläosassa poistettiin portaiden 51 a yläpään oviaukon alaosan 1800-luvun umpeenmuuraus.
- lokkuu 1958 Purettiin huoneen 51 etelänurkasta 1800-luvun savukanavamuuraukset. Kaakkoisseinän puolelta puretun osan leveys lounaisseinän pinnasta lukien oli n. 120-130 cm; tämän 1800-luvun muurauksen takaa paljastui muurinsisäisen porraskäytävän 51 a lounaispää. Huoneen 51 lounaisseinän puolelta etelänurkassa purettiin vastaavia 1800-luvun muurauksia. Nämä savukanavamuuraukset jatkuivat muurinsisäisten portaiden 51 a lounaispäähen. Ks. huone 51 a. muistiinpanot 1958.
- lokkuu 1958 Purettiin huoneen 51 lounaisseinän yläosasta 1800-luvun verhomuuraus noin väliltä + 17,30 - +18,70. Tämän reveteerauksen paksuus oli 40 cm. Alaspäin + 17,30 tasolta purettiin n. + 16,90 tasolle saakka 15 cm paksua savilaastimuurausta 235 - 260 cm:in pituudelta. Tällä muurauksella oli ilmeisesti 1700-luvulla verhottu ja korjattu vanhan torniseinän yläreunaa. Välittömästi savilaastimuurauksen takaa paljastui rikottua (keskiaikaista ?) muuripintaa ja pienehköjä harmaakiviä. Noin +16,90

korkeudelta alaspäin jatkui vanha muuraus heti seinän sisäpinnan tasossa.

HUONE 51
LOUNAISSEINÄ
I PIIRROS
1:50

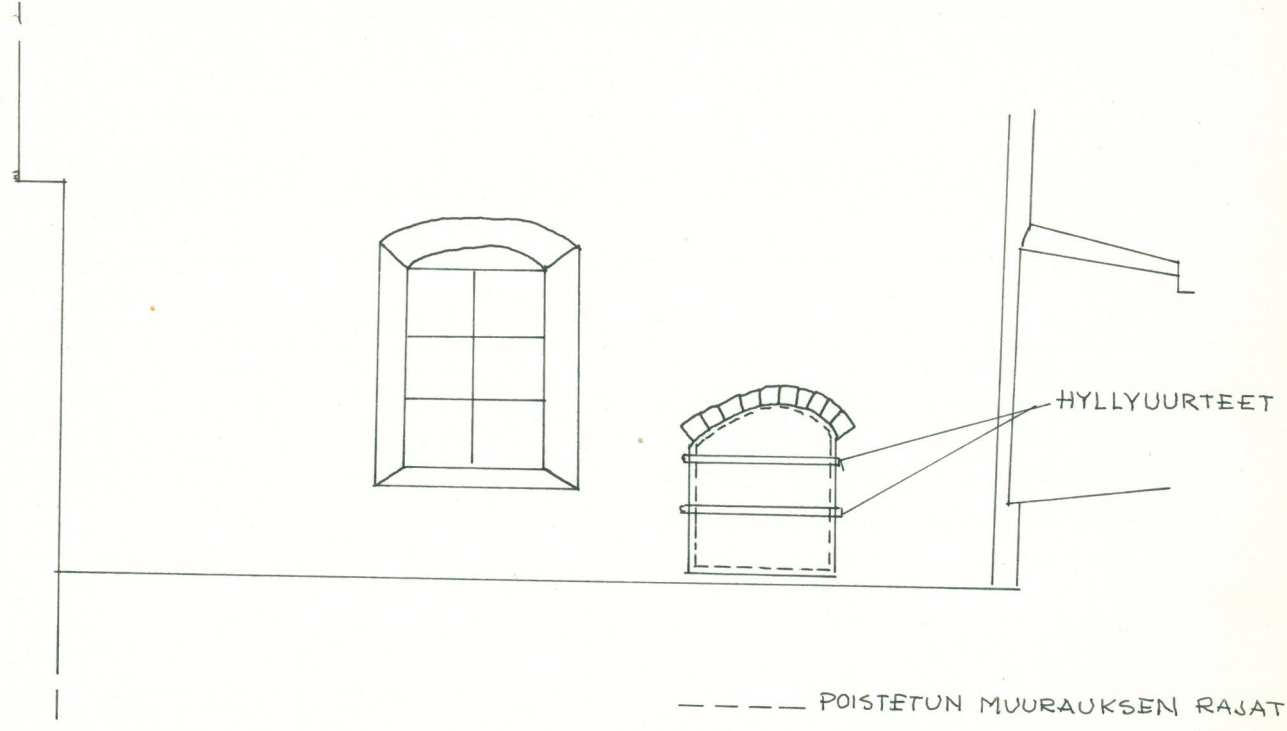
117

URETTUJA 1800 JA 1700-LUKUJEN
MUURAUKSIA

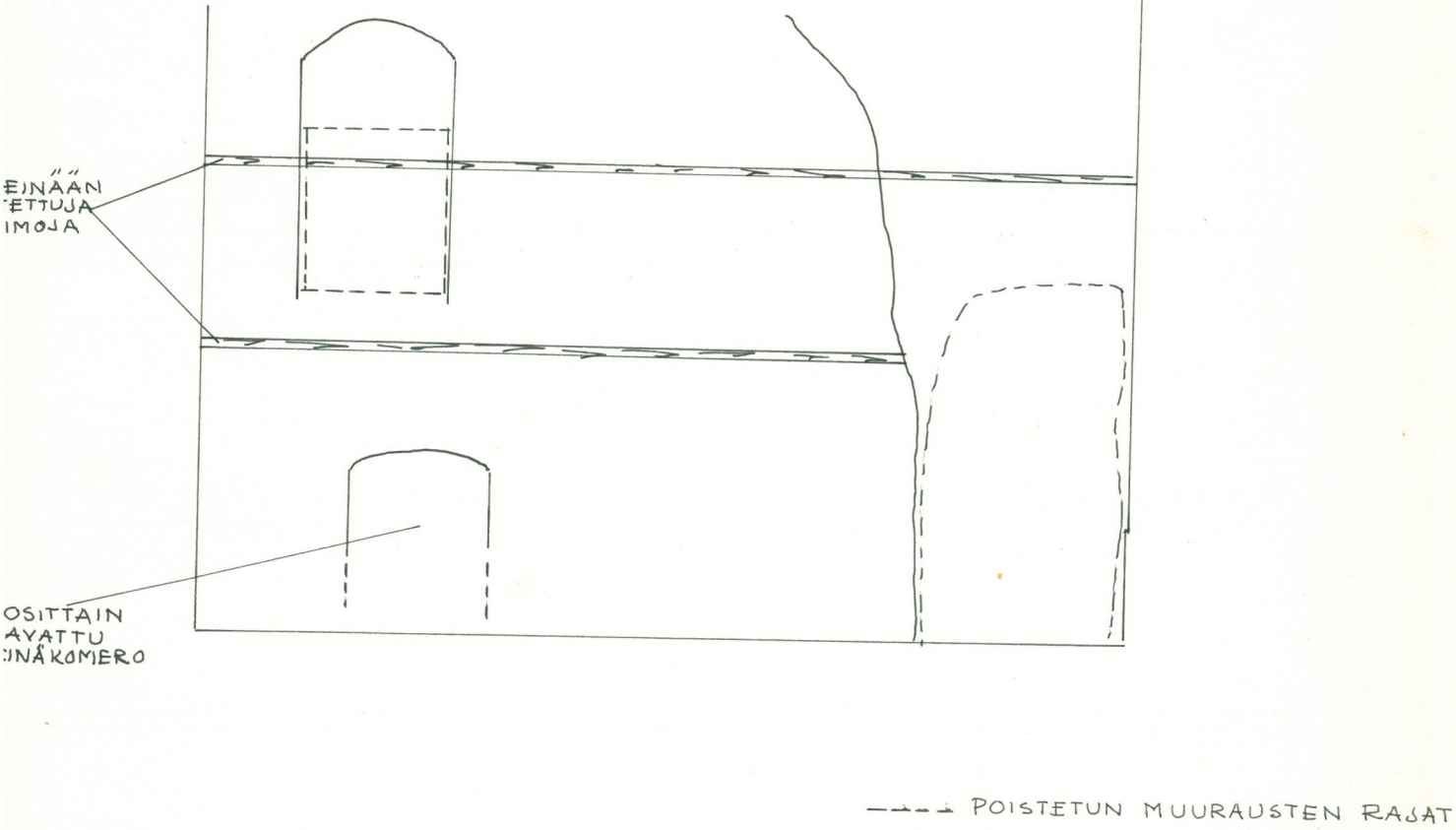

- ① 1800-LUVUN MUURAUKSIA
- ② SAVILAASTI MUURAUKSIA (1700-LUKU?).
- ③ VANHILAAIKAISET LATTIA JA KATTOTASOT - MERKITYY
NÄIN -
- ④ VANHAN SEINÄN TÄYTEMUURAUKSESSA
HARMAAKIVIA (ALTA PALJ.).

HUONE 51
PIIRROS: 2.
JOTEISSEINÄN
KALLIOSAN SEI-
TÄKAMERO
1:50

HUONE 51
PIIRROS: 3.
KAKKOISSEINÄ
1:50

MUURINSISÄISET PORTAAT 51 a

Aarne Heimala 1958.

säkuu 1958. Purettiin huoneen 51 kaakkoisseinän lounaispään ja muurinsi-
säisten portaiden 51 a väliltä 1800-luvun savukanavamuuraukset.
Vrt. huone 51:muistiinpanot 1958.

Portaiden 51 a lounaispäästä lounaisseinältä paljastui jään-
nöksiä vanhasta ikkuna-aukosta, joka suuntautuu lounasta kohti.
Portaiden 51 a lounaispäästä purettiin 1800-luvun savukanava-
muurauksia myös alaspäin, jolloin voitiin todeta portaiden jat-
kuneen n. + 14, 75 tasolle,

Porraskäytävän 51 a lounaispää. 1800-luvun savukanavamuurauk-

Piirros

sia purettiin alaspäin n. + 15,40 tasolta lähtien n. 65 cm pak-
suudelta. Porraskäytävät jatkuivat alaspäin lounasta kohti.
N. +15,30 tasolla tavattiin 23 cm leveä porrasaskelma, n.+15,05
tasolla tavattiin 29 cm leveä porraskäytävä ja n. 14,95
tasolla oli kolmas porrastus, jonka leveys oli vain 7 cm. Si-
vusuuntaan olivat portaat muiden 51 a:n portaiden pituiset
(=käytävän 51 a leveys).

Portaiden alin taso, lepotaso, oli pahoin rikottu 1800-luvun
savukanavamuurauksen yhteydessä. Näin oli varsinkin etelänur-
kassa, jossa savukanavamuuraukset jatkuivat alaspäin kääntyen
samalla vähän kaakkoa kohti. Todennäköisesti portaiden 51 a alim-
paan tasoon kuuluu se rikottu tiilipinta, jota tavattiin n.+14,75
tasolla koillinen-lounas suunnassa n. 20 cm leveydeltä.

Porraskäytävän lounaispäässä oli suoraa holvausta n. 100 cm
pituudelta ja se ulottui käytävän kaakkoisseinästä n. 40 cm
päähen, jossa sen olivat pituussuuntaan rikkoneet 1800-luvun
savukanavamuuraukset. Säilyneen holvin korkein kohta ulottui
n. + 17,56 tasolle.

Porraskäytävän 51 a lounaispään ikkuna-aukko 1800-luvun savu-

rrros I kavamuurausten takaa paljastui käytävän 51 a lounaispäässä
 rros II jäännöksiä ilmeisesti itse käytävän aikaisesta ikkuna-aukosta, joka avautuu lounasta kohti. Ikkunaa täyttäneet 1800-luvun umpeenmuuraukset poistettiin. Ikkunan kaakkoispieli on miltei kokonaan säilynyt, ikkunan luoteispieli taas miltei kokonaan rikottu.

Porraskäytävän 51 a lounaispäässä alkaa ikkunakomeron sisäseinän puoleinen pieli 15 cm päässä etelänurkasta. Tämä pieli on tiilen levyinen, alkaa n. + 15,61 tasolta jatkuen n.100 cm suoraan ylöspäin. Noin + 16,60 tasolta kaartaa sisimmänpielen holvausluodetta kohti. Holvauksesta on säilynyt neljä tiiltä ja sen alapuolen korkein kohta on n. + 16,80 tasolla. Tämän sisimmän pielen muuraus on ruskehtavalla hiekkalaastilla tehtyä.

Tiilenmittoja 29 x 14,5 x 10

29 x 14,5 x 10

rrros I Kaakkoisen, sisäseinän pielen porraskäytävän puoleisesta pin-
 rros II nasta 56 cm ikkuna-aukkoon päin on toinen porrastus ja pieli. Tämän pielen porrastus on tiilen leveys, n. 15 cm. Tällaisena suorana ja melko ehyenä on pieltä säilynyt n. 83 cm alkaen + 15,65 tasolta. Pielen yläpäästä on rikottu + 16,48 - + 16,80 väliltä, siis 32 cm korkeudelta. Ilmeisesti tästä kohtaa on rikottu varsinaisen ikkunan yläosan holvaus. Tämän vm. pielen kohdalla on ikkuna-aukon syvyys sisäpinnasta lounaiseen muurin ulkopintaan 110 cm. Koko ikkunan syvyys, joka samalla on pohjoistornin lounaisseinän paksuus tällä korkeudella, on siten n. 166 cm. Siitä oli sisempi pieli 56 cm, porrastettu taas 110 cm. Ikkunan kaakkoinen 110 cm pieli on muurat-

tu samalla ruskehtavalla hiekkalaastilla kuin muutkin säilyneet osat.

- Tiilenmittoja: 29 x ? x 10
- 29 x ? x 10
- ? x 14,5 x 10,5
- ? x 14,5 x 10

Ikkuna-aukon yläosa n. + 16,80 tasolta ylöspäin on rikottu 1800-luvun savukanavamuurausten yhteydessä. Samoin luoteispieli miltei kokonaan. Sieltä poistettiin 1800-luvun muurauksia siten, että murtopinta tuli ikkunan kaakkoispuolelta aina 110 cm:n, sekä huoneiden 51 a ja 51 puolella n. 190 cm:n etäisyyteen. Noin + 15,65 tasolta ylöspäin tavattiin 27 cm korkeudelta luoteispieltä, lounaisen ulkoseinän pinnasta mitattuna n. 88 cm pituudelta. Muuraus samaa, n. 29 x 14 x 10 tiillistä muurattua. Ikkuna-aukon leveys on säilyneestä kaakkoispuolelta tähän vm. luoteispuolelle katkelmaan 61,5 cm. Muu osa luoteispuolelta on pahoin rikottu. Näkyvissä on vain pohjoistornin lounaisseinän harmaakivi-laasti-täytemuurausta. Ikkunapenkin sisäreuna n. + 15,33 tasolta n + 15,65 tasolle on rikottu. Lounaisen ulkoseinän puolella on n. + 15,68 säilynyt tiiliseinän yläpinta. Ikkuna-aukon yläpuolella, käytävän 51 a kaakkoispuolelta 50 cm päässä katkaisee käytävän holvauksen osa 1800-luvun savukanavaa, leveys 71 cm, joka vielä jätettiin purkamatta.

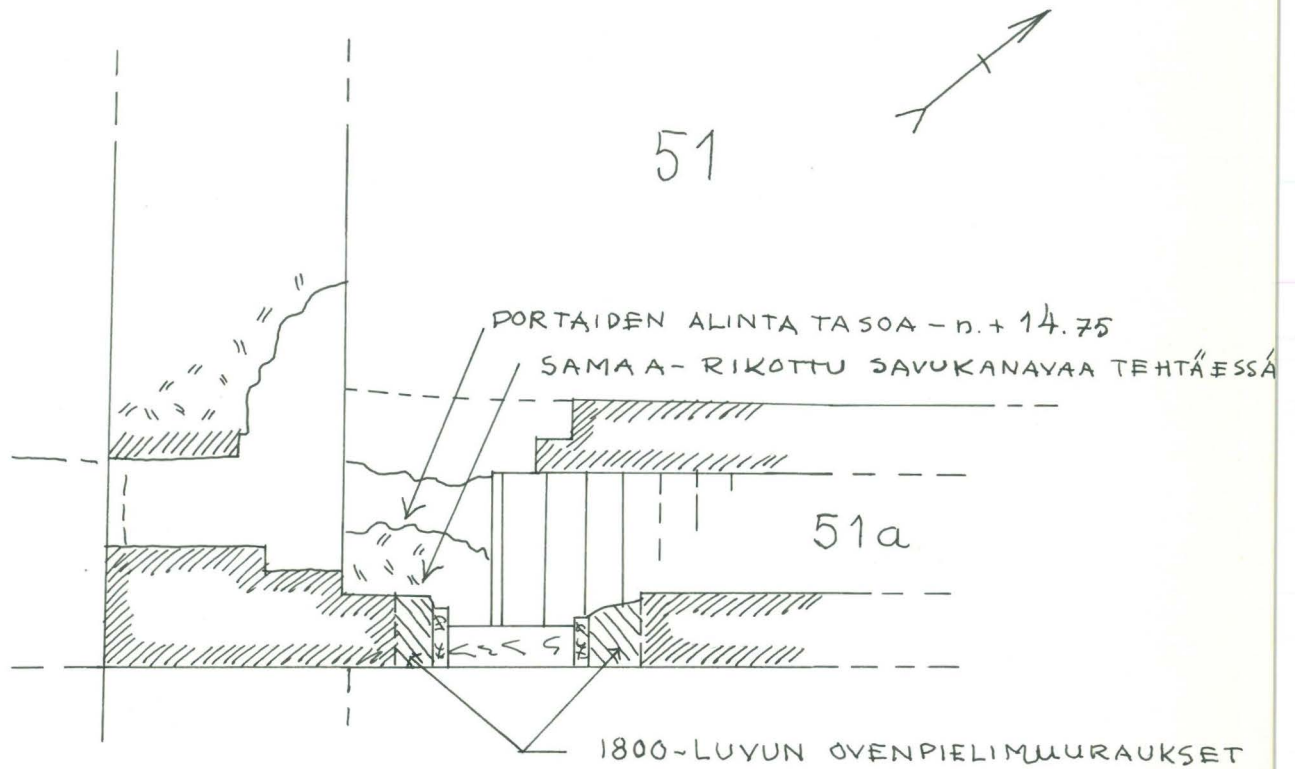
HUONE 51a

MUURIN SIS. PORTAIDEN 51a ALAPÄÄ ETELÄNURKASSA
JÄ LOUNAISSEINÄN IKKUNAÄUKKO
-1800 LUVUN MUURAUKSET POISTETTU

124

1:50

PIIRROS

HUONE 51a

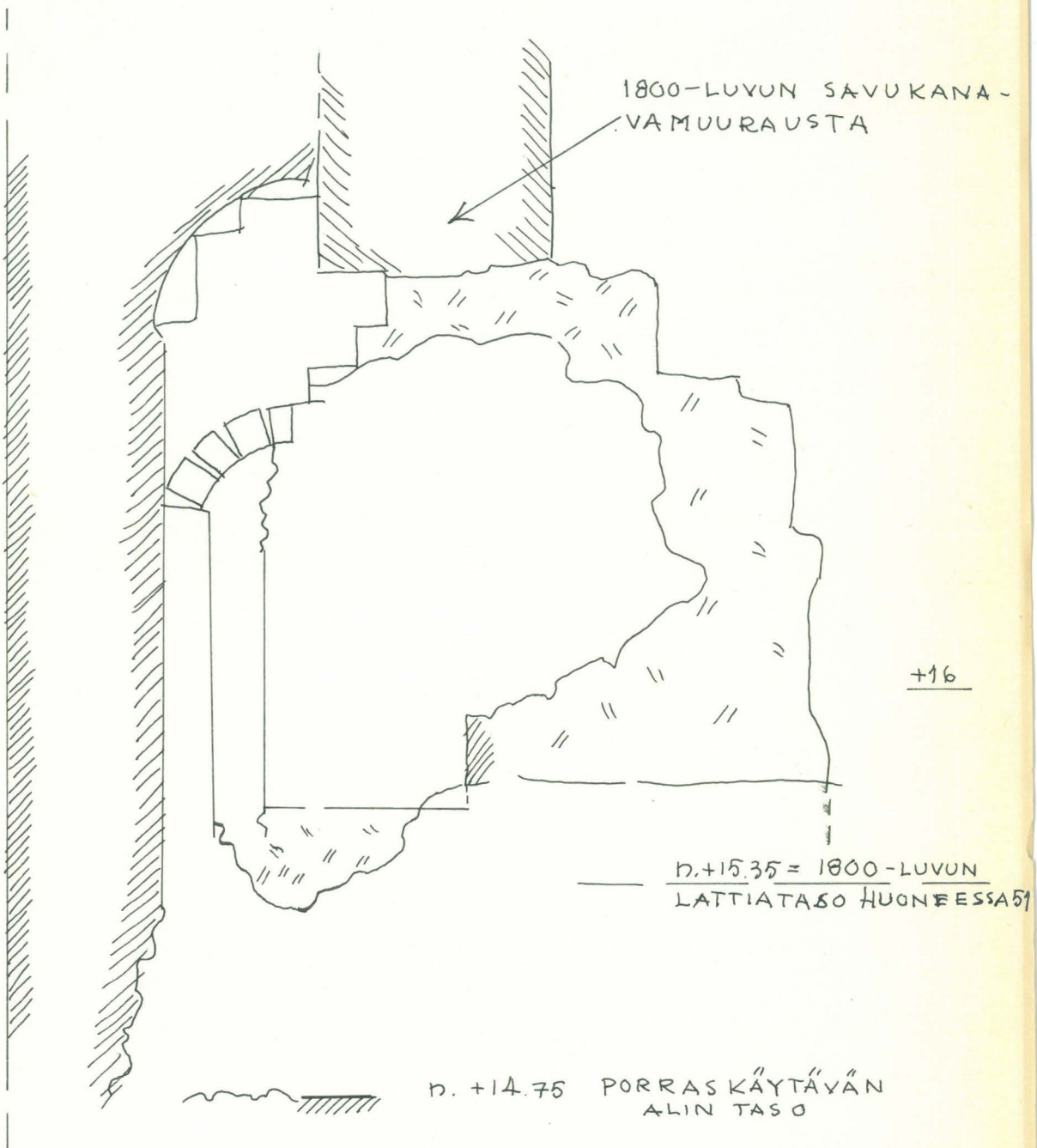
IKKUNA-AUKKO PORRASKÄYTÄVÄN
LOUNAISPÄÄSSÄ

125
124

1800-LUVUN MUURAUKSET POISTETTU

1:20

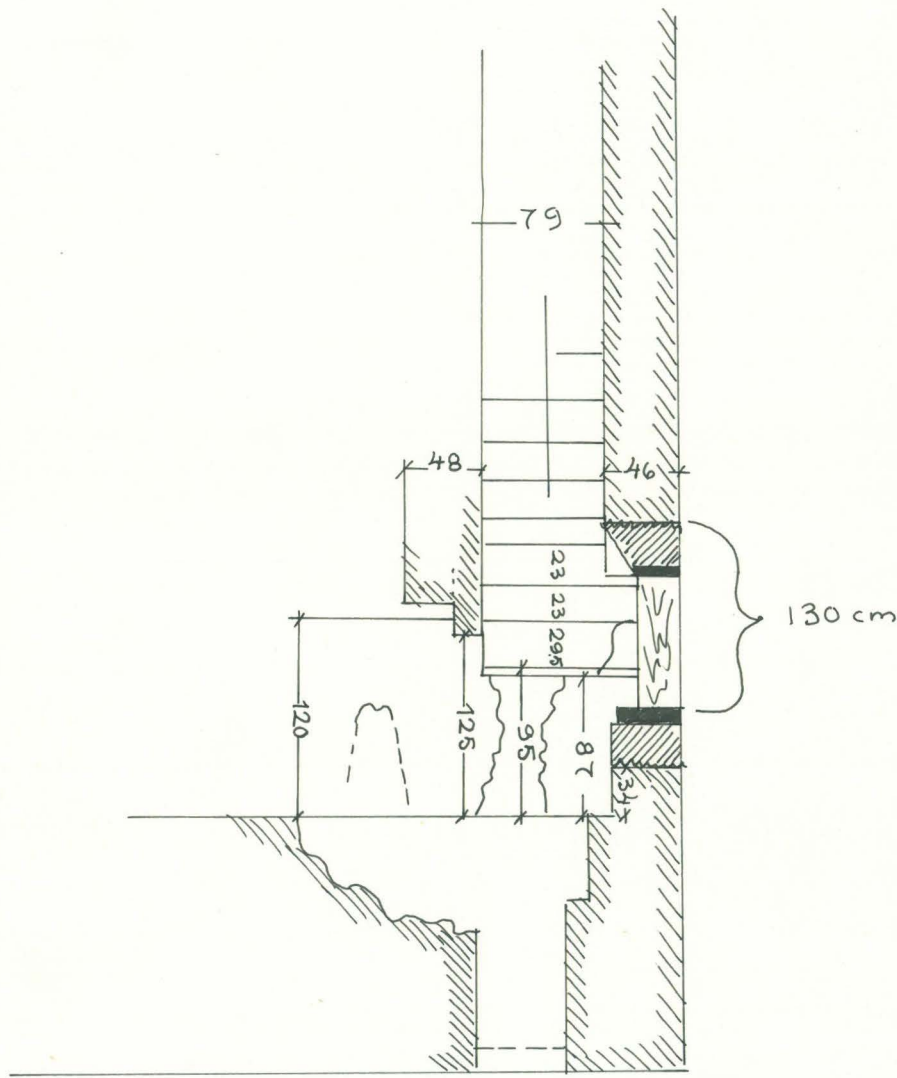
II PIIRROS

HUONE 21 a.
KURINSISÄISET PORTAAT

1/50

126

ITÄINEN RUNDELI

Antero Sinisalo 1958

säkuu 1958

Rundelin kaivaukset. Jatkettiin ja täydennettiin kesällä 1957 aloitettua täytemaan poistamista. Edellisen kesän työ oli ulottunut vaihdellen syvyyteen - 10,80 -11,60 ja jouduttu keskeyttämään rakennustöiden vuoksi.

Tavoitteeksi otettiin keskimäärin korkeudella -11,40 kulkeva taso, joka varhemmin oli ollut pintaketoksena tai kahden täytevaiheen rajana. Se oli todettu jo kesän 1957 kaivauksissa.

Ensimmäisen kaivausvaiheen ala käsitti rundelin länsiosan (raja kulki aukon A 4 länsisivusta aukon A, keskivaiheille).

Poistetun täytteen paksuus vaihteli 80 cm - 20 cm.

Poistettu täyte oli mullansekaista muratäytettä, jossa oli runsaasti rundelin muuriin kuuluneita tiiliä ja tiilen kappaleita sekä laastinpaloja. Myös erikokoisia muuriin ja muuriin-
yttimeen kuuluneita harmaakiviä oli joukossa. Myös muualta kuin rundelista peräisin olevaa purkausjätettä oli käytetty täy-
teeksi löytyneiden keskiaikaistyypisten tiilien ja tiilenpa-
lojen perusteella. Oviaukon ja tykkikomeron A välillä olevan
" takan " edessä oli täytteessä kerroksittain tiiliä, jotka
eivät kuitenkaan muodostaneet mitään muurausta, vaan olivat
ilmeisesti peräisin komeroon kuuluneesta muurauksesta. Myös
muualla täytteen joukossa oli suurehkojakin tiilimuurin kap-
paleita.

säkuu

Ennen kaivauksen jatkamista rundelin itäosaan kaivettiin län-
siosassa koekaivaus syvemmälle ja purettiin tykkikomeron Y 5
1800-luvun muuraus. Nämä kuvattu jäljempänä.

Jatkettaessa kaivausta itään keskityttiin varsinkin jo edellise-
nä kesänä havaittuihin puurakenteen jäännöksiin. Tavoitteena
pidetty taso kulki tällä puolella korkeudella -11,40- 11,60.

Täytteen yleislaatu pysyi samana, mutta väri muuttui melkein mustaksi, ilmeisesti hiilen ansiosta.

Puinos 1.

Tykkikomeron A3 edustalta em. tason päältä täytekerroksesta saatiin esille lahonneita puita, tiiliä ja harmaakiviä, jotka ilmeisesti kuuluvat yhteen (vrt. tutkimuspiirustus). Näiden pintakorkeus vaihteli -11,22 -11,52.

Puut, lankut, näyttävät olleen kivien päällä ja ehkä varassakin. Tiilet puolestaan lankkujen päällä. Nykyiset, usein päinvas-
taiset korkeuserot johtuvat puiden lahoamisesta.

Harmaakivet ovat ilmeisesti tarkoitettu tietynlaiseksi alusra-
kenteeksi tai alustäytteeksi. Erillisten harmaakivien lisäksi oli pienemmistä kivistä laastilla muurattu möhkäleitä, jotka luultavasti ovat peräisin jostakin muurauksesta, ei kuitenkaan keskiaikaisesta tai rundelin muurauksesta, vaan jostakin myö-
hemmästä. Laasti hienorakeista, joukossa jokunen kookkaampi kivi ; hiekka ensisijassa tummaa ; yleisväri harmaa, kalkki-
pilkkuja; keskikovaa.

Puunjäännökset, pahoin lahonneet, olivat lankkuja, joiden ny-
kyinen suunta oli koillisesta luoteeseen. Alkuperäinen pak-
suus ei ole todettavissa, nykyinen on n. 5 cm. Alkuperäinen
leveys on ilmeisesti vaihdellut 15 cm- 30 cm. Pintakorkeus
11,31 - 11,52. Ne ovat lahoamisen vuoksi painuneet. Alkuperäi-
sen puupinnan korkeus on ehkä ollut n. -11,30 -11. 25. (yksi
kivistä kohoaa korkeuteen -11,22, mutta luultavasti se ei
kuulu em. harmaakiviin).

Tässä yhteydessä on huomattava, että tykkikomeroista A 3 löytyi
kesällä 1957 jälkiä ilmeisestä puutasosta korkeudelta -11,30.
Lankut ovat olleet tuohella peitetyt. Siitä löytyi laajalta
alalta selviä jälkiä. Tiilet ovat olleet puiden päällä seka-

laisesti limitettynä, saumoissa ei ole laastia. (katso piir-
rosta)

Tiilimittoja : 32,5 x 16 x 7,5
 32 x 15,5 x 8,5
 32 x 15,5 x 7,5
 32 x 15,5 x 7,5
 30 x 15,5 x 8
 keskiaikainen 28,5 x 12,5 x 9,5
 24 x 12,5 x 7
 ? x 14,5 x 8
 ? x 14 x 7,5
 ? x 12,5 x 7

Pintakorkeus vaihteli - 11.36- 11.49.

Piirros 1.

Erillinen tiililatomus tykkikomeron A 1 edessä. Mainitun ko-
 meron suuaukon keskiviivalta hieman itään ja seinäpinnasta
 n. 160 cm rundelin keskustaa kohden alkoi 40 x 80 cm suurui-
 nen tiililatomus. Limitys oli samantapaista kuin edellä jo ku-
 vatussa puiden päällä olleessa latomuksessa, saumoissa ei täs-
 säkään laastia. Tiilet olivat rundelissa käytetyn tiilityypin
 kappaleita :

31,5 x 14,5 x 7,5
 ? x 15 x 7,5
 ? x 14,5 x 7,5

Pintakorkeus oli n. 11.25. Tiilten alla ei ollut puunjäännök-
 siä, vaan tiilet on pantu suoraan Kivien ja maan päälle.

Yhteenvedona edellisestä: Ilmeisesti puu- ja tiilijäännökset kuu-
 luvat johonkin sekundääriseen pohjaan, joka on tiettyyn myö-
^{tehty}

hempään tarkoitukseen. Vaikuttaa siltä, että tämä pohja ja pohjan tasoitus ei ole ulottunut rundelin länsipuolelle, vaan kulkenut em. tumman täytemaan rajan mukaisesti. On uskottavaa, että harmaakivet ja puut ovat peräisin rundelissa olleesta vankipirtistä.

Vuonna 1958 poistetusta täytekerroksesta tehdyt löydöt.

Rahat. 12 kpl. kuparista 1/6 äyrin rahaa. Rahat ovat vuosilta 1666, 1667, 1673, 1674, 1676. Viidessä vuosimerkintä epäselvä. 2 kpl. 1/4 äyriä. Toisessa vuosiluku 1645, toisessa näkyvisä vain 16. Lisäksi kaksi ilmeisesti samaan tyyppiin kuuluvaa epäselvää tapausta.

4 kpl äyrin rahoja vuosilta 1719, 1720, 1724.

Lisäksi epäselvä 1600-luvun raha, kaksi epäselvää, luultavasti 1500-luvun rahaa, joista toinen hopeaa. Yksi mahdollinen hopearaha, joka vaikuttaa 1400-luvun rahalta.

Kaksi kopeekkaa.

Liitupiiput

1 piippu (koppa+varsi, ilman suukappaletta)

10 piipunkoppaa tai osaa

60 varrenkappaletta, sileää

5 koristeltua varrenpalaa

7 koristelematonta suukappaletta

1 koristeltu suukappale

2 koristeltua alatappia

3 koristelematonta alatappia

2 tehtaan sinetillä varustettua tappia.

Kiviset tykinkuulat.

20 kpl kivisiä tykinkuulia ja kuulun osaa.

Koot (osissa on alkup. halkaisija arvioitu)

4 kpl (kokonainen, 3 osaa) 13 cm

1 kpl (osa) 11,2 cm (mahd. liittyy edell.)

3 kpl (osa) 10 cm

8 kpl 7,4 - 8,3 cm

2 kpl 7 cm

Kaksi keskeneräistä, joissa pyrkimyksenä on ilmeisesti ollut koko 7.4 - 8.3 cm.

Eräitä kuulista käytetty muurauksessa.

Kivilajeja ei ole toistaiseksi määritelty.

1 rautakuula - halkaisija 5 cm.

Saviruukun paloja ja muutamia fajanssin kappaleita 1800-luvun alkupuolelta. Varsinkin saviruukun kädensijoja.

Lasinpaloja pulloista, juomalaseista, lasiastioista, ikkunoista.

Rautaesineitä, varsinkin saranosia, sirppien terien kappaleita, avain.

Muuta. Tuluskiviä, kaksi hioinkiven kappaletta, lyijyluoti, 2 solkea, lyijynnuppi, 3 nappia, 2 vaakakuppia.

Löydöt tehtiin pääasiassa rundelin itäpuolelta, paitsi kivi-kuulat, jotka suurelta osalta länsipuolelta.

inäkuu

Jatkokaivaukset. Täytekerroksen poiston jälkeen suoritettiin seuraavat kaivaukset syvemmälle perustusten ja pohjan rakenteen selvittämiseksi. Muurin vierestä kaivettiin vanhaa muurausta esille komeroiden A1, A2 ja A3 kohdalta n. syvyyteen -12. Komeron A4 kohdalta n. syvyyteen - 11.85. Komeron A5, portaisiin johtavan oviaukon ja ns. takan sekä takan ja komeron A1 välin muurin osan kohdalta, jossa täytteen poiston rajaksi vallittu pinta muutenkin korkeammalla, jäi korkeudeksi - 11,40-11,50. Tällä puolella alkaa ulkoneminen huomattavasti korkeammalta kuin muualla, takan ja komeron A1 välissä jopa korkeudelta 11,20. Tällä kohden mahdollisesti vanhan kehämuurin jäännöksiä, tarkempi tutkimus jäi kuitenkin suorittamatta, koska tämä kohta oli suuren kivikasan peitossa.

Komeroiden A 4 ja A5 välillä kaivettiin muurin viereen 140 cm pituudelta n. 80 leveä kaivanto. Suurin syvyys -12,20. Muurin kivet rupeavat ulkonemaan tällä kohden jo - 11,70 korkeudella perusmuuraukseksi. Komeroiden A4 ja Y5 korjaukset estivät perusteellisemmän kaivauksen teon. Ilmeisesti syvyydellä - 12,20 on tässäkin kohden ollut sama laastikerros, jota jäljempänä kuvataan toisten kaivausten yhteydessä.

Tykkikomero A5 - A2 suunnassa (lounais-koillissuunnassa) tehtiin kolme kaivaysta (vrt. tutkimuspiirustukset). Ensimmäinen, jonka pituussuunta oli eteläkaakko- pohjoisluode tehtiin n.50 cm päähän A5 komerosta. Kaivauksen pohjataso - 12,90. Kaivauksen pituus pinnasta 300 cm ja pohjasta 200 cm. Leveys 140 cm. Kaivausosalasta noin neljännes osan valtasi kookas kivi (140 x 90 cm), jonka pintakorkeus oli - 11,59 ja alin saatu korkeus -12,77.

Kaivausalan pinta oli kaivauksen alkaessa -11,40. Päällimmäi-

nen kerros oli täytettä, laadultaan melko paljon ylempää, poistettua täytekerrosta muistuttavaa, mutta kuitenkin eri vaiheen muodostavaa. Luonnonkiviä (pienehköjä) oli siinä tavallista enemmän. Tiilenpalat sekä rundelitiiliä että keskiaikaisia. Tämä kerros päättyi korkeuteen -12,05 - 12,10. Tämän jälkeen tuli 10-15 cm paksuinen kalkinsekainen kerros, "laastikerros". Tämä kerros oli välittömästi kerrostuneen savimaan päällä, joka ulottui kaivauksen lopettamistasoon. Saven joukossa pienehköjä luonnonkiviä (merkitty tutkimuspiirustukseen). Em. kerrokset kaivauksen koillisen seinämän mukaiset. Kaivauksen kaakkoisseinämässä savikerros laskee jyrkästi korkeuteen 12,85 ja kalkkikerroksen paksuus kasvaa. Kalkkikerroksen alle tulee myös hyvin savensekaista tummahkoa täytemaata varsinaisten savikerrosten päälle. Kaivausalueen kaakkoisnurkassa savikerrosten ja savensekaisen täytteen rajalla oli kaksi puunkappaletta (pintakorkeus - 12,75). Toisen kappaleen mitat 13 x 12,5 cm, suurin paksuus 5 cm; toisessa päässä kirveellä tehty viistos tai katkaisun jälki; toinen pää vaikuttaa uurretulta. Ilmeisesti kappale lankkua. Toinen 22,5 x 15 cm, paksuus 7,5 cm. Ilmeisesti myös veistetyin lankun kappale, päät todenn. osittain kirveellä, osittain murtamalla katkaistut.

Rundelin keskellä suoritettu koekaivaus (vrt. tutkimuspiirustukset). Kaivauksen suunta länsilounaasta- itäkoilliseen. Pituus 270 cm, leveys 170-90 cm. Leikkaus tehtiin eteläisestä (etelä-kaakko) seinämästä, kun kaivaus aloitettiin, oli pintakorkeus 11,40. Päällimmäisenä 35-50 cm paksu muransekainen tiilenpala-kerros, joka ilmeisesti on melkein samaa kuin poistetut täytekerrokset. Seuraava kerros oli täytettä, jossa joukossa myös harmaakiviä. Vastannee edellisen kaivauksen ylintä kerrosta.

Seuraavana oli 20 cm paksuinen kalkkipitoinen kerros, "laastikerros. Pintakorkeus -205-195, nousi länsilounaaseen. Sen alla savensekaista tummaa täytemaata. Kaivauksen länsiosassa tuli -13,00 syvyydestä vastaan savi.

Tykkikomeroitten A2 ja A3 väliin, ^{muurin} uunin viereen, kaivettiin kolmas koekuoppa tarkoituksena seurata muurin kulkua alaspäin ja samalla saada tältä kohden leikkauskuva rundelin pohjan rakenteesta. Leikkaus oli edellisen kaivauksen leikkauksen jatkona. Pintakorkeus oli kaivausta aloitettaessa -11-50-11,60. Päälimmäinen kerros ulottui n. syvyyteen 12,05-12,15. Kerros vastasi edellisen kaivauksen ylintä kerrosta. Tällä korkeudella, kerrosten rajalla, kulki uunista n. 135 cm päähän 2-5 cm paksuinen nokipitoinen kerrostuma. Kalkkipitoinen, "laastikerros, alkoi n. 12,90 syvyydeltä ja oli paksuudeltaan muurin puolella 70 cm kaveten rundelin keskustaan ollen kaivauksen päässä 35 cm. Laastikerroksessa kiviä, kookkaitakin ja keskiaikaisia tiilenpaloja. Tämän kerroksen alla hiekkamaassa kookkaita kiviä (vrt. tutkimuspiirustus). Niiden alla mahd. savea. Suurin tavoitettu syvyys - 14,30. Leikkauksen pituus ylhäältä n. 290 cm ja alhaalta n. 190 cm.

Paljastunut muuri jatkui syvyyteen -13,60. Kivet -12,30 syvyyden alapuolella pienempiä, myös tiiliä, tiilenpaloja (keskiaikaisia) ja runsaasti laastia (vrt. tutkimuspiirustus). Tältä osiltaan muuri ei ole ilmeisesti tarkoitettu näkyviin. Laastikerros kivineen muodostaa tietynlaisen perusmuurauksen ja liittyy siten muuriin.

Yhteenvedo syvemmälle tehdyistä kaivauksista oheisessa piirustuksessa (2).

näkuu 1800-luvun harmaakivireveteeraus purettiin tykkikomeroiden Y5 ja A4 kohdalta. Samalla purettiin tykkikomeron Y5 samaan aikaan tehty reveteeraus seinistä ja holvista. Samoin tykkikomeron katkaiseva reveteeraukseen liittyvä peräseinä, joka oli yhden tiilen muurausta. Tämä tiilimuutos oli itse asiassa komero, joka oli muurattu vanhemman komeron sisään. Samalla käivettiin rundelin ulkopuolelta, vallin kohdalta, esiin ulkopintaa aina vanhaan ampuma-aukkoon saakka. Tämän aukon kautta saatiin sitten purettua em. komeron peräseinä ja sen takainen täyte.

Vanhasta muurauksesta olisäilynyt suhteellisen paljon varsinkin seinissä (vrt. tutkimuspiirustukset ja valokuvat). Holvit, komeron ja tykkiaukon, olivat sen sijaan pahoin luhistuneet, joten niitä ei voitu säilyttää. Rundelin pahin halkeama ja liikumakohta kulkee juuri tässä. Holvien kulku saatiin sen sijaan valokuvien ja mittausten avulla tarkoin määrättyä. Peräseinän viereen, etelä- ja kaakkoisnurkkaan jäi jonkun vanhaa holvia jäljelle. On huomattava, että tykkikomero ja ampuma-aukko ovat olleet luhistuneita ja osittain purettuja jo ennen 1800-luvun uuden muurauksen ttekoa.

Komeron vanha tiililattia saatiin esiin. Pintakorkeus vaihteli -705-714.

Tiilimittoja:	23,5 x 12 x 6
	22 x 11,5 x 5,5
	22 x 10,5 x 6
31 x 14 x 8	21,5 x 10 x 6,5
	21 x 10 x 5,5

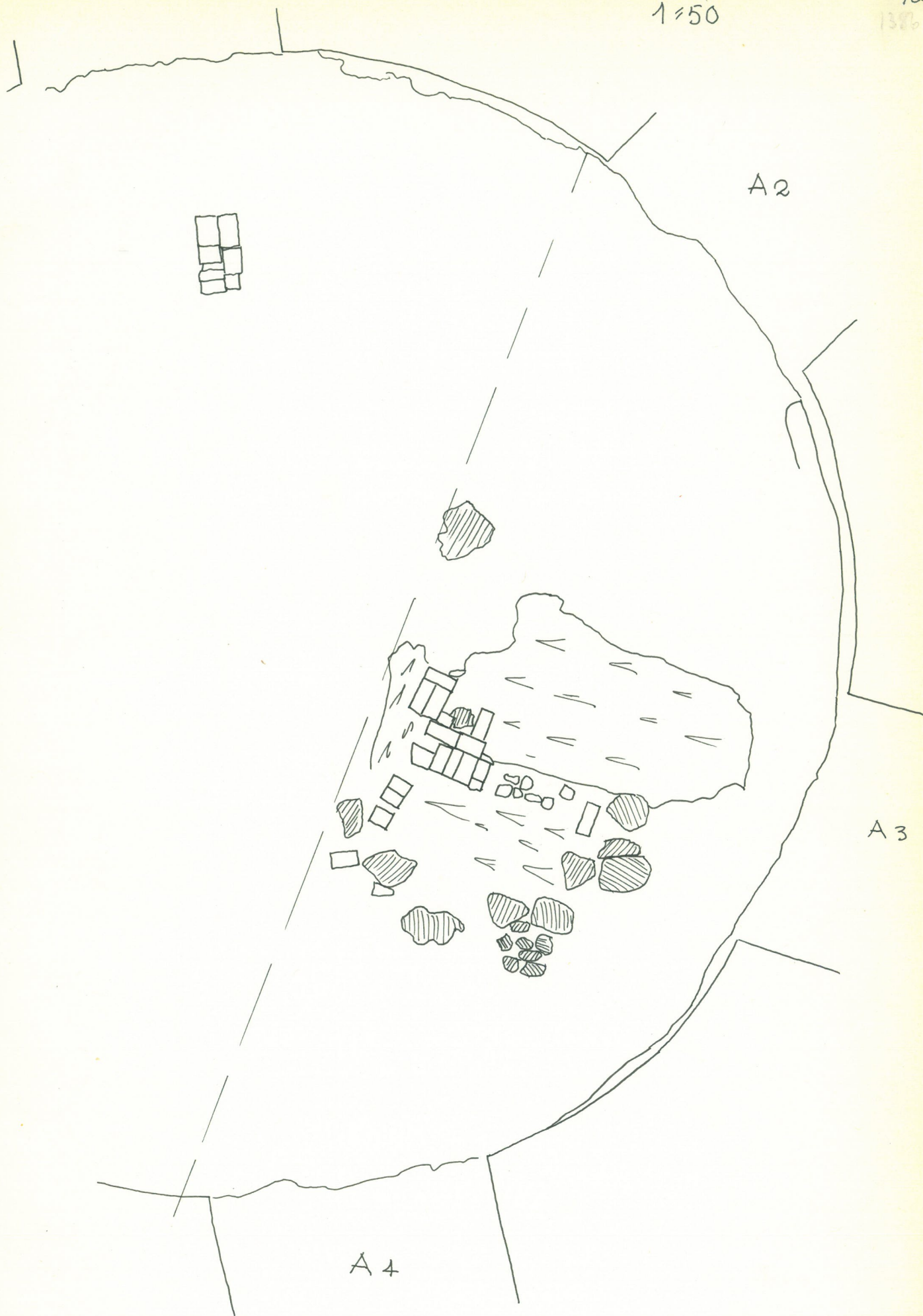
Yleistyyppi oli 1600-luvun pientä tiiltä. Joukossa jokunen rundelin tiili.

Korjaustöissä, jotka tehtiin elo-syyskuussa muurattiin uudel-

leen tykkikomeron A4 ja Y5 seinät ja holvit säilyttäen vanhan muurauksen mahdollisuuksien mukaan. Samoin muurattiin näiden komeroitten kohdalla oleva harmaakiviseinä ylös asti uudelleen, rundelin alaosa löytyneen vanhan muurauksen tasossa.

Tykkikomerossa Y5 muurattiin myös varsinaisen ampumakomeron seinät ja holvi, sekä ampumapenkki. Säilyneiden osien perusteella. Ampuma-aukon ulkopuolelle jäävä ulospäin laajeneva komeron sijaan jäi toistaiseksi korjaamatta, koska se edellyttää kaivausten laajentamista ja tarkempaa tutkimusta myös ulkopuolella. Ampuma-aukon alareunan muodostavan parrunkolo oli säilynyt niin hyvin, että siihen voitiin asettaa uusi parru. Kolon laajuus oli n. 25 x 25, pituus n. 210 cm, se työntyi kummallakin puolella muuriin n. 40-50 cm.

Ulkopuolen kaivauksissa saatiin esille myös vanhaa harmaakivimuurausta aina korkeudelta -500 cm, mutta sitä ei toistaiseksi ole tarkemmin tutkittu.

-10

-10

LAASTIKERROS

SÄVEÄ

